Paul van Ommeren warkt as suppoost in een museum. Kunst en cultuur brengt hum rust en haalt tegelieks zien levensgeschiedenis hen boven. Opvoeding, scholing, relaties in liefde en dood prebeert hij vorm te geven. Paul van Ommeren koestert het kind in hum, en niet allen het kind. Wat levert dat op? Wordt hij beter van ommekieken in gramnietigheid en in verwondering? Elisabeth ten Hoopen is de neie directeur/conservator van het museum. Wat kunt ze veur mekaar betekenen? Hoe raakt de levensgeschiedenissen van twee volwassen mèensen an mekaar?
Hoe zet elk een stempel in het eigen geschiedenisboek?

In wrede verwarring op zuuk naor de verleuren kindertied.

De minnebrief

Drèentse roman

Gerard Stout

Ter Verpoozing, Peize
ISBN: 978-90-73064-37-9

De minnebrief

Gerard Stout

Drèentse roman

de minnebrief

Uitgeverij Ter Verpoozing
ISBN: 978-90-73064-37-9
NUR 301

© G.H.W.J. Stout, Peize 2013

foto omslag: Gerard Stout

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder schiftelijke toestemming van de uitgever.

de minnebrief

Gerard Stout

Uitgeverij Ter Verpoozing
Peize

alles is herhaoling

1

Het verleden stiet in deuzen. Het is een regel uut de kraant, die veur hum lig, en terecht, dèenkt Paul van Ommeren. Hij lat die woorden in hum deurklinken, fluustert ze zachties veur hum hen, dan kek e op van de kraant en lat de ogen over de hal van het museum gaon.

De hal met de balie, een meter of zeuven vanof de ingang, vergeliekt e vaak met een kruuspunt zunder verkeerslochten, een kruuspunt in de tied, zunder al teveul verkeer. Achter hum is de garderobe met de toiletten, naor links kan e deur de glaozen deuren, as in een kiekdeus, naor buten kieken. Over de raand van de balustrade, die het trappie naor de ingang ofscharmt van het voetpad, zöt e in het heden geregeld fietsers veurbijgaon. Ze kiekt zowat nooit naor binnen. Paul wet dat het glas vanof de butenkaant spiegelt, allent as de deur lösgiet kan een veurbijganger naor binnen kieken. Die mèensen ziet allent zuchzölf in de butenkaant en hebt deur de spiegeling gien weet van verleden dat in de zaolen uutstald is.

Smaangs holdt een voetganger de haand as de klep van een pet boven de ogen en kek met turende blik deur het glas. Paul negeert ze, veg met traoge haand de vetvlekken en ofdrukken van kinderhaanden naotied van de deur. De deur giet niet open, die lu duurt niet binnenkommen, liekt het. Asof een museum allent een plek is veur veurbije levens, asof de affiches naost de ingang niet dudelijk genog maakt dat een museum niet allent een plek is veur nostalgie. Het is gien plek veur ofronde levens die an knaapies hangt, as de antieke kostuums met motteballen in de buutsen. Benaom moderne bieldende kuunst zöt Paul as veurbode van de toekomst, een uting van wat kommen giet. Op zien plek in het museum zit e krek tussen wat west is en wat nog kommen giet, vindt e.

Recht tegenover de balie giet de gang an stijlkamers bijlaangs, die zien laot hoe in de veurige en het begun van disse eeuw borgen, stinzen en herenhuzen der uutzagen. In het souterrain is de collectie keramiek. De ronde poort met de roodstienen boog boven de treden, die onregelmaotig uutsleten bint, is an de lege kaant. Geregeld steut bezukers die te rap naor binnen wult het heufd.

Halverwege de gang dreit rechtsof een trap omhoog. Onderan kraakt een tree en wieder naor boven nog ien, maor met een aander klaank. Paul wet het verschil en heurt an het geluud hoe wied

de bezukers op weg bint hen de eerste verdieping, waor schilderijen uut de achttiende en negentiende eeuw in de grote zaol en kleine zaol hangt.

Het is diels een permanente collectie, meestal hangt daor het hiele jaor dezölfde schilderijen, of en toe wordt der wat uutwisseld met aander musea. Paul kent de portretten en landschappen uut veurige eeuwen. Rechts van de balie is de grote zaol veur wisseltentoonstellings van benaom moderne kuunst, achter die zaol bint de kantoren van directeur en administratie.

Paul kent niet allent de kuunstwarken, ok elke naod in de holten vloeren, elke spieker, de lösse schilfers van de muurvarf kent e nao vief jaor. Hij wet wat der dommiet met de uutbreiding en de verbouwing overhoop giet.

'Vind ie dat ok mooi?'

Paul hef de man in het donkerblauwe pak met rooie das, de witte sokken, zwarte schoenen niet eerder in het museum zien. De man met de lange lochtgrieze regenmantel over de arm is gien vaste bezuker, het is iene an de reize, liekt het, ien die zo maor iens binnenlöp, bijkaans een kuunstliefhebber, die vandaag de drei niet vinden kun en veur de melancholie een uutweg zöch in schilderijen en keramiek.

Paul kent ze. Hij zöt ze geregeld, haanden in de buuts, een onbestemde, zukende blik in de ogen die niks liekt te zien en met weinig kleur in het gezicht. Ze loopt met straffe passies, zenuwachtig, maor ze weet niet waor ze benauwd veur bint, ze weet niet waordeur ze onrust in het lief vuult, of ze wult het niet weten.

Die lu dribbelt as de vrouw wieder bij hum in de straot, die e geregeld met de hond lopen zöt. Ze holdt de patrieshond an een oprolbaore riem, de haand lössies an het plastic haandvat, maor verdacht op onverwachte trekken. Het dier draolt en wacht, de hond wet dat e naor binnen mut as e poept hef. Het vrouwgie wacht tot de hond in de barm zitten giet en angstig de behoefte döt. Dan dreit ze het heufd bij. Ze hef de bienen slank en ielig, de kneien liekt een beetie naor binnen te dreien, asof ze heur inspant de sluutspieren dichte te holden. En dan, as het beest de drol in de barm achter laoten hef, verbaost Paul hum elke maol dat ok de vrouw anders lopen giet, opener, de rugge recht, de kneien een eindtie wieder van mekaar. Ze lat het touw wieder vieren en de hond draaft wied van heur vot.

De man die naor *hotel an het spoor* kek, stiet met de kneien

naor mekaar, de rug hef e een beetie veurover beugen. Het schilderij van Hopper neugt niet om binnen te stappen. In de hitte van de zummer is het een kolde hotelkaomer. Tegen de muur stiet een roodbruun nachtkastie, van eenzölfde kleur as Paul op de zolder staon hef, der hangt een grote spiegel boven. Een vrouw van tegen de zestig zit in een stoel votdeuken, ze is niet in de spiegel te zien. Een oldere man in gries vest kek uut het raam, hij rookt een sigaret. Hij zöt der mager en ongezond uut. Paul zien va had ok zu'n kleine snor as die man, ok gries. Buten de hotelkaomer is niks te zien, een muur met een raam, een blinde muur, een stukkie spoor. Het is een hiete dag, maor het schilderij straalt kolde uut. Elk die naor het doek kek, wet dat e der niet bijheurt, elke toeschouwer kek, as in een spiegel, humzölf in de ogen as e dit schilderij zöt.

De man wacht niet op een antwoord. Hij strek met de haand laangs de kin en maakt de lippen nat met de tonge die evies een eindtie hen buten stek.

'Ik heb ien zeun. Hij studeerde in Grunning,' zeg e. 'Mien jongen deud ecomonie an de universiteit, hij hef het niet ofmaakt, maor ik bin slim groots op hum.'

As e dat zeg blef e met de haanden in de buutsen van het donkerblauwe jassie naor Hopper kieken, asof hij zölf de man is, die vanuut de hotelkamer dreumerig naor buten kek, en net as die man de gedachten metgaon lat over het korte stukkie spoor dat nog te zien is en de onvervulbaore dreum van votgaon in zuch drag.

'Ik heb mien best veur hum daon,' zeg e, 'niet veur zien studie, maor om hum te kriegen.'

De ogen kiekt in de varte, liekt niks meer te zien.

'We waren vief jaor trouwd en der kwam gien kind. Ze wol geern een kind, ze vreug of het an heur lag dat ze niet zwanger weur. Ik wus dat het niet an heur lag. Ik had het uutzuken laoten. Mien zaod was niet slim stark. Dokters zeden dat de kaans niet merakel was dat ik va worden zul.'

De vrouw op het doek les een boek, of ze döt asof. Het haor hef ze slonzig om het heufd. Het is gien schiere vrouw, ze hef gien mooi gezicht, maor liekt karakter te hebben. De zummerjurk lat het lief zien, vol, stevig, de bienen een eindtie van mekaar, het boek op schoot, een buuk die, uutzakt onder de roze stof naor veuren stek. Ze hef niks van doen met de man op de uutkiek, dèenkt Paul. Hij hef gien kind van heur, wul gien kind van heur, ze is een vrömde, liekt het. Een vrömde met wie hij dommiet vrijen zal as e de sigaret op hef.

‘Ze gaven mij pillen, maor zeden dat ze niet wussen of het helpen zul. Ik gung hen de hoeren. Ik wol bewiezen...’

De man maakt de zin niet of, dreit het heufd bij. De ogen glaanst, de dunne lippen bint vochtig, hij giet vanneis met de tong laangs de lippen. Paul knikt, zöt hoe de oliefgrune ogen donkerder kleurt en aal vochtiger wordt. Paul wet hoe opofferings een man tieken kunt, hoe diepe gevulens in een lief votstopt weden kunt, zunder dat ze anraakt wordt en in een braandende zeerte veraandert die smaangs pas nao jaoren een uutweg vindt, in een schilderij bijkaans as van Hopper. Verbörgen leed as van die man in de hotelkamer, die wezenloos het raam uutkek.

Smaangs geeft woorden een uutweg. Woorden die metgaot met een vrömde en toch in het eigen lief achterblieft, maor rondzingt met een aander klaank, omdat de zinnen dan butenlocht sneuven hebt en frisser worden bint. Ze geeft locht an gevulens, locht as het zunlocht op de ziedmuur van het hotel an het spoor. Buten is het hiet en dreug, de zun schient, der ligt rails, der is een spoor dat wieder giet, en hoop bijkaans, waor ofbraak en verval om de hoek liekt te liggen.

‘Hij hef hum verdaon, mien zeun. Drugs, maor waorum hij dood wol, weet ik niet.’ En na een körte pauze zeg de man: ‘Bedaank.’

Dat joen olden uut de tied komt, dat weet ie. Daor heb ie vrede met, maor der bint weinig dingen zo arg as joen kind verliezen, wul Paul zeggen, maor hij zweg. De bezuker hef gien woorden van neud.

Zunder Paul an te kieken löp de man wieder hen de kleine zaal. Het is asof e allent was en gieniend spreuken hef. Schoenen maakt een piepend geluud op de plaanken, het is het leste wat Paul heurt van de man. Paul pakt de semafoon van de vloer en giet de aander kaant op. Kuunst, wet e, kuunst kan treust geven, maor kuunst kan ok dodelijk weden. As mij dat gebeuren zul, dèenkt Paul, ik kun me wat andoen. Paul is niet trouwd, hij hef gien zeun.

Vanof de tweede verdieping giet een wenteltrap hen de zolder. Der hangt een nylon springtouw veur de trap met een bordtie der an: gien toegang. Tegen de ziedmuur braandt een gruun lichtbakkie met in witte letters nooduutgang. Gienien komp hier. Vanof het oranje koord is, aj naor veuren leunt, an het ende van de trap in het halfduuster een brune deur met zwarte strepen en een kleine gaten in de panelen te zien.

Op de zolder stiet een diel van de collectie doeken waor gien

plek veur is in de zalen. Het bint niet allent schilderijen van mindere kwaliteit. Paul vindt dat der schier wark tussen stiet, kuunst dat een beter plek verdient as disse zolder, met het zunige locht dat deur het kleine dakraam binnenvalt. De kuunstwarken moet wachten op de neibouw. Ienmaol in de maond, smaangs vaker vindt Paul hier zien plek. Gieniend die hum hier wet, tussen hemel en eerde, stief onder de leien van het dak.

As e onder het dakraam stiet kan e de toren van de Jozefkerk zien en schuuns daorachter de grote rechthoekige deus van het kantoor van de levensverzekering. In de zomer blikkert de spiegelroeten van dat strakke gebouw het zunlocht diep naor binnen, dan wordt het uutzicht op de kerk vertroebeld en nemp de weerkaotsing van het locht alle andacht. Paul hef niet op moderne architectuur. Niet naost een kerk.

In de hoek van de zolder stiet een ieken keukentaofel met een kruus tussen de poten. Vaak hef e hum ofvraogd hoe die taofel hier, laangs de smalle trap hen boven, kommen is. Bijkaans stun die taofel hier veur de trap vanneis anbracht is, of is de taofel deur de nooddeur in de hoek, hen binnen bracht. Onder het taofelblad zit twee laden, beter, der is ruumte veur twee laden, ien la is vot, an de la die der nog is, zit een bronzen beugeltie met fiene krullen in het metaal. Het kun een beugel van een Jugendstiel kastie west weden. Paul hef het slot in de la maakt. Het sleuteltie lig in een briede naod tussen twee balken, vlak onder het dak.

Vanof de deur staot in holten rekken an de rechterkaant grote schilderijen ofdekt met lakens die ienmaol wit west bint en grauw uutslaot van jaoren stof. In kisten bint kleine doeken opbörgen, waor gien plek veur is in de vaste collectie. In de hoek achter de deur staot deuzen met borden, tegels, schöttels en Chinees porselein tussen Makkumer diggelgoed. Maank de deuzen en kratten staot bielden, vazen, sculpturen; der is veul modern wark, de veurige conservator was de tied veuruut, te wied, liekt het.

As het pauze is en Paul gien zin hef de stad in te gaon en niet met collega's in de kantine praoten wul, zörgt e der veur dat e ongemarkt hier terechtkomp. Dan zöch e een plek op ien van de keukenstoelen met geelbrune biezen zittings, die in een riegie tegen de rechte achterkaant van de zolder staot. Dan kek e in het halfduuster deur het pad tussen de deuzen, kratten en bielden naor de deur en dreumt e veur hum uut.

Hij heurt de klokken van de Jozefkerk. Nao het deuntie van het

klokkenspel komp ien heldere slag, wet e. Hij pakt de stoel bij de leuning uut de rieg en zet die achter de taofel. Paul döt een stap bezied en zunder dat e kek, strek e met de vingers deur de naod tussen de balken en schöf het sleuteltie van de la tussen doem en wiesvinger. Dan giet e achter de taofel zitten, lat de sleutel deur de vingers glieden en volgt met de nagel de baord van het sleuteltie.

Het is een kleine drietaand. De gedachten van Paul vervliegt, kriegt een lochtigheid die heurt bij diepe rust van zölfverzekerdheid. Dan dreit e hum een eindtie naor rechts, vuult laangs de veurkaant van de la en vindt boven het hengsel de smalle gleuf in het holt. Hij vuult de weerstand in de haand as e de sleutel langzaam dreit. As het slot lös is, lat e de sleutel niet in het slot, maor legt de sleutel op taofel. De la schöf langzaam lös, as e an het beugeltie trekt. Op de zolder hangt een vrömde rust, het is doodstil.

In het locht, dat deur het dakraam naor binnengledt, lig dof een klein mes. Het is een ontleedmessie. Paul hef het metneumen toen e verhuusde en op humzölf wonen gung. Het messie was van Irma. Ze was in die tied analist op het laboratorium van het ziekenhuus. Het scalpeermessie hef een lange steel, het is van roestvrij staol, het heft is zowat twintig centimeter, plat met drie parallelle groeven an weerskaanten van het heft. Onderan löp het smal toe, dan komp het snievlak, niet veul groter as de nagel van de doem, niet veul groter, wel veul slanker, het liekt op de nagel van een vrouwenhaand. Bijkaans duzenden maol is met dit scharpe staol in lichaomsdelen karfd, dèenkt Paul, duzend maol een stukkie uut een lever, uut nieren, uut weefsel van longen of hart sneden. Het mes is doopt in bloed. Irma hef hier met in leven sneden, het is ien van de weinige herinnerings die e van heur metneumen hef.

Paul holdt het mes in de rechterhaand en strek met de linkerdoem over het snievlak. Hiel zacht heurt e het schraopen over het vel, hij kek niet, maor staart deur de rechthoekige pilaar zunlocht in het stof van de zolder, naor de deur. De pilaar verdwient deur het dakraom as een wolk veurbijkomp. Het is asof het geliek kolder wordt in de zolderkamer.

2

De regen komp al een half uur in rechte striemen naor beneden, wiederop zöt Paul een boerenschuur. Hardlopen hef gien zin, hij is al driefnat, maor hij vuult gien kolde. Paul löp tussen kuiern en wandeln in. Hij vuult een strakke maor tegelieks aangenaome pien in de bienen. De schoenen maakt zoegende geluuden op het asfalt van het natte fietspad, waor het water niet langer intrekt en waor bij toeren plassen staot. Hij hef de scholders achteruut, de aosem giet vrij in en uut. Hij vuult hum locht in heufd en lief.

Paul had gien weerbericht lezen, hij had niet naor neisberichten luusterd. Niet dat de wereld hum niet interesseert. Paul luustert niet naor wereldleed omdat hij der niks an veraandern kan, net as an het weer van vandage. Hij wul wat e döt niet ofhangen laoten van wat de wereld hum dicteert. Der bint belangrieker zaken as regen, hoe kold hij der ok van worden zal. Hij wordt niet ziek van regen en kolde. Ziekte en ongemak zit bij hum in het heufd. Miestentieds wordt e niet ziek, as e maor betied naor het verstaand luustert. Aal meer volgt e het verstaand, ok as het gevuul nog niet zowied is. Niet dat e dat altied veur mekaar speult, maor hij lat hum, as het lukt, niet meer sturen deur oorlogsbodems, rampen, wat presidenten en aander lu, benaom aander lu, verzint en bijkaans uutvoert. Sund e wet dat e de kracht mist om alles wat hum in de muut komp naor de haand te zetten, begunt gelaotenheid hum langzaom eigen te worden.

Het is niet dat ik het Elisabeth niet zeggen wol, dèenkt Paul. Ik had meer zeggen kund, maor toen nog niet.

Gisternommeddag had Paul een gesprek met Elisabeth. Ze is gaangs met het personiel in de kunde te kommen. Ze had Paul op het kantoor neugd. Het kantoor van de conservator was niet slim groot, maor ruum zat veur een vergaodertaofel en een bureau. Achter de deur die op een kier staon had, had Paul even aorzeld. Een bordtie zee in rooie letters op een wit vlakkie: E. ten Hoopen, directeur/conservator. Paul had veurzichtig, maor stevig klopt. Hij had wacht tot hij heur stem heurd had. Deur de klop was de deur een eindtie wieder lös gaon. De vitrage veur het raam, dat een eindtie omhoog scheuven was en deur een donkerrooie bakstien op de plek holden weur, weide hen en weer. Het lochte gerdien bolde, weur plat en vuul tegen het glas weerom en weide vanneis

naor boven. De klok van de Jozefkerk had twee maol slaon.

'Kom wieder,' had Elisabeth zegd.

Ze was achter het bureau votkommen en had het boek dat ze las, bijkaans was het een nota, Paul had dat niet zien kund, dichte slaon. Ze was zowat net zo groot as hum, maor slanker in de lochtgele rok met het jassie in dezölfde kleur. De knopen had ze lös. De blouse, zowat wit, was kreukt. Het kleurde goed bij het korte blonde haor. Een fiene neuze had ze en een brede mond met smalle lippen. Het bureau was leeg, op het boek, de telefoon en de halogeenlamp nao.

'Wij hebt al kennismaakt,' had ze zegd.

Ze had de haand naor hum uutsteuken. Paul had de slanke, wat verweerde vingers in een flits zien, de haand met de wienvlek die boven de ringvinger begunde en tot de pink deurleup. Een vlek niet groter as een gulden. Hij had het lochtpaorse vel niet zien, had e dacht, as hum de zulvern ring met wat een roos weden kun, niet opvallen was.

'Van Ommeren,' had Paul hum veursteld.

Het was vanzölf gaon, dat e de naam zegd had. Ze hadden mekaar al eerder zien bij de installatie as neie directeur, maor dat was een ritueel waor elk in de massa verleuren raakt was, niet elk, maor Paul wel. Hij was toen betied votgaon. Elisabeth had glumlacht, wat aordige woorden zegd die e vergeten was en hum een stoel bij de vergadertaofel wezen.

Op de taofel stun een witte thermoskan met thee en twee koppies op schöttelties. Ze had thee schunken en vraogd of e suker gebruukte.

Elisabeth was an het eind van de taofel zitten gaon. Twee stoelen tussen hum en heur. Paul zag dat plukkies van het korte haor blondeerd waren, allent de punties.

Paul had gister beter zien, beter as bij de eerste kennismaking, drie week leden, dat ze loenst. Het linker oog van Elisabeth wes een beetie schuuns naor de neus. Met het rechter oog had ze hum ankeken. Het scheen heur niet te steuren dat ze hum met ien oog zag, maor ze had keken asof ze hum wennen laoten wol an het schieve oog.

'Ie warkt hier al vief jaor,' had ze zegd. Ze had wacht.

'Dat klopt.' Paul had in het koppie reurd en een slok van de thee neumen. Hij had gien drokte had veul te zeggen. Hij had kieken leerd, niet allent in de zaolen van het museum, niet allent naor de

schilderijen, ok toen e nog veur de klasse stun, had e veul keken en zwegen. Hij had gien weet van de bezieling van de vrouw schuuns tegenover hum die hum kennen leren wol, benaom as metwarker om te heuren wat de achtergronden van hum waren. Het zul een eerste kennismaking worden as veurloop op loopbaonplanning en functioneringsgesprekken. Een gesprek wat een begun weden kun van een briedere inzetbaorheid in het museum, benaom nao de verbouwing en de neibouw, maor een gesprek nog zunder zwaorte van een beoordieling.

'Even meer as vief jaor wark ik hier,' had e zegd toen ze niet wieder vraogd had. Paul was op de hoede. Hij had op de vraogen wacht. Ze had een slok van de thee neumen. Ze had verteld.

Paul wet evies niet meer wat ze zegd had. Hij slat rechtof, bijlaangs een grote boerenschuur met een dak van blikken golfplaten met roestvlekken. De schuur hef an ien kaant een ziedwaand van plaanken. De achterkaant bestiet uut pakkies stro die tot de golfplaten rekt. Uut de geuties van het bruungrieze blik liekt het water draoden naor de eerde te trekken, draoden die met de wind metbuugt en in stukkies blaozen wordt, tot ze vanneis ien streep naor het zaand vörmt en broesend een speur trekt. Der stiet een meimachine in de schuur en een boerenkar met een tas der op - bijkaans hef de boer het brood en koffiekan vergeten - en klein gerak, een heuihark en een drietand met een plaankie an de punten. Tegen een paol leunt, schiefzakt, een fiets. Het water löp Paul kold over de rug, hij zöch gien onderdak. Hij löp deur.

In de kleine zaal hung veurig jaor een schilderij van Ruysdael, een naturalist, stun in de catalogus. Het was een laandschap met een stroompie, een paar vrouwlu an het water, een boerenknecht met een briede holten heuihark op de nek. In de varte een toren en in stienrood en bruungeel omtrekken van huzen. Daor leek een dörp te weden. An de rechterkaant op het doek waren resten van een schuur te zien. De locht leek dreigend in de varte, maor dichterbij scheen nog de zun.

Dat schilderij had kinderjaoren en ontdekkingsreizen in hum bovenhaald. Hij wus niet hoe dat kwam. Sund e bij Irma vot was, stelde Paul humzölf aal minder vraogen. Maor wat Elisabeth met disse gedachten van kindertied en aovontuur van doen hef, wet e niet. Gedurig komt herinnerings in hum boven as een witgrieze waos boven gröslaand, as het water dat in het noodweer omhoogspat op het asfalt en een dunne witte deken liekt te maken.

Paul lat de schuur achter hum en slat linksof het zaandpad op. Wat zummers dreug en lös is en zachties omhoog stöf onder stappen, pikt grauw en gries an mekaar, het is deurwiekte grond die even het speur van de loop vastholdt, dan trekt de ofdruk van de zolen vot in het water. As op het straand, blieft gien getugen van de wandeling. De gang van Paul is net zo vluchtig as de gedachten.

Niet dat ik het niet wuld had, dèenkt e. Ik had in zu'n laandschap leven kund, met een vrouw an het riviertie in het grös liggen kund en nao de nommedagschoft en een korte slaop vanneis het laand op, het heui bij mekaar harken en in bulten zetten veur de regen kommen zul. Paul prebeert het pastorale verlangen dat e bij dat schilderij vuulde, boven te laoten kommen. Toen kende ik mien laandschap niet, zeg e in humzölf, en dat bevrömdt mij, want ik zat der middenin. Hoe was ik blind met beide ogen open?

Paul vuult hum een ziende die de wereld niet aans bekeek as met braille. Hij vuulde met de vingers, maor wus an de ronde gladde bulties en de vlakke stukken gien heugte, benaom gien diepte te geven. Ik was een vis in het water, zeg e zachties, gienien die hum heurt of het moet de schaopen al weden die driefnat bij mekaar staot en nargens op wacht. Paul is de ienige die luustert.

Ik zwöm in de zee, dèenkt e, bijkaans is zee te groot, laot het dat riviertie west weden dat Ruysdael schilderde, met riet in de bocht, met waterlelies en toezebollen en takken die tot in het water rekten, met de voeten van een boerenmeid die verkoeling zuukt. Bijkaans sabbelde ik een maol an de hakken, an de tienen van dat maagie en leut ze mij, een onschuldige vis, nog nooit deur een pier verlokt, nog nooit kennismaakt met een haak, nog nooit weeromgooid van het dreuge in het diepe, bijkaans leut ze mij de voeten kussen en lachte ze mij an, beweug ze veurzichtig de bienen in het traoge koele water. Ik sabbelde an een voet van een boerenmeid, maor ik wus niet dat ik aosemde en zwöm. Ze leut mij geworden. Ze leut me zölfs niet schrikken, en ik zwöm wieder zunder dat ik heur vuuld had. Paul wet niet hoe het komp dat de boerenmeid het gezicht van Elisabeth kreg.

'Schilder ie zölf ok?'

Elisabeth had Paul recht in de ogen keken, veur zowied as ze dat kun, toen ze dat vreug. Paul zag de zwarte glaanzende cirkels, klein, omringd deur blauwgrieze streepies, met in het wit een paor rooie aoderties. Die waren der veurige weke niet, wus e. De ramen weerspiegelden in heur ogen. Het is heur toegang tot de wereld,

had de dreumer in hum dacht, een diel van heur wereld. Daor, achter op de rondings in heur ogen bint de kamers, de deuren die half openstaot in ofwachting van de kantinejuffrouw, die verse thee brengen zul. Daor was het affiche van het schilderij van Marc met de blauwe peerde dat in een liest naost de deur hangt, de vaze met witte chrysanten, met lelies en vetgrune ligustertakken, en wieder het heufd, de mond, maor benaom de ogen van Paul projecteerd. Het bield dat ze zag stun ondersteboven op het netvlies. De wereld op de kop. Bijkaans een weerspiegeling van de antwoorden die Paul deur het heufd gaon waren toen ze die vraog stelde. Schilder ie ok?

Paul kent die vraog in honderd varianten, maor disse komp het naoste bij, asof ze het weten had. Hij miende dat heur gezicht langzaom blossies op de wangen kreeg. Hij had warmte vuuld, warmte die hum streelde, maor tegelieks onwisse maakte. Paul had niet weten of hij heur dichterbij kommen laoten wol, of hij heur vertellen wol van zien schilderkuunst.

Maor hij had van zien varverij verteld, een beetie, over de tiekenings met kleurpotlood in de achtertuun, en van de pogings om in eulievarf een dreugboeket en een heiligenbieldtie, dat e van zien moe arf had, te schildern. Paul had zegd dat e een laandschop schilderd had met een foto uut een tiedschrift as veurbield. Maor wieder was e niet gaon. Hij had niet verteld van abstracte doeken en liefde veur het absurde. Hij had al veul zegd veur zien doen.

Paul was lange onzeker west over de varverij. Wat hij nao het herderslaandschop binnenin het heufd an bielden ontdekt had, verrast hum nog gedurig, hij is nog niet uutkeken op de wildernis, de roege natuur, de schoonheid van het veld, die mag een aander ok zien, maor in die tuun in het heufd, waor achter de ogen de wereld smaangs op de kop stiet, wul e elk niet binnenlaoten. Dat paradijs hef e op humzölf veroverd, het gung niet vanzölf en bij toeren wet e niet of e der uutjaagd worden zal.

Een aander, ok Elisabeth die hum op de ien of aander manier in de hof prebeert te slupen, of die an het hek drukt of trekt, lat e daor niet makkelk binnen, niet iniens. Paul wet niet of e dat uutgestrekte gebied, dat e zölf nog niet kent, deur heur ontdekken laoten wul.

De vraog van Elisabeth kwam hum dichte bij de ziel, bijkaans te dichte. Het is een vraog die hum bij toeren de keel ofsnoert, die hum naor aosem snakken döt. Naor die kaant huuft e niet elkenien

te laoten kieken, vindt e, ok Elisabeth niet. Hij vun dat e genog zegd had met zien beschrieving van de pastorale varverij en de stillevens.

Elisabeth had aorzeld, ze had zien hoe Paul zölfbewust het verhaol kort holden had, ze had vuuld dat ze op een terrein kommen was waor ze bijkaans niet toelaoten worden zul. Geern zul ze doeken van Paul iens bekieken. Ze had de vraog niet vanneis stellen duurd. Het had niet huufd. De kantinejuffrouw had met de elleboog de deur van het kantoor wieder lös drukt en het dienblad op de taofel zet. Ze had de vaze met bloemen bezied scheuven en schone koppies van het blad pakt.

'Laot maor,' had Elisabeth zegd, toen het wichtie de thee inschenken wol. 'Laot maor, we redt oens der wel met. Bedaankt.'

Het maagie had bij de deur nog een maol omkeken, asof ze ontholden wuld had hoe Paul schief an de taofel zat, het iene bien over de aander, de zwarte schoen tegen de witte poot van de taofel, een arm met de gladde mouw van het uniform op het blad met in de haand een potlood dat e gedurig dreide. Asof het maagie vuuld had dat der meer in de locht van de kaomer hangen had as een mèens zien kun.

De kleur op het gezicht van Elisabeth was niet vottrökken, eerder donkerder worden, maor dat kun ok weden van het locht, had Paul dacht. De schaduw van de laamp die boven de taofel hung, vuul over het hessie en de blouse. Het gezicht was uut het felle locht, dat naor boven temperd weur deur de perspexplaot der boven.

De stilte was gruid en had langzaom an zwaorte wunnen. Paul had hum der niet ongemakkelijk deur vuuld. Hij had zölfs van de spanning, die tussen hum en Elisabeth vuulbaor weur, geneuten. Bijkaans had Elisabeth zien hoe ok het gezicht van Paul een beetie veraanderd was, ze had het vaste zien, ze was wend om naor kuunst en naor portretten te kieken, ze kende de subtiele veraanderings, de nuances die verraodt wat een schilder zeggen wul. In het heufd van Paul was een portret te gruien begund.

'We gaot over op aander, op eerdser zaken.'

Elisabeth was staon gaon. Uut de la van een hangkast had ze een grote map van blauwmarmerd karton haald met rooie elastieken op de hoeken. Paul had keken hoe de dunne lange vingers de baandties lösmaakten. De wienvlek was donkerpaors.

'Kom maor iens an disse kaant van de taofel,' had ze zegd, 'dan zal ik joe wat zien laoten.'

Paul was naost heur staon gaon toen ze de tiekenings uut de map holde en openvolde. Ze was wied genog van hum votbleven om hum niet an te raken. Hij had gien poging daon die ofstaand kleiner te maken. Paul huufde met disse vrouw gien kinderdriften meer uut te leven, toen niet. Hij leerde schildern en tieken op de eigen wieze, daor huufde hij de haand, de arm, het lief van Elisabeth niet toevallig veur anraken. Op de tiekenings staot de plannen veur de neibouw en de vertimmering van het olde diel.

'Het bint veurlopige schetsen,' had Elisabeth zegd. 'Maor ie weet hoe het met veurlopige schetsen gaon kan.'

De paanden naost het museum waren al kocht, ze zullen ofbreuken worden en plek maken veur de uutbreiding van het museum. De ofdieling moderne kuunst zul in het neie diel kommen. Zolange as de neibouw nog gaangs was, bleef het olde diel veur publiek open, bijkaans niet alle ofdielings, maor in elk geval de zaolen met schilderijen. Vanzölf kwamen der gien grote tentoonstellings meer. Uut de eigen collectie zul of en toe een expositie inricht worden. Elisabeth zee het niet met zoveul woorden, maor Paul had begrepen dat de tied tot de verbouwing overbrugd worden zul met wat der an kuunst veur de greep lag. Elisabeth had tiekenings van het olde gebouw teveurschien haald en zien laoten wuld wat der in het bestaonde diel veraandern giet as de neibouw klaor is.

'Het is kwart over drie,' had Paul zegd.

De wiezers van de klok versprungen tot ze niet meer recht achter mekaar stunden, ze vörmden vanneis twee steepies. Hij had deur het raam naor buten keken. De klok op de toren van de Jozefkerk en het gebouw van de bank had e vanuut het kantoor niet zien kund. Elisabeth had de haanden van de tiekenings haold en had de potlood neerlegd waor ze dunne streepies met op de tiekenings zet had en op een schriefblok een paar trefwoorden noteerde.

'Om drie uur zul ik Meijer oflössen,' had e zegd.

'Ik moet now vot. Schilderijen bekieken en tiekenings,' had e grapt toen e bij de deur was.

Ze had knikt. 'Ik kom wel een maol met joe schilderijen bekieken,' had ze zegd toen Paul votlopen was.

Paul draaft in het veld. Bij het diepien trekt e de schoenen uut en stek de voeten in het water. Op de rugge lig e in het natte grös. Hij vuult gien nattigheid, hij vuult gien kolde, hij wacht op een voorntie om an de tienen te sabbeln.

3

Bedaankt, had Elisabeth op de tong braand, maor ze had de lippen op mekaar holden. Ze had ok niet recht weten waor ze hum veur bedanken wuld had. Ze was bliede dat e niet omkeken had toen Paul het kantoor uutgaon was. Mechanisch had ze de tiekenings opbörgen en in de la van het bureau scheuven. Ze had niet meer recht weten waorom ze hum de tiekenings zien laoten had, het was niet de bedoeling west om Paul allent uutleg te geven. Het hiele personiel zul inlicht worden, maor pas met een paar week. Ze hef der gien spiet van.

Paul van Ommeren die, met de scholders een eindtie naor veuren, net votgaon was en de deur op een glief staon laoten had. Elisabeth had hum niet in gedachten had. Ze had half dreumd zunder dat ze wus waor de dreum over gung.

Pas toen ze de deur van het kantoor dichtdaon had en de tiekenings van de architect uutstrekt op taofel liggen zien had, was Paul van Ommeren in de gedachten kommen. Elisabeth had de tiekenings van de neibouw precies laangs de naoden in mekaor te volden prebeerd. Het bestek van de architect had op een wegenkaort leken toen ze het teveurschien haald had, maor wat ze ok prebeerd had, het was gien harmonica toen ze de papieren in de dossiermappen stopte. Dit waren de plannen, het waren heur plannen. Ze was net op tied conservator worden. De gemeente had an neibouw dacht, maor der nog niet lang over dacht hoe as het neie gebouw der uut zien mus. Ze hadden op heur wacht, zee de commissie, op de neie conservator, om de gedachten over de neibouw te bepaolen. Bij de sollicitatie had ze niet zegd wat ze dacht had. De commissie had daor begrip veur had, het had met de deurslag geven om heur an te nemen.

Elisabeth had het blad met de koppies weerom op taofel zet en was naor de kast in de hoek van het kantoor lopen. Ze had aorzeld toen ze de slot van de kast lösdreide, maor ze had de la toch naor veuren trökken en tussen de mappen met gegevens van het personiel zöcht. Bij Ommeren, P. van, waren de vingers steken bleven. Viefenveertig, was Paul, had ze zien. Ien veurnaam had e, Paulus. Ze had naor het adres keken en de map weeromlegd, asof ze heur betrapt vuuld had. Ze had de la dichte scheuven en naor de witte muur achter de kast keken zunder wat te zien. Niet alles wol ze van

die man weten. Bijkaans niks van wat in die map stun. Ze had het loch uutdaon en de koppies naor het keukentie bracht. Het aanrecht was leeg west en had dof glaansd, natte dreugdoeken met brune vlekken van theekoppies lagen over de radiator van de verwarming, de ofwaskwast hung aan een plestieken haakie en het reuk naor citroen. Ze had de koppies omspuuld.

'Morgen ben ik der weer,' had ze tegen Paul zegd, die achter de balie in een boek te lezen zat. Hij had knikt, meer niet.

Het slot van de brievenbus giet lastig lös. Elisabeth drukt met ien hand tegen het deurtie en dreit met de aander de sleutel om. Daor wul ze de woningbouwverieniging nog over bellen, net as over aander kleine ongemakken in het huus. Ze komp der niet toe, ze komp, as het om heurzölf giet, pas an besluten toe as het niet aans meer kan.

Ze nemp de kraanten en de post met hen boven. De stappen klinkt hol op de betonnen treden. Op de eerste verdieping dempt een kleedtie het geluud. De oldern die daor woont hebt van het plattie van het trappenhuus een verlengstuk van de hal maakt. Tegen de muur in de hoek stiet een kleine dekenkist met een borduurd kleed der over en een pot met een geranium, de bloem bluide met vaalrooie bloemen, maor enkelt lochtgruun en half verdreugd blad en stelen bint overbleven. Een geel blad lig met de steel omhoog naost de pot op het kleedtie. Elisabeth lat het liggen. Morgen is dat opruumd.

Bij de veurdeur klemt Elisabeth de post en de tas onder de arm en dreit de deur lös, dan vuult ze dat de kraant deurwiekt is. Die hef veur een diel naor buten steuken toen het tegen het ende van de nommedag te sneien begunde. Het tiedschrift over kuunst en cultuur, het directeurenmagazine en de ofschrieving van de baank bint dreug.

Het is lang leden dat Mathilde schreef, dèenkt Elisabeth, maor van de zuster uut Oegstgeest hef ze de leste tied niet meer heurd. Eigen schuld, ik moet zölf vaker schrieven, dèenkt Elisabeth. Ze wet dat ze niet schrieven zal, de nota's en de correspondentie van het museum bint heur meer as genog. Ze belt as het neudig is. Ze vindt het niet vake neudig.

Elisabeth hangt de lange rooie mantel op een hangertie en veg de snei, die zowat smölten is, van de jas. Het kolde water trekt tussen de korte haoren en kleurt de jas donkerder rood. De natte schoenen zet ze op een kraant onder de kapstok, ze trekt sloffen an

dan dreit ze de thermostaat tot wied boven de twintig. Het wordt niet gauwer warm as het wiezertie op viefentwintig stiet, maor toch. Ze zet water op veur thee en bargt de bankofschrieving op. Evies zit ze met gestrekte bienen op de baank.

In de Grote Kerk speult het NNO. Mozart, Tsjaikovski en Mendelssohn staot op het programma. Het is gien lochte muziek, maor wat aans was der vanaovend niet. Ze hef drok had en vanaovend wul ze niet naodenken, allent votsoezen en met gieniend an de praot.

Met muite vindt ze een parkeerplek in de buurt van de kerk. Toch is het niet drok, minder as de helft van de stoelen bint bezet. Ze zöch een plek an de butenkaant van een riege, dan kan ze de bienen kwiet, maor meer nog gef het heur het gevuul vot te kunnen as ze dat wul. De kerkramen met kleurig glas in lood laot een beetie van het winteraovendlocht deur, het geroezemoes wordt minder. Ze mist de locht van walmende kerkkeerzen. Elisabeth verschöf de stoel over de zwartgrieze grafzark, namen bint niet meer te lezen.

Don Giovanni wordt lochtig speuld, maor het orkest liekt niet op dreef. De brille ontbrak, zul de aander dag in de kraant staon. Elisabeth lat heur niet metslepen, teveul gedachten soest her deur het heufd. As de dirigent nao het eerste stuk vot giet en het applaus opholden is, zöt Elisabeth hoe an de aander kaant van de riege een vrouw een jongchie van een jaor of negen op een grote stoel zet. Het is de stoel van de pastoor, vlak naost het altaar. Het ventie zit as een paus, kan van zien plek het hiele orkest zien. Hij hef kort knipt haor, donkerblond tegen het zwarte an, met een toefie in de nek dat over de kraag van het jassie valt, een kind met stralend gezicht, dat bijkaans veur het eerst metgiet hen een concert. Vrouwlu kiekt mekaar an en naor het jongchie op de troon en knikt. Elisabeth kreg het warm.

Bij de eerste klaanken van de violen vuult Elisabeth water in de ogen kommen, ze wet niet waor die traonen votkomt. Dan hef ze heur weer onder controle, roekt ze de wrange locht van de man die naost heur zit en die de glaozen van de bril met de tip van het hemd schoonveg.

De neibouw, het ankooppbeleid, onderhandelings met de gemeente en inkrimping van het personiel speult heur deur het heufd. Het jongchie zit doodstille op de troon. Elisabeth schöf ongemakkelijk op de stoel met de biezen zitting en de steile rug hen en weer. De man naost heur snuit de neus en kek dan in de buusdoek. Ze wol dat het pauze was.

Tsjaikovski was een homo, maor om dat te verbargen trouwde hij met Antonina. Zien vrouw had hum niks te bieden en dreef hum zowat tot zölfmoord, les Elisabeth in het programmaboekie. Ze heurt de muziek niet meer. Tsjaikovski had het zwaore stuk, dat veur de pauze speuld weur, een jaor nao zien trouwen schreven.

Zowied was het met heur niet kommen. Anita, met wie ze dertien jaor samenwoonde, was gien leegheufd as de Antonina van de componist. Anita wus wat ze wol, ze was een keunigin en had overzicht as het jongchie op de troon naost het altaar. Anita wol het hiele leven bij Elisabeth blieven, veur warmte en verzörging, dat eerste had ze vake tegen Elisabeth zegd, het leste niet. Maor gedurig was het meer verzörging worden en minder warmte. Anita was zwiegzaomer worden, aal minder an te raken. Benaom toen Anita gien kind kreeg, was ze gedurig de eigen gang gaon en had ze heur minder van Elisabeth antrökken. Anita had een kind wuld, ze wol gien man, ze wol Elisabeth en een kind. Nao twee jaor ziekenhuus was dudelijk dat het niet lukken zul. Anita had verstopte eileiders. De kaans dat ze met kuunstgrepen zwanger worden zul, was slim klein. Dan maor gien kind, had Anita zegd, ze zul het gelok ok aans wel vinden, met Elisabeth bijkaans. Elisabeth wol niet zwanger worden, met Anita naost heur wol ze zölf gien kind.

'Ik heb gien zin an inseminatie zoas dat op de boerderij gebeurt,' had Elisabeth zegd. Het had plat klunken, Elisabeth had gien aander woorden weten, ze had niet weten wat heur diepe bereurd had. Vake had ze zien hoe de veearts in de stal gaangs west was met een bien an elk kaant van de grub. Ze wus dat het niet zo gung, maor zo vuulde ze dat, die bielden uut de stal zunder intimiteit kwamen bij heur boven as ze der an dacht.

Anita zöch nao die mislukkings warmte en aandacht niet meer allent bij Elisabeth. Anita vund het gelok bij een aander vrouw. Het duurde even veur Elisabeth dat in de gaten kregen had. Elisabeth huuld van Anita. Benaom om de intimiteit en de veiligheid die Anita heur gaf, van de warmte van het schiere lief van Anita. Benaom toen ze pas bij mekaar waren en het lief nog raodsels veur heur had, geheimen die ze in de loop van de jaoren ontdekt had en waor ze van genieten leerd had. Nao de onderzuken, de mislukkings bij de bevruchting en de teleurstellings van gemis, waren die gevulens van gebörgenheid en overgaove op de achtergrond kommen. Veur Anita was het niet genog west, die had meer wuld, benaom toen uutkwam dat ze gien kind kriegen zul, gien eigen kind.

Toen Elisabeth heurd had van Rianne die tussen Anita en heur in kommen was, had ze begrepen wat ze al jaoren vuuld had, had ze begrepen waor die cadeaus veur west waren, die luxe kleren, de sieraoden, de ringen en de spelden, de weekeinden in een hotel in de Ardennen en de Eifel, uutstappies die Anita regelde om even vot te weden, om goed te maoken dat ze deur de week niet altied betied in huus was.

Rianne was der al drie jaor west, toen. Elisabeth had het vuuld, maor niet weten wuld. As ze weerom kek, komp kwaodheid boven en verdriet. Dan past de zwaorte van dit vioolconcert hielendal bij wat ze in heur boven kommen vuult. Dat jongchie op de troon, ze kreg een hekel an hum, ze kreg een hekel an de verhevenheid, an heurzölf, dat ze opkeek tegen Anita die iniens niet meer op de troon zat waor Elisabeth heur op zet had.

Nao de pauze zit het jongchie niet meer op de hoge stoel. Bijkaans wol e niet zo wied van zien moe zitten, zien moe die een plek een riege of wat naor achter vunden had. Elisabeth zöch het kind, maor vindt het niet. Achter heur ritselt een snoeppapiertie, as ze de ogen dichtdöt zöt ze grote gele rechthoeken met oranjerode raanden, zoas ze die uut de dreumen kent. De schrouwende kleuren, die achter mekaar in het heufd verschient, liekt niet op moderne kuunst, ze döt de ogen gauw weer lös, prebeert de muziek in het heufd te kriegen, maor het lukt heur niet. Ze wol dat ze in de pauze votgaon was.

Buten pikt natte drab an de schoenen en as ze wegredt en het gaspedaal te wied indrukt, gledt de auto een eindtie bezied. Het is stille in het trappenhuus van de flat. Het gele blad van de geranium is vot.

Ze is bliede dat ze thuus is en schenkt heur een glas wien in, giet op de baank zitten en bladert deur tiedschriften. Het is lekker warm, ze had de thermostaat niet leger zet. De bordeaux valt wat zoerig op de tong. Deur de vloer heurt ze de televisie van de benedenburen, wieder is het stil.

In het Museumbulletin stiet dat het museum bouwplannen hef, dat de plannen uutvoerd wordt, dat de bouw binnenkört begunt. Elisabeth les het artikel, een verhaol van zowat twee bladzieden met tiekenings en een foto van heur. Het raakt heur niet, now niet, ze les de woorden, maor wet niet waor het over giet. Ze zöt de violiste, de jonge Poolse met de zwarte peerdesteert en donkere wenkbrauwen, die een paor maol een valse noot heuren leut, ze

zöt het jongchie op de grote troon. Het bulletin lat ze op de vloer glieden. Ze dèenkt an Tsjaikovski die de verkeerde keuze maakt had en de pries betaolde met zwaore, maor schiere muziek. Elisabeth dreit heur bij en leg de bienen op de zitting van de baank. Loodzwaor vuult de bienen, loodzwaor.

De klok naost de deur naor het balkon tikt zachties. Het locht van de schemerlaamp verschöf gedurig met de keupern slinger achter het glas. Tussen twee rinkels van de telefoon begunt in de klok een tandwiel te dreien. Nog even dan slat de klok elf maol. Elisabeth aorzelt, dan nemp ze op. Het is Mathilde, an wie ze eerder op de aovend dacht. Mathilde wul weten hoe het met heur giet en ze hef een verhaol te vertellen. Ze hef het Museumbulletin lezen en de foto van Elisabeth zien.

'Ik heb maor ien zus die directeur van een museum is,' zeg Mathilde, 'daorom heb ik een abonnement.'

Elisabeth is overvallen, dan vertelt ze van de neibouw, van de plannen die zo goed as klaor bint, dat allent details nog veraandern zult, een groter raam op zolder en aander kleinigheden.

'As het klaor is, krieg ie een uutneudiging veur de opening,' zeg Elisabeth.

'En ieë?' vrag ze an Mathilde.

Mathilde hef deur een advertentie een man kennen leerd. Ze schref geregeld en wisselt de ien met de aander. Elisabeth wul gien details, maor Mathilde vertelt al van een strandwandeling in de regen met een onbekende, ze is de naam al weer kwiet. Hij was goed in bère, hij kun niet luustern, maor dat had ok niet huufd van Mathilde, dat aander daor was e prima in west. Elisabeth kek gedurig naor de klok die langzaom naor twaalf uur tikt.

Mathilde vertelt met een openheid die Elisabeth bij Anita kend had, maor die votraakt was. Ze vuult bij toeren jaloezie op de vrijheid, de veiligheid en de ruumte die heur zuster, die Mathilde liekt te vulen en die zunder aorzelings overal op ofgiet.

Elisabeth kent de verhaolen van minnaars veur ien nacht. Wat Mathilde döt moet zij weten, Elisabeth vindt het niks, veur heurzölf. Ze zweg, luustert half en bladert deur het tiedschrift dat op de vloer lig. Wat een aander döt, daor blef ze of.

'Now moej opholden,' zeg Elisabeth.

Ze wul niet langer alles heuren wat Mathilde an intimiteiten zeg. Elisabeth schrikt van heur woorden. Zo kent ze heurzölf niet.

'En hoe is het met joen liefde?' prebeert Mathilde.

Elisabeth zöt de kaans het gesprek te stoppen.

'Mien liefde hangt in het museum,' zeg ze, ze is snibbig. 'Die laot ik daor geern hangen. Ik wul die niet bij mij in huus.'

Elisabeth vuult evies zeerte van het ofscheid van Anita, van hartstocht die smoord weur deur Rianne. Elk had zegd dat het beter was, en tussen regels deur had ze te heuren kregen dat ze beter een man zuken kun om samen met te wonen, beter as met een vrouw. Ze kek naor de reproduktie van Mondriaan die achter de baank hangt met in de hoek van de liest een pasfoto van Anita.

'Mathilde, het is twaalf uur west,' zeg ze. 'Morgen moet ik betied van bère. Bedaankt veur joen telefoontie. We heurt van mekaar.'

Elisabeth leg de hoorn op het apparaot en schöf de telefoon van heur vot. Ze giet veur het raam staon. An de aander kaant van het kanaal trekt grieswitte banen over de snei in het locht van auto's die veurbijriedt. Wiederop wet ze een boerderij, die kan ze niet zien. De locht is dichttrokken, d'r schient gien maon. Ze vuult kolde over de rug die achter de bienen laangs tot an de voeten gledt. Elisabeth vuult water achter de ogen. De wien die nog in het glas stiet mikt ze in de geutstien. Ze lat een schemerlaampie braanden, as ze hen de badkamer löp, heurt ze de klok ienmaol slaon.

4

De leste slag van de zes slagen klinkt as Paul de kamer inlöp. Hij is laat weerom van het wark. Met Elisabeth had e in de nommedag overlegd over vitrinekasten. Bijkaans gaot ze met z'n beidend hen een leverancier om te kieken wat het beste past. Paul wordt gedurig meer deur Elisabeth bij de neie inrichting betrökken. Het giet vanzölf, liekt het. Elisabeth hef weet van de veuropleiding van Paul. Hij hef heur een beetie laoten zien van de kennis die e hef van kuunst en van regeln en organiseren. Niet dat e daor geliek promotie met maken wul. Paul wul suppoost blieven en hef gien ambitie hoger op te kommen, niet op het wark.

Op de vensterbaank stiet nog het wienglas met een donkere roodbrune vlek boven de steel. Op de vloer stiet de fles Bordeaux die e gister veur de helft leegmaakt hef. Kranten ligt slordig dichtvolden op een keukenstoel. Paul had ze gister hen de schuur brengen wuld toen de telefoon gaon was. Hij had weten dat het Irma was. Ze belde vaker tegen elf uur. Ze wus dat e dan in huus weden zul. Paul is zowat elke aovend in huus, het is Irma die gedurig op stap is. Ze had een neie vriend, de veerde of viefde al dit jaor. Ze dacht dat ze disse keer de waore tröffen had en ze gung bij hum wonen, bijkaans. Paul was de tel kwiet. Hij betaalt elke maond, daor zul e of weden zul as ze vanneis een vaste partner had, maor gedachten an verplichtings en an de toekomst van Irma holdt hum niet meer gaangs. Het bint feiten waor e de tied niet langer an vermotten wul.

Hij schenkt wien in. Paul hef de gedachten bij Elisabeth. Ze raakt snaoren in hum, maor hij wet niet of e dat wel wul. Toch lat e het geworden as ze hum om raod vrag bij de neibouw, toch giet e met heur hen leveranciers as ze het vraogen zul. Met de elleboog steut Paul de keukendeur lös, drinkt het glas leeg en zet de fles en het glas bij de ofwas op het aanrecht, dan löp e hen de schuur waor e de kranten in de deus mikt.

Paul prebeert Elisabeth veur de giest te haolen, het valt hum niet met. Wel het gezicht, daor hef e een veurstelling van, niet zoas ze vannommedag keek, dat bield kan e niet weerom halen, maor zoas ze op de foto in de kraant stiet, op de foto die maakt is toen ze net met het wark in het museum begund was. Die krantefoto, dat bevreuren ogenblik in zwartwit, die krappe tweehonderdvieftigste

seconde van heur bestaon, die an de dakbalk in het atelier boven de schuur an een balk te vergelen hangt.

De strakke blik met een lachie op het ovaolronde gezicht dat ze in de plooi huuld, een holding veur een fotograaf die gien tied neumen hef tot ze der an toe was om op portret te kommen, toch lat de foto, veur wie kieken leerd hef, de zölfverzekerdheid zien die Paul overdag op heur gezicht zöt. Op de foto hef Elisabeth een haorbandtie in het lochtblonde haor, een kort lös toefie hangt tot vlak boven de rechter wenkbrauw. De lippen liekt smal op die foto, smaller as Paul ze in gedachten hef, en de tanden bint op de krantefoto griezer en matter as in het echt. De ogen liekt beide recht naor veuren te kieken, maor Paul zöt toch dat het linkeroog licht ofdwaolt. Ze hef de ogen zowat dichte. Wat ze an had, kan e hum zowat niet meer veur de geest halen as e weerom giet hen de keuken. Ienvoldig, wet e, Elisabeth is meestal ienvoldig kleed, bijkaans is sober een beter woord, of stijlvol, dat komp deur de beparkings die ze heur op te leggen liekt.

Vrömd, dèenkt Paul, ik weet smaangs beter hoe as een figuur op een schilderij der uutzöt met kragen, jassen, blouses en sieraoden, as de vrolijke drinker van Frans Hals, of de schilderswedevrouw van Eise de Boer in de lange zwarte jurk, die in de grote zaol stief naost de deur hung tot modernisten daor de plek innamen, dat weet ik beter as hoe een vrouw die mij overdag in de muut komp heur kleedt. Elisabeth hef kleine börsten. Maor het is niet het eerste waor e naor kek as e een vrouw zöt. Paul kek eerst naor de ogen, hij prebeert humzölf te vinden in die spiegel op de wereld, dan pas kek e naor de mond, naor de vraogen en de antwoorden die de lippen priesgeven wult. De ogen en de mond van de aander bint het paspoort, daor zöch e bijkaans een toegangskaortie, een entreebewies.

Hij wacht tot hiet water van de geiser, dat van de zolder kommen mut, in de geutstien stroomt. Dan döt e het zwarte plastic doppie over het reuster van de ofvoer en knep e ziep in de bak. De grune lobbige klodder löst langzaom op en lat het waoter broezen. Paul lat de glaozen in het ofwaswater glieden, holdt de bössel der deur en spuult de ziep van de glaozen onder de hiete kraan nog veur de geutstien halfvol is. Ik zul verliefd op heur kunnen worden, dèenkt e, maor ik doe het niet, ik wul het niet.

Tweemaol is e verliefd west. Paul lat kold water over de haanden gaon. Hij hef de gevulens op stee, daor huuft een aander niet

in ruren. Hij lat een aander der niet meer in ruren, ok Elisabeth niet. Gienien as het an hum lig.

Margaretha was de eerste liefde. Ze wus het niet. Hij duurde het heur niet zeggen. Smaangs mut e wat lachen om die kalverliefde die e laoter krek volgens het boekie oflegd leek te hebben. Het was een lineaire ontdekkingsreis west met maor ien speur. Hij was op zuuk west naor de zinnelijke liefde, maor hij had het toen niet weten. Hij was in de schoeltied gien meester worden van zien beparkings.

Margaretha zat bij hum in klasse. Tot de derde, toen gung Paul over en bleef Margaretha zitten. Ze raakte uut zicht bij de aardrijkskundelessen, waor e stief achter heur zeten had en gedurig een haor van heur vest plukt had, die e bewaorde en in de agenda plakte. Margaretha was in de veerde klasse uut zicht raakt bij wiskunde waor e drie jaor op de achterste baank an de aander kaant van het pad naost heur zeten had, ok bij de Duutse lessen waor e naost Margaretha zat en dichtriegels uut het heufd leerde om indruk op heur te maken tröf e heur niet meer, maor in de pauzes wus Paul heur nog aal te vinden en smaangs bleef e een uur op schoel rondhangen as e wus dat ze nog les had. Dan kun e in de garderobe en in het fietsenhok heur nog evies zien bij het votgaon.

Het was een ongerichte drift west, die met heur in het begun van het zinnelijke steken bleven was, aal een eindtie wieder, maor aal wieder dezölfde kaant op en nooit over de drömpel. Met Margaretha was het liefdesleven een Sackgasse west. Hij had nog grappies met heur maakt over dat woord, maor in die tied had e dat niet zo vuuld. Hij had heur gebaoren naodaon, de bewegings van heur heufd, heur lachie, de manier zoas Margaretha met de rechterhaand de linker mouw van de trui gedurig opstroopte en weer naor beneden trök. Hij kende heur, maor het was butenkaant west

Paul trekt de stop uut de ofvoer, het water stroomt langzaom vot. Elisabeth döt dat ok, Elisabeth die de mouw van de blouse tot halverwege de elleboog opstroopt en over het glas van golden klokkie veg, as ze vertelt. En dan met een traog gebaor de mouw weer naor de pols trekt en het knoopie van de manchet vastmaakt.

Op maandag zee Paul een paar woorden tegen Margaretha as ze tegelieks het scheikundelokaol in gungen. Aanderdaags vanneis en elke dag een maol vaker tot vrijdag an toe en nao het weekend begunde dat vanneis. Op daansavonds van schoel, die niet zo vaak waren, daanste e smaangs met heur, maor het bleef der vake bij.

Paul duurde niet, aander jongens hadden meer lef. Maor as e an de kaant stun, en aander jongens met Margaretha op de daansvloer waren, dan zag e humzölf tegen heur andrukt, dan dreumde Paulus van heur haand vastholden in het duuster, van een zoen in het fietsenhok, van de warmte van heur lief in het doodlopende straotie achter schoel.

Ienmaol was dat echt west, maor hij wet now niet meer of het waorheid of een dreum west hef. Waor klasgenoten in het fietsenhok op stinkende en raozende brommers snoefden over de verkerings en de rechterhaand in een halve boge veur de boks huulden, huuld Paul hum op de achtergrond. Margaretha had hum nooit die tinteling in zien lief geven, niet as ze der bij was. Dat had e onder controle. As e over heur dreumde in stee huuswark te maken, dan, ja dan, dan haalde e bij toeren de buusdoek teveurschien, maor niet as e heur zag. Hij kan der now om lachen. Toen niet. Hij kun niet lachen om moed die niet wieder gaon was as het snieden van heur naam in de bast van de beukeboom naost de ingang van de begraofplaots.

Irma was niet de tweede liefde. Ze meuk gien hartstocht in hum lös, ok niet toen e met heur trouwde. De tweede was Lydiënne, maor an heur dèenkt e now niet. Paul hef Elisabeth veur ogen, zöt in gedachten hoe ze de mouw opstreupt as e het aanrecht dreug maakt. Ze liekt hum an te kieken, maor hij wet het niet zeker.

Paul lat de glaozen en de borden in het rek staon druppen. Hij hef gien zin an eten. Hij schenkt de leste wien uut de fles en bladert in een kuunstboek. Hij kent de ofbieldings en de woorden die der bij staot. Franz Marc, dikke blauwe peerde, Egon Schiele zwart naakt wichtie, vrouwelijk naakt in uutdagende pose die het lief zien lat, maor hum tegelieks op ofstaand holdt. Paul mag kieken, maor niet met an doen, de schilderings helpt hum niet het heufd leeg te kriegen.

Paul trekt de gerdienen dichte, schenkt de leste wien uut de flesse en döt alle lampen in de kamer an. De kamer wordt hum te groot. Hij döt het locht weer uut, op de schemerlaamp op de keukentaofel nao. Paul trekt de kleren uut en legt ze netties op een keukenstoel. De zwarte onderboks holdt e an. Uut het heufd les e hardop een gedicht.

Hij löp met de kop in de nek de kamer deur. De woorden voert hum uut het huus, haolt hum tussen de muren vot en brengt hum een aander ruumte in. Het is asof e in een aander tied en in een

groter en lochter wereld terechtkomp. Hij komp in een wereld die hum niet benauwt.

Paul zet een keukenstoel in de midden van de kamer. Dan röp e hardop woorden en regels, herhaolt de leste zinnen van het gedicht dat e humzölf veurdreug. Veur de lege stoel met het grune kussentie, waor een knoop lös van lat en de vulling van schoemplestiek naor buten komp, blef e staon. Paul stek de rechterhaand hen veuren as een spreker die een verhaol vertellen giet. Veur hum in de stoel zit een kwaojong van een jaor of veertien, net weerom van schoel. De schoeltas stiet naost de stoel, de riempies zit nog vaste. De hoge veterschoenen die tot de zeum van de boksspiepen rekt, raakt mekaar, ien veter is lös, de aander hef twee lussen, het leer is strak om de enkels snoerd.

'Heur ie mij? Paulus heur ie mij?'

Hij zweit de arm een eindtie omhoog. De stem van Paul haalt uut, het zangerige is der of. Het is een schrouw met wanhoop en met ienzaomheid, met verlangst. Paul zöch holdvast, vrag hulp en röp om zien moe. Een jongchie dat om zien maagie röp, een jongchie dat in een doodlopende straot met de rug tegen de mure stiet en met de nagels in de voegen krast, een kind dat op zien wichtie wacht.

'Margaretha, Margaretha,...'

Traonen komt in de ogen van Paul, hij kreg het warm, het heufd wordt rood en gluit, het hemd pikt hum op de rugge en hij vuult hoe zwiet in stroompies onder de arms votlöp. Hij zöt het ventie met diepzwarte ogen, met angst in het heufd, met dunne smalle lippen die niks zeggen duurt. Hij zöt het smalle koppie dat votkroepen wul en de woorden binnenhaolt, Paul zöt het ventie dat zweg as bescharming tegen wat om hum hen gebeurt.

'Zeg mij waj metmaakt hebt, wat hej metmaakt op schoel, vandage? Hej met heur praot, hef ze joe zien, hef Margaretha joe zien en naor je lacht? Heb ie heur anraokt, hef ze joe anraokt?'

Een veurzichtig stroompie locht gledt over de lippen van het jongchie. Paulus kreg een beetie kleur, de wangen bolt en diepe vot is het begun van een lach in de ogen te zien, hiel diepe vot. Paul zöt humzölf teveurschien kommen op de keukenstoel. Dan klinkt een schaterlach deur de kamer. Paulus zweit met de arms, löp om de stoel hen, en lacht en lacht. Op de kneien valt e veur de stoel, het heufd op de zitting, de haanden om de leuning, dan schreit e zachties. Deur de traonen fluustert e: 'Paulus, Paulus, Paulus mien

jong. Von was für Kobolden und Drachen hast du geträumt, das du so wild daher jagst? Paulus, Paulus, wees niet benauwd. Wees niet benauwd, dat maagie komt wel bij joe, joen moe komp een maol, wees niet benauwd. Ie huuft het leven niet allent volbrengen.'

Paulus kröp weerom in het ventie, de ogen diepe votzakt. Paulus hef de natte rooie ogen dichte en giet weerom naor de wereld waor e votkwam. Paul zakt deur de kneien, het heufd op de stoel, de arms om het heufd, uut de mond drupt spei en maakt donkere plekken op het grune kussen. Plukkies schoemplestiek valt op de vloer.

5

De winterzun wordt aal starker, maor uut het oosten weit een kolde wind. In vievers en sloten gruit hiel langzaom ies vanof de raanden. Hij had hum verbaosd over de grillige vingers die vanof de kaant naor de midden van de viever kreupen. Iesbloemen die as haanden op weg waren naor het eendehokkie in de midden. Het water was zwart en donker, met korte golfies, asof die prebeerden, deur in beweging te blieven, de kolde te overwinnen. Water bevrös as een plat vlak, nooit as ribbels, hoe hard het ok weit, had e dacht, toen e tegen de wind in hen het museum fietste, maor zeker wus e dat niet. Paul had in herinnerings niet aans zien as vlak ies, maor toen e in de vrogge aovend weerom kommen was, had e zien dat het ies het eendehokkie veroverd had, in ribbels, bijkaans had e nooit goed leren kieken.

Pas nao twee uur kwam der volk op de tentoonstellings of. Speuren in het laand, een tentoonstelling over opgravings in de kleine zaol was der pas een weke. De vaste klaanten kwamen as eersten naor de leste wisseltentoonstelling veur de verbouwing begunnen zul. De vleugel achter de balie met de kleine zaol zul as eerste veur publiek dichtgaon. In de hal naor de kleine zaol hungen stillevens uut eigen collectie. Het was ofdekking van de waanden.

Tot de verbouwing zul d'r niks groots meer uutstald worden. Doeken met fruitschalen, met dooie eenden en fazanten hungen naost schilderijen die net zo goed abstract weden kunnen, maor die modern stilleven heetten. Op een enkel schilderij stun de jager der bij. Gien echt stilleven, maor wat slap en met de kop in een strop an de riem hung, was wel dood, al leek bloed nog rood van het doek te druppen.

Stilleven as diel van een groter schilderij, gruunte, appels, peren, meloenen in oranje en geel, flessen en vazen en een doek met een schedel en een inktpot met gaanzeveer. Het waren dielen van grotere warken die laoter een eigen leven leiden gungen, net as de bossen bloemen en boeketten, zo stun het op het uutlegbord dat half achter een gerdien hung, asof de samensteller zuch schaomde veur de korte teksten die in fotokopie an de muur plakt waren. Kuunstenaors varfden op de duur ok allent die dielen op een apart schilderij, veur versiering, aans niet.

Van de ruum twintig schilderijen, miest uut veurige ieuwen met

een enkele moderne der tussen, die in de hal tegenover mekaor hungen, waren d'r maor drie bij die Paul de muite weerd vun. Een vaas met bloemen van Rachel Ruysch, een schaol met dooie vissen van Willem Kalf en appels en peren van Pyke Koch. Rose en witte rozen in een schemerlocht, ie kunden de haand van de vrouw die ze op de vaas zet had d'r in zien. Paul reuk de locht van de bloemen as e der laangs leup. De makrelen en de gefileerde schol zul e niet eten wullen, ze zagen d'r groezelig uut. Hij zag gien vliegen op het schilderij, maor ze hadden d'r weden kund. De vis was niet fris meer. Paul deed niet de best die locht van bedarf in hum boven te halen.

Het was de dood die hum in dat stilleven antrök, de dood die e ok weerom zag in de schedel op het bureau naost de inktpot en de gaanzeveer, een eindtie wiederop, maor daor was het hum te dudelijk. Paul huuld niet van dat hiele directe. Dood benauwde hum niet. Hij keek altied naor een liek as het te pas kwam, hij heurde niet bij de lu die achterof staon blieft en allent het register tiekent en de naobestaonden de haand schudt. Paul much geern kieken hoe de dode rustte, dan keek e of de lippen goed vastplakt waren en of de oogleden dichte bleven.

In het Rieksmuseum gung e altied kieken naor de Anatomische les van Cornelis Tulp, het grauwgrieze liek met de buuk opensneden. Rembrandt leut een misdadiger van de binnenkaant zien. Het gaf Paul een apart soort lust waor e niet recht veur uut kommen wol, maor hij vuulde hum wel vertrouwd met de aander kaant van het bestaon.

Maor de schedel op het doek bij de deur naor de kleine zaol, in locht dat geel leek te weden, maor tegen het brune anzat, locht dat uut een onzichtbaor raam naor binnen leek te kommen was hum te nao, daor zag e gien mèens meer in, gien man of vrouw die gedachten en gevulens kend had. Paul vun de schedel as ien van de anonieme koppen die e inmetseld zien had in de catacomben in Rome, duzenden naomloze veurgangers, bijkaans martelaren of dieven, of gewone lu.

Paul huuld het miest van de appels en peren van Pyke Koch. De vruchten die riep liekt te weden, maor die dicht an verrötting toe bint, met op de achtergrond een laandschop dat niet geliek bij de vruchten heurt en ze uut het gewone doen haalt. De appels en peren ligt in helder en zacht zunlocht op een taofelblad. Het gewone wordt bezunder deur de blauwe locht en de wolken met

witte raand. Het harfstige bos gef het bield een onwisse plek. De warkelijkheid kreg op dat beschilderde plaankie een benauwende betovering die het van een aander wereld maakt.

De moderne stillevens, kleine installaoties, van tuunslangen, plestieken tulpen, perspex met veul iezerdraod, die in de kleine zaol staon hadden, waren al vothaold en hadden plek maakt veur modellen van prehistorische boerderijen en van terpen die laog veur laog ofgraven waren. De expositie was leend van een museum uut Hamburg. Tied en geld om de bijschriften te vertaolen was der niet west.

Op de olde geschiedenis kwamen olders met kinder op of. Een vader legde zien zeuntie uut hoe een terp maakt is en dat laogen in de eerde vertelt hoeveul dorpen in de loop van de tied op die heuvel bouwd bint. Het kind luusterde even, maor wol wieder, d'r was nog meer te zien. Zoas Japanse kinder die onverstaonbaor commentaor gaven op wat ze zagen en naor mekaar keken; jongchies die geern praoten wollen met de aander kinder, maor niet duurden.

Paul had baliedienst had, maor was geregeld deur de gang met stillevens even hen de kleine zaol lopen, of hij had bladerd deur een zichtexemplaor van een tentoonstelling. As de tentoonstellings west waren, nam e de boeken met hen huus. Hij vreug niet of het much, hij nam ze met. Schilderkuunst uut de negentiende eeuw was e in verdiept west.

Nao de thee was een een jongen van een jaor of twintig binnenkommen. Een grune winterjas, had e an had, met een blauwe boks en een Amerikaanse pet op de rossige krullen. Paul had hum wel eerder zien, maor kende hum niet. De jongen leut de jaorkaort zien en had naor de verbouwing vraogd en hoe as dat met het personiel gung as het museum dicht was veur publiek. Langzaom had e een rooier gezicht kregen in de warmte van de hal.

'Dan wordt we zölf schilder,' had Paul zegd.

De jongen had lacht en naor de stillevens wezen die een eindtie wiederop hungen en vanof de balie te zien waren.

'Nee, niet zo, dat zul mooi weden, maor niet zo,' had Paul zegd Hij had zegd dat de suppoosten, in het half jaor dat publiek niet welkom was, klein onderholdswark doen zulden. Paul had verteld en praot, meer as e wend was. Maor onder de woorden had e vanneis dat wieke gevuul in hum boven kommen vuuld. Hij had in de woorden van die jongen vanneis Elisabeth heurd, die hum vreug 'schilder ie zölf ok?'

Hij had schreid an de binnenkaant, toen Elisabeth dat vreug en hij had niet weten wat der met hum gebeurde en toen die jongen hum vannommedag vanneis raakte met die vraog, vuulde e die reuring vanneis bovenkommen, hij wol dat niet.

Wieder as een cursus van de volksuniversiteit was e niet kommen. Twintig lessen veur begunners. Op dinsdagaovends modelschildern met pastelvarf op papier. Twaalf schilders achter een ezel, een naaktmodel op een stoel en een lerares die anwiezings gaf. Hij was balsturig west, had de lerares niet begrepen as ze het had over spanning en strakheid en avontuur in zien schilderwark en het gemis daoran. Benaom over het ontbreken van die dingen.

Het model had heur achter een smal gerdien uuttrökken, Paul had zien hoe ze de kousen uuttrökken had allent de voeten met de opkrulde kousen had e zien vanachter het gerdien en nakend op de stoel zitten gaon was. Elke vief minuten in een aander staand. Om de vaort der in te holden, had de lerares zegd, elk mus rap schildern en allent de eerste indrukken weergeven, gien details, veural gien details. Jullie moet kieken leren, had ze zegd, niet naodèenken.

Paul had gien details schildern kund. Toen het model uutdagender poses anneumen had en Paul de moedervlekkies tot hoog op de slanke bovenbienen teld had en in het heufd honderd maol uutvergroot, had Paul meer woorden as bielden in het heufd had. De uutdaging en de geilheid hadden allent in het lief zeten, niet in heur ogen, niet in heur mond, had Paul zien.

Het wark an het leste schilderij van die aovend much wat langer duren. De naakte vrouw bleef twintig minuten in dezölfde holding. De rechterarm achter het heufd, het lange blonde haor een eindtie optild. De linkerarm over het witte laken over de leuning van de stoel, achter heur rug. Elk had zicht op de zwarte punties van haor dat bijkaans een week leden onder de arm votscheerd was. Het iene bien had ze over de armleuning van de stoel, de linkervoet op de vloer, de dijen wied van mekaar.

Openheid wol ze zien laoten, leek het, maor Paul had gien openheid vuuld, het was naaktloperij veur hum, as ze een man west was, was ze een potloodventer west. Paul wus hoe dat was, hij had die man vaak genog bij het spoor zien, van schoel hen huus mus e der veurbij, te vake. De eerste maol was e schrökken en rapper deurfietst. Hij had het niet zien wuld, hij had niet goed keken, dat had e niet duurd, laoter wel, maor het blieke onderlief had gien in-

druk bij hum achterlaoten. In huus had e der niks van zegd, hij had an zien Margaretha dacht en of hij humzölf zo an heur zien laoten wol. Dat had e wuld.

Het model had het lichaom, het naokte lief priesgeven, maor het blieke vel - ze was egaol rose as een zwien rose weden kan, gien scheiding te zien van een badpak dat zunlocht tegen holden had - was kold. Het naakte vel zee niet aans as: dit is mien lief. Het was een lief met een uutstraoling van minachting en arrogantie. Paul vuulde gien ziel in het lief van dat maagie, niet in de onderbuuk, die veur hum gien golden driehoek was. Paul vuulde gien ziel in de lietse börsten met tepels niet groter as het einde van zien pink.

Hij had die börsties met die van Margaretha vergeleken, niet met die van Lydiënne, niet met die van Irma, maor met die van Margaretha. Met de börsties van Margaretha die e nooit zien had, die e allent raoden kun an de sluting van de beha die e onder het vest zag as ze veur hum zat in de aardrijkskundeles, elke maandag. Ienmaol maor had e ze vuuld op een daansaovend toen in de kantine maor ien laamp meer braandde, niet met de haanden had e heur vuuld, met de börst had e tegen heur drukt, tegen de börsties, de haand op de sluting die e van aardrijkskunde kende, onder de traoge muziek, evies maor, toen e de buuk tegen die van Margaretha drukt had, hiel veurzichtig en veuls te kort.

De börsties van het model waren kleiner west as die van zien Pygmalion, maor Paul had ze groot en groots in wilde vegen op papier streken. Het had hum niet opwunden, netzomin was Paul niet opwunden raakt deur het ielig zwarte haor van de naakte vrouw, die, de bienen wied, vuulbaor de eigenste toegang verbörgen haolden had, hoe zichtbaor ok. Hij had wuld dat e opwinding vuuld had bij het zien van dat rose in fel locht, ok dat had e op die cursus vulen wuld, zöcht, maor hij had niks vuuld wat in de buurt van lust kommen was.

Paul had de les daor leerd. In snelle strepen en vegen in blauw, geel en rood had e het lief van het model vörm geven. In vief minuten had e het schilderij op papier en had e de kwasten neerlegd, hij had keken, allent keken. Een blauw gezicht, blauwe börsten, een rooie streep waor e bij het maagie allent maor kolde vuuld had. Iniens was het spannend west, volgens de lerares, spannend. Veural daor. Nee, nooit zul e hen de hoeren, had e toen dacht, nooit vanneis hen hoeren die zunder gevuul het lief priesgeeft an

elkenien die de knip trekt. Dat vun e niet spannend, toen niet, niet meer.

Nao die cursus had Paul jaoren niet meer varfd. Laoter had e een portret van Irma schilderd, omdat ze dat geern wol en koeien in gröslaand en in een slachthuus, vanneis in blauw en rood en gruun en geel, veural veul blauw.

Paul had de jongen een veurlichtingskraant met een schets van de verbouwing geven. De jongen was interesseerd west in wat der met de kuunst gebeuren zul. Paul was met hum hen buten deur de vrieskolde lopen en had hum zien laoten waor de neibouw kommen zul en waor het olde votbreuken worden zul as de vörst uut de grond was. Ze hadden praot over veurlichting an de buurt over verkeerslawaai, over ongemak, over publiek dat een half jaor niet kommen kun, personiel dat inpakken en varven mus, over schilders, over zilverpoetsen en neie doeken.

De jongen zul wel iens weer laangs kommen. Hij schilderde zölf ok, had e zegd, maor hij was nog maor net begund, gienien much het zien.

6

De kinder van de buren maakt een sneipop. In bonte, rooie, blauwe en gele jassies en boksen rent ze deur de tuun. Ze rolt de sneiballen aal groter. Grauwbrune speuren verschient op de eerde en as op het grösveld zowat allent vertrapte snei over is, rolt de kinder de bollen, met spieren grös, resties ekkelblad en verropte esdoornhaanden van de harfst der op, over het zwarte laand van de gruuntetuun. Der komt zwarte vlekken op de snei. Met muite stapelt de kinder de grote bollen op mekaar. Ze roept en rent, met gluiende gezichten vergeet ze de wereld, gaot ze op in het spel. Om de poppen, een man en een vrouw stief bij mekaar, bouwt ze een muur. As ze snei tekört komt, kiekt ze aorzelend naor het huus van Paul, prebeert ze hum achter het verlochte glas te vinden, dan liekt de kinderaangst vot te weden en rolt ze de snei uut de tuun van Paul. Een patroon van verropte spinnewebben blef achter op de eerde. Ze hebt Paul niet zien achter de vitrage, achter het glas van de warkkamer, ze liekt niet benauwd meer te weden en gaot op in het spel, in de kinderwarkelijkheid.

Paul zit achter het bureau. Het locht van de laamp weerkaost in witte vegen op het matte zwarte plestiek dat over het holten blad lig. Veur hum lig een schriefblok. Hij is gaangs Irma een brief te schrieven. Ruum drie jaor bint ze now bij mekaor vot, meer as duzend dagen, dèenkt Paul, in duzend dagen kan der veul gebeuren, wordt gedurig een aander mèens geboren, gedurig, de iene maol wat rapper as de aander, het liekt hum asof der een zachte drang achter zit, een geboortepien die niet van opholden wet, de iene maol wat starker as de aander, maor in hum altied vuulbaor, dag en nacht, benaom de nacht.

Bint der draoden uutlegd, deur wie of wat dan ok, waordeur gien aander uutkomst meuglijk was? Mus hij hier allent in dit huus, in disse kamer, achter dit bureau zitten net buten de kegel van het witgele locht van de laamp? Wat was oorzaak en wat gevolg? Paul wet het niet, hij wul die gedachten, die hum bij toeren bij de keel griept en de aosem ofkniept, kwiet en wul ze Irma schrieven.

Zowat vieftien jaor was ze der bij, maor ze hef het niet zien. Paul ok niet, in die tied, en ok daorveur hef e de jaoren niet zien, benaom niet vuuld dat e der was, dat e in leven was, het is asof e een doodgeboren poppie was, een kind dat der niet weden much

en dat niet recht in leven bleven is, dat enkelt as vlees en bloed en botten in de wereld stun en leup en zat. Het is bij toeren of e Arnold in hum vuult, het poppie dat Irma en hum wieder leven laoten zul, maor dat niet wieder kwam as een dag en een nacht.

Paul wet niet hoe e de brief begunnen mut. Wul e Irma dit nog zeggen, disse pien, het verdriet en het gelok om de kinder die buten lacht en rent en speult en bij toeren van de kolde schreit en smaangs benauwd naor zien huus kiekt as ze snei vothaalt? Bint het gedachten die een plek kriegen mut deur ze op te schrieven zunder ze vot te sturen? Dat e dreumd had dat zien zeun studeren zul en op kaomers wonen gung? Dat e geern zien had dat zien jongen daon had, wat e zölf niet ofmaakt had? Bijkaans mut e een schilderij varven en gien woorden preberen te vinden veur wat ongriepbaor liekt te weden. Paul vuult gien bielden in hum bovenkommen. Even wul e niet varven.

Bijkaans zal e Irma vertellen van de neibouw van het museum, dat de plannen goedkeurd bint en dat de uutvoering gaangs is. Hij kan schrieven dat e groots is op de veraanderings die deur hum in de tiekenings kommen bint, het bint maor kleine stukkies, wet e, en hij had der niet echt veur huven praoten, het was vanzölfsprekend west. Aander hadden het over de kop zien, leek het, maor Elisabeth was der bliede met west, ze had hum prezen. Dat de zolderverdieping rumer lieken zul deur het raam dat e veursteld had, een raam op de plek boven het bureau met de la, de la met het slot, de la met het messie, het messie van Irma, heur ontleedmessie. Dat kun e Irma schrieven, en dat e wieder veursteld had de tussenwaanden een eindtie te verschoeven. Daor zul gien mèens met een jaor meer over praoten. Het huuft van hum ok niet, ok disse bijdraogen mucht wat hum angiet in de vergetelheid terechte kommen.

Paul heurt de wind veurzichtig en nog maor zachties deur de glief van het kezien zingen. Hij hef de ogen dichte, wet dat het dunne gerdien in kalme golfies hen en weer beweg op de kolde lochtstroom. Paul holdt van wind, hij holdt benaom van het geluud van de wind, van het zachte en dan weer harde fluiten. De wind nemp de gedachten met, maakt ruumte in het heufd en haalt neie bielden en zinnen teveurschien, een gedurige stroom van kleuren, vörms en woorden.

Paul dreumt in woorden, meer nog as in bielden, maor gedurig maakt woorden en zinnen plek veur vlakken, strepen, vegen in aal

scharper kleuren, gedurig maakt laandschoppen, mèensen, plaanten en bloemen en donkere lochten, die e gedurig in woorden deur het heufd vuult gaon, plek veur abstracte bielden die e bij toeren in schilderijen van aander weerom vindt. Naturalisten maakt in zien heufd plek veur impressionisten, en meer en meer veur expressionisten en magisch realisten, de warkelijkheid die e met de ogen zöt, kreg staodigan aander kleuren en aander vörms.

Heur hoe de wind weit, wat mooi, heur hoe de wind weit, wat mooi, die zinnegies lat e metzingen met het geluud dat in de oren soest. Die woorden klinkt in het heufd as een gedicht, as het begun van een eindeloos gedicht, as een bont palet van kleuren, allent onderbreuken deur het regelmaotig kleppern van de kamerdeur.

Hier in huus is het een aander wind as op de zolder van het museum, een aander wind met een aander geluud as in de olde wat muffe locht in het verbarg achter het touwgie an het einde van de wenteltrap, een geluud dat onder dakleien tussen balken en beschot, tussen rekken en deuzen votzakt achter lawaai van vrachtauto's en stadsbussen die beneden deur de straot gaot, geluud dat verdwient achter het tingeln van het carillon dat elk kwartier klinkt. Dommiet is die muziek van de wind vot. Nao de verbouwing zal e dat geluud missen moeten.

De zolder wordt inricht as verzetsmuseum, daor komt uniforms en waopens die, toen Paul nog een kleuter was, bruukt bint deur de ondergrondse, daor komp een maquette van de schoelhut die in de bos achter de kerke verbarg gaf an onderdukers. Waor op de zolder de taofel stiet met het scalpeermessie van Irma in de la, komp een diel van het verheurlokaol, de martelkamer die de bezetter in de gevangenis had, met een naomaokgalg, een slag kleiner as de echte omdat de zolder, ok nao de verbouwing, niet hoog genog wordt. Wiederop bij de deur, waor de schilderijen in rekken te wachten staot tot ze in de neie ruumte weer de ofbieldings zien laot, komp plek veur wisseltentoonstellings over oorlogen die nog an de gang bint. Niet dat veur alle geweld een stee weden zal op die krappe zolder.

Paul hef niks op met de oorlog. Hij was een kind en kreeg niet met wat der speulde. Met lochtalarm bleef e in bère, zien va was groots dat de kinder niet naor beneden in de kelder kwamen as bommenwarpers overvleugen en lading vallen leuten. Twee straoten wieder braandden huzen of, waren dooien vallen, een speulkameraodtie was der niet meer. Paul had laoter in de resten van

de huzen speuld, maor Paulus had het lochtalarm niet heurd, niet heurd dat de bommen vallen waren, toen niet, hij had slaopen as een kind slaopen kun. Mien kinder bint niet bang, had zien va zegd. De aander mörgen had e hum verraoden vuuld, een slachtoffer van de grootsigheid van zien va. Een bominslag op het huus had elkenien votmaakt, in bère of in de kamer, maor hij had bij zien va en moe weden wuld, ok toen de bommen deel kwamen, bij keerslocht, of in het duuster as bij onweer, hij had niet allent in bère liggen wuld, ok al was e toen deur alle lawaai henslaopen.

Met Elisabeth had e twee dagen leden de tiekenings van de zolder bekeken. Hij had zien hoe waanden vothaald worden zullen, hoe de balken die het dak dreugen verplaotst en verlengd worden zullen om meer ruumte te maken. De wenteltrap zul verdwienen. An de straotkaant komp een lift zodat ok lu in karregies en moeders met kleine kinder in wandelwagenties tot boven in het gebouw kommen kunt. Het was het bedil van Elisabeth west, die lift. De gemiente vund het te duur, maor Elisabeth had wunnen. Ze had kracht, vun Paul, kracht die ze smaangs zien leut.

Elisabeth had Paul naor de oorlog vraogd, zien oorlog. Ze had vanneis de stee raakt, waor e niet met veur de dag kommen wol, maor tegelieks had e een spanning vuult die om ontlaoding vreug, een stille wèens om te zeggen hoe de oorlog in zien lief der uutzag en naotrilde. Asof e de onvrede, het verraod wat e vuuld had, of wat der van over was, vertellen wol, an heur zeggen wol. In zien heufd gungen schilderijen van Armando en Kiefer veurbij. Hij had ze votdrukt en vanneis naor de plattegrond van de zolder keken, hij had met potlood de veraanderings in lochtgries der in tiekend.

Elisabeth had de tiekening van de architect bijdreid en met een meetlat de ruumte meten veur de vitrinekasten met uniforms van SS, SD en Feldwebel. Of die ok an de aander kaant van de zaol staon kunden, zodat locht uut het vergrote dakraom naor binnen vallen kun. Ze hadden over de uniforms praot of het over antieke kostuums gung.

‘Wus ie,’ had Elisabeth iniens zegd, intied dat ze het meetlattie votlegde, ‘dat in New York een wolkenkrabber bouwd is, zunder dat der ien wc in zat? De architect had het gewoon vergeten, gienien had het markt. Vrömd, vind ie niet? Vrömd dat de gewone dingen zo makkelijk over de kop keken wordt. Wat elkenien zien kan, bliekt smaangs een blinde vlek te weden veur wie het angiet.’

Ze had de tiekenings van heur votscheuven.

‘Ach,’ had ze zegd, ‘ik kiek daor morgen wel wieder naor. Ik heb gien zin meer an dit gepuzzel. Het hef genog west veur vandage. In het echt zöt het der toch aans uut. We mut oens niet teveul met details gaangs holden. En bijkaans vergeet we wat elk zien kun.’

Paul had een vrömde vertrouwdheid in heur stem heurd. Elisabeth had thee schunken en was in ien van de leren stoelen zitten gaon. Ze had hum niet neugd bij heur te kommen zitten. Paul had niet weten wat e doen mus, bij heur zitten gaon, of votgaon.

Elisabeth had Paul met een vlak gezicht ankeken, een zakelijk gezicht met een onderstroom die Paul niet duden kund had. Paul had een glaans in de ogen zien, dat had e miend, maor hij had niet of weten het echt was, of het meer was as een glaans die bij dat verhaal uut Amerika heurde.

‘Maor bijkaans is het niet waor,’ had ze zegd, ‘van die wc’s in die wolkenkrabber.’

Paul was blieven staon.

‘Kom der even bij zitten. Of mut ie vot?’

Paul had gien drokte had om vot te gaon, maor hij had hum verscheurd vuuld. Ze had naor de stoel naost heur wezen. Paul had de wienvlek op de haand vanneis in het oog had. Hij had humzölf thee schunken uut de thermoskanne en was bij heur zitten gaon.

‘Ik geleuf dat verhaol niet, maor het zul waor weden kunnen. De grèens tussen waorheid en verbielding is niet altied even dudelijk. Daorom bint der musea, daorom is der kuunst, of niet soms?’ had ze zegd. Elisabeth had hum vraogend ankeken. Paul had veurzichtig lacht, maor hij had niet antwoord.

Elisabeth had niet echt op een antwoord wacht, leek het, bijkaans was het zwiegen van Paul genog veur heur. Paul had de grèens tussen dreum en warkelijkheid een vraog veur laoter vunden, veur as e allent in huus was. De bedoeling van kuunst, hij wus het nog niet, bijkaans zul e dat nooit te weten kommen. Elisabeth had keken asof ze vot wol van de plek waor ze met Paul, deur de vraogen die ze steld had, naor toe dreef. Ze had in de thee ruurd, leek heur te verbargen achter het koppie dat ze in de haanden huuld, haanden op kneien die ze strak tegen mekaar huuld. De wienvlek leek donkerder te worden.

Ze zul de suggesties van Paul geliek de aander dag met de architect bespreken, had ze zegd. Vanmörgen vertelde Elisabeth dat de architect ok zien had dat op de zolder best een groter raam in het dak kommen kun en dat de tussenwaanden beter een eindtie be-

zied kunden. Het was niet nei veur hum west. ‘Maor dat geleuf ik niet, dat zee e allent om het gezicht te redden,’ had Elisabeth zegd.

Paul had de catalogus waor e in las dichte slagen en met de haanden een gebaor maakt wat in de buurt kwam van: nou ja, vot dan maor.

‘Ontwarpers en aannemers vindt aander lu altied leken en betweters. Ze trekt ideeën van aander hiel makkelk naor zuchzölf.’

Elisabeth had Paul ankeken of ze meer zeggen wuld had, maor ze had zwegen en was met de kop koffie in de haand hen het kantoor gaon. Het had Paul leken of ze spiet van die leste woorden had. Hij had een spanning vuuld die e gien naam geven kund had, een spanning die e een dag eerder ok vuuld had, een spanning die schilderijen van Armando bij hum bovenhaalt.

Paul kek naor het vel papier veur hum, hij hef de helfte beschreven. Hij wet niet of e Irma meer schrieven zal. Hij wet dat Irma een aander man in huus hef, dat ze neie meubels kocht hef, dat ze bijkaans aander wark vunden hef en hij van de alimentatie of weden zal. Hij dèenkt dat ze hum vergeten is, maor hij wet het niet zeker. Ok bij heur leek het of de tied der klaor veur west was om vot te gaon, achterof. Ok Irma had oplochting en vrijheid vuuld, had ze zegd, niet de eerste weken, maor een paar maond naodat ze bij mekaar vot waren. Meer as een jaor naodat ze Arnold an de eerde weeromgeven hadden.

Paul schref over snei en de kinder die in de tuun naost het huus een muts op de sneipop te zetten prebeert en een sjaal om de dikke nek legt van de kolde man zunder bienen met enkelt sandalen an de voeten. De neus en de ogen bint van plestiek, gien winterwortel en brokkies antraciet om de man een gezicht te geven. De pop is groot. De kinder kunt der niet goed bij. Met een bessem drukt ze de muts recht, dan valt de kop op de grond. De kinder maakt vanneis een mèens. De iesvrouw naost hum staart van onder een grote hoed naor de overkaant van de straot. Kolde haanden, wet Paul, kolde haanden kreeg e van speulen in de snei. Hij had een hekel an haandschoenen die kold en nat weuren.

Dat het leven de loop nemp die het nemen mut. Achterof liekt dat het zo weden mus, maor dat liekt hum wiesheid van de geschiedenis, van historici die rooie draoden trekt laangs de loop van dingen, die terpen ofgraaft en in beerputten zuukt. Vanzölf, Amerika lag der al en der mus een Columbus kommen om het te ontdekken, vanneis te ontdekken. De tied was der riep veur, veur

de vaort op Indië, veur de reizen om de Kaap, veur de tochten hen het noorden en veur de overwintering op Nova Zembla. Paul kent de uutleg van schoel. Hij zag de verhaolen vanneis in varf toen e gaangs kwam met kuunst, de doeken van driemasters, oostindiëvaarders, het beholden huus van Willem Barentz op de neie eerde. Hij zag de leren schoenen met iezern gespen van de opgravings uut de modder van Smeerenburg an de kust van Spitsbargen. Hij kent de riekdom die bij mekaar roofd is en waor Amsterdam de handelshuzen en de stadsgezichten an te daanken hef, de weelde van Hollandse kooplu die op de schilderijen uut de golden ieuw te zien is, hij hef ze zien en van dichtbij bekeken.

Daor wul e het met Irma over hebben, over toeval en gelok, en wat een mèens daoran veraandern kan, of juust niet, dat wul e heur vertellen, maor hij schref vanneis een halve bladziede over snei, dan kan e niet wieder.

Het is asof e de woorden niet vinden kan, asof ze hum in de steek laot. De sneipoppen veur het huus van de buren lacht in het halfdook hum kold an. De kinder bint in huus. Paul zöt de slee die op de kaant op het grös lig, het iezer glimt in het locht van de lanteern an de straotraand, een slee die niet meer bruukt wordt now zowat alle snei bij mekaar rold is veur de sneipop en het muurtie der omhen. De slee blef liggen tot ien van de olden hum binnen haalt, of een jaankerig kind hen buten stuurt om het speulgoed op te rumen.

Hiel lang wus Paul al dat e bij Irma votgaon zul, hiel lang, dat zaod was al zeid. Het was as de kastanje, die meer as vieftien jaor de levenskracht holdt, en wacht had op de goeie temperatuur en nattigheid om wortel te schieten, de heugte in te gaon en de breedte. Zo vuult e dat. Maor dat schref e niet an Irma.

Paul zöt vanneis woorden veur hum, schref wieder over snei en kinder die hen huus gaon bint now het dokig is, Paul schref over snei die in leerzen gleden is en veur kolde en rimpelige voeten zörgt. Dan trekt e de overgerdienen dichte, lat een smalle glief open, zodat e fietsers en auto's veurbij zien gaon kan. Het geluud van de wind zakt vot tot een zacht raozen.

In de warkkaomer, met enkelt het bureaulocht verget Paul wat buten is en schref e over verbaozing en verwondering en over de kracht en energie die e in hum vuult sund e bij Irma vot is, over de warmte die hum bij toeren deur het lief stroomt en dat e zölf ok schildert, dat e veul wille hef an varven, dat e schrökken is wat biel-

den in hum lösmaakt, maor dat e hum daor langzaom an overgef, allerdeegs nog niet in vol vertrouwen, maor om grèenzen te verleggen en over muren hen te kieken, as de sneipoppen, die haand in haand staot, over het muurtie veur hum, een muurtie dat morgen of laoter, maor wisse, smelten zal en het laand open leggen zal, net as de muren om zien ziel bijkaans ook smelten zult, as de sneipop in hum zölf. Paul schref dat e niet wet waorum e Irma disse brief nog schref, nao zoveul jaor now e het gevuul hef smaangs wat in evenwicht te kommen. Hij schref dat e dat niet wet.

Vier bladzieden telt de brief, het haandschrift is aal groter worden, de woorden wiekt uut mekaar, neemt aal meer ruumte in, maor Paul zöt dat niet. Pas as e an de leste regels toe is, en zeggen wul dat het goed met hum giet, zöt e dat e niet Irma schreven hef, maor dat der Elisabeth op de leste regel stiet.

Het is stille op straot. Paul speurt deur de glief tussen de gerdienen, maor zöt niks in het duuster buten. Het is nao etenstied. Op de holten broodtrommel in de keuken ligt in een papieren puut twee koffiebroodties. Ze blieft wel een dag vers had het maagie in de bakkerswinkel zegd, ie huuft ze niet in de koelkast te leggen, beter van niet, daor wordt ze niet lekkerder op. Een koele plek. Ze ligt op de broodtrommel. Paul wet niet of e Elisabeth vraogen wul ze met hum op te eten. Hij wet het niet. De bureaustoel krast over de vloer. Uut de haanden zweeft de snippers van de brief naor beneden in de prullebak.

7

‘Ie varft zölf ok, zie ik.’

De woorden van Elisabeth klinkt half as een vraog. De blik van heur blauwgrieze ogen en van de lochtgrune ogen van Paul treft mekaor evies. Heur linkeroog kek laangs hum hen, Paul is der nog niet an wend. Elisabeth stiet bij hum in de hal. Paul pakt de jas an. Even kek Elisabeth in de spiegel, lat de lippen over mekaor gaon asof ze de zachtrooie kleur egaol verdelen wul, dan strek ze het korte haor bezied. Het is een gebaor uut gewoonte. Heur ogen gaot de schilderijen bijlaangs die in het hallegie an de muur hangt. Een eulievarf van een datsja, een zomerhuusie in Polen dat deur een verre vriendin van Paul varfd is. Het is in bruun, rood, zwart en blauw neerzet en hier en daor met geelgrune vlekkies die zunnebloemen veurstellen mut, maor dat niet hielendal doet. Een berkeboom stiet met zulver stam te glinstern tegen een donkerbruun hekkie met scharpe punten. Het is varfd, zowat as een kind een kleurtiekening maken zul van een tuunhuusie onder een blauwe locht met witgrieze schaopewolkies, maor dan in kleuren die te somber bint veur een kind. Stief naost de datsja hangt een pentekening die Paul veurige zomer op een kuunstmarkt kocht hef, het is een knotwilg in de naodagen. Wieder hangt der foto’s van vrogger in smalle liesten, in bruun en geel en twee eulievarven die Paul zölf schilderd hef.

Elisabeth hef die vraog eerder steld. Paul had toen gien antwoord geven. Het komp hum veur dat ze aal dezölfde vraog stelt, maor bijkaans is e der gevulig veur omdat die vraog bij hum het onder de huud braandt, omdat e zölf geern een antwoord op die vraog wul. Paul wet dat: ja, een te makkelk antwoord is.

Hij zöt de lege wienflessen op de onderste tree van de trap staon. Die hef e vergeten op te rumen. Hij had stofzeugen, glazen wassen en snei naost het huus votveegd. Niet omdat het om huus niet netties genog was, of dat het hum in de wege lag. De tied was Paul niet rap genog gaon. Het muit hum om aander volk in huus te laoten. Het muit hum dat lu die e niet goed kent, het schilderwark in de hal en kamer ziet. Het is veur hum een grèens die e niet deur elk oversteken laoten wul. Het is de raand van intimiteit die e nog dielen wul. In het atelier, op de hilde boven de garage, lat e gieniend toe, daor hangt wat aander lu niet zien huuft.

Het is de eerste maol dat Elisabeth komp. Paul vuult hum der niet makkelijk bij. Ze kan zien dat e schildert. Elisabeth had weten wuld, hoe het was om op een dörp te wonen, de flat waor ze woonde, was tiedelijk veur heur. Paul had niet weten of heur vraog echt was, of ze gien aander bedoelings had. Elisabeth had verteld van het uutzicht uut de flat, de dunne muren en de olde lu in het trappenhuus. Paul had zegd dat ze laangs kommen kun veur e der arg in had. Hij pakt de lege flessen.

'Dit stiet zo rommelig,' zeg e. 'Ik breng ze nog even vot hen de schuur, gao maor vast wieder.'

Paul döt de deur naor de kamer lös en lat heur binnen. Hij löp weerom met de flessen. In de garage zucht e een maol diepe. Hij vuult de druk in het heufd langzaom votzakken. Hij wet niet wat der met hum an de haand is, een zwak vermoeden hef e, meer niet, maor hij wul dat niet onder woorden brengen. Hij wul niet heuren wat het lief hum zeg over de tweestried in het heufd.

Elisabeth zöt dat de lichtbrune keukenstoelen een eindtie bezied dreid bint, asof Paul de plek al angeven hef. Ze vuult een zachte maor zeurende pien net onder het middenrif. Het is onwennigheid, die ze zowat de baos is, maor ze zul niet geern zien dat lu van het museum heur hier zagen.

Elisabeth kek de kamer rond. Het is een huuskamer veur een man allent, gien bieldties en frutsels, zölfs gien bos bloemen op een vaze. In de servieskast, achter het glas van de deuren staot enkelt koppies, borden, een theepot en glazen veur bier en wien. Op raand van de eettaofel stiet een bronzen schemerlaamp met een veerkaante witte kap die net tegen de witte muur komp, van de twee laampies braandt der maor ien. An het aander ende op de taofel stiet een keramieken bield van een vrouw met een dikke buuk en een miniscuul koppie waor de bovenkaant van mist, de grieze rafels van het eerdewark laot een open schedel zien. Het is een vaas veur ien roos, bijkaans twee, maor der stiet gien bloem in. Elisabeth legt de bos witte chrysanten die ze metneumen hef, op de midden van de eettaofel.

An de aander kaant van de kamer stiet een blauwgrieze leren tweezitsbaank met kale plekken op de zitting stief tegen de waand en een stoel in dezölfde kleur. Een schemerlaamp stiet der tussen. Het parket veur de stoel is lochter as veur de baank. Een veerkaante grenen taofel is bezied in een hoek scheuven. Op het blad zöt ze kringen van koppies of van bloemenvazen. De vensterbaanken bint

leeg, gien potplaanten, gien bieldties, gien souvenirs. De lamellen hangt as dunne tralies veur het glas.

In de loop nemp Paul de bloemen met van de taofel. Hij bedaankt heur, maor ze heurt zien mompeln vanuut de keuken zowat niet. De schoenen zoegt op het parket. Het is asof e niet zag dat Elisabeth in de kamer stiet en naor hum keek. De rugge van Paul löp een eindtie rond, dat was heur al opvallen, maor Paul löp krommer as ze dacht had. Bijkaans verbargt het uniformjassie in het museum meer as ze dacht.

De kraan boven het aanrecht giet open en dicht. Paul spuult de koffiepot en vult het apparaat. Keukenkasties gaot lös en dichte en vanneis lös en dichte. Paul röp vanuut de keuken dat ze het heur makkelijk maken mut. Dat der stoelen zat bint.

Elisabeth giet niet zitten. Ze stiet met de bienen een eindtie van mekaar, en de kneien zowat tegen de hiete radiator achter het glas en kek de tuun in. Ze wet niet dat dit de plek is waor Paul gedurig stiet te dreumen. Paul wacht in de keuken tot het water deur het filter met koffie lopen is. Hij zet koppies klaor en legt koek op een schöttel. Waorum zee ik dat ze wel bij mij kommen much, om te zien hoe as het is om op een dörp te wonen? vrag e hum of. Hij bedèenkt antwoorden, maor wet geliek dat het juuste antwoord der niet bij is. Het is vrömd. Hij wet het antwoord en wet het ok niet. Hij geleuft zuchzölf niet. Hij raakt licht in toezel.

As e uut een flessie koffiemelk in een kannegie schenkt, knooit e melk over het aanrecht. De haand trilt een beetie, hij zöt het, maor kan der niks an doen. Hij bargt e het flessie vot in de koelkast en zet de koppies, de melk, de suker en de koek op een dienblad, dan drukt e met de voet de deur naor de kamer wieder lös.

Elisabeth stiet met de rug naor hum toe. In het glas zöt e onscharp de contouren en de veurkaant. Ze drag een leren hessie, donkergries, zowat zwart as het glimmende vest dat zien va dreug, met een riempie met zulverkleurig gesp op de rugge. De witte blouse kek net onder het vest uut en bolt over de briede zwarte riem die ze om hef. De piepen van de donkere flanellen boks komt net tot an de kapleerzies. De witte sokken liekt de voeten lös te maken van het lief, asof ze boven de vloer zweeft. Elisabeth dreit heur om.

'Ha, lekker,' zeg ze. Ze pakt de stoel die het dichtste bij heur stiet bij de leuning en giet an schuuns bij de taofel zitten.

Paul vuult hum net een kwajong die de verkering veur het eerst

op visite kreg. Hij is het ofwend. Elisabeth dreit wieder naor de taofel. Paul giet naost heur zitten, dreumt veur hum uut. Hij is evies niet in de kamer, liekt het. Hij is niet wend an bezuuk. Sund hij hier woont komp zowat gien visite. Sund e bij Irma vot is, woont e allent. Dat wul e ok zo holden. Hij is benauwd worden veur aander bij hum in huus. Paul zet de koppies naost het dienblad. Het melkkannegie en de suker lat e op het blad staon en schöf het wieder de taofel op. Hij holdt Elisabeth koek veur. Ze bedaankt.

Het eerste jaor allent in huus was hum stoer vallen, maor as e visite kreeg, vuulde hum der vake niet beter bij. Wel as de lu der waren, maor niet as ze vot gungen. Dan kreeg verlaotenheid hum te pakken en kun e het verhaol niet ofmaoken. Benaom bij vrouwlu die hum het eerste jaor te vinden wussen. Ze leken hum op begrafenisondernemers die al met anbiedings van grafstienen kwamen as het liek nog niet kold was. Een man allent van zien older leek een antrekkelijke prooi veur vrouwlu die het leven vanneis richting geven wollen en die benaom veur een man, of veur een volwassen kind zörgen wollen in ruil veur een inkommen, wat veiligheid en een beetie warmte.

Paul was ze vlot zat west. Een enkel maol had e hum niet bedapperd, dan was e metgaon in de rol van va en van verzörger, van kind, van luusteraor en minnaor met een scholder veur ien nacht. Smaangs veur een halve nacht as de paniek bij hum binnenkwam, as de vrouwlu vot mussen hen kleuters en schoelkinder die allent in het huus op moe wachtten. Hij wet hoe nao ofscheid gedurig vraogen en verlangens bij hum bovenkwamen, wèensen die dan gien vervulling in de muut zien kunden. Altied mussen ze vot, leek het. Altied waren ze onbereikbaor as e verlet van ze had. Hij had dat niet meer wuld, hij had de hartstochten niet meer priesgeven wuld an wie veur ien nacht of korter laangs kwam. Ik gao nog liever hen de hoeren, had e tegen humzölf zegd, as dat ik met een zörgende vrouw, as dat ik met mien moe, hen bère gao. Driemaol was veur Paul scheepsrecht west, driemaol had hij hum vergist, de vierde vrouw had e bij de veurdeur votstuurd.

Nao die maonden had e gedurig elkenien votholden en gieniend meer toelaoten de diepere verlangens an te raken. Het had hum rust geven. Hij was niet meer midden in de nacht met wilde ogen en in de warre de weilaanden in rend om paniek kwiet te raoken. De telefoonbeantwoorder stun altied an, miestentieds nam e niet op. Hij belde niet weerom. Elk mus hum van de huud blieven. Hij

had genog had an humzölf en dat was zo bleven. Paul vernuverde hum met kuunstboeken en schilderwark. Hij wordt zowat niet meer beld.

Elisabeth ruurt zachties in de koffie. Ze liekt te wachten tot Paul weerom is uut de dreumerij. Die stille man intrigeert heur, maor ze wet niet wat heur an hum boeit. Ze mist muziek op de achtergrond.

'Schier huus,' zeg ze. 'Schier inricht. Het is stille hier, rustig.' Ze knikt naor de schilderijen die in soorten en maoten an de muur hangt. Dit bint gien ankopen, zöt ze. Dit is wark van ien en dezölfde schilder, op een enkele nao bijkaans.

'Ie schildert, geleuf ik,' zeg ze vanneis. Ze zöt dat Paul in het gezicht een beetie rooier wordt, asof e hum der veur schaomt. Met de haanden maakt e bewegings die zegt; dat liekt der op, zeg ze:

'Mag ik der wat van zeggen? Wuj heuren wa'k der van vind?'

Paul wul niet heuren wat Elisabeth van de schilderijen vindt. Hij hef heur miening niet van neud. Hij wul heur niet in de riege van de vrouwlu die e nao ien nacht, of een halve, de deur uutzet hef. Hij had ze votjaogd. Ze waren stuk veur stuk verrukt west van de schilderkuunst. Dat was hum niet genog west. Ze waren hum te nao kommen. Ze hadden meer hebben wuld dan hij ze geven wol, of bijkaans veul minder as e ze geven kun.

Elisabeth kek de eulievarven bijlaangs. Paul zöt bij welke doeken, het bint miest canvaskartonnegies en een enkel triplexplaatie in liesten, heur blik steken blef. Paul zöt dat de ogen bij de schierste schilderijen hangen blieft.

'Laot maor,' zeg e. 'Laot maor. Now nog niet. Dat is niet goed veur mien ontwikkeling.'

Paul prebeert een lach op het gezicht kommen te laoten, maor het is gien echte. Hij vuult dat Elisabeth de onwissigheid speurt, hij verzet hum der tegen. As e de warme koffie in de mond vuult, het lobbige van de melk die e der teveul in daon hef, dan giet een rilling hum over het heufd. Paul begunt te zweven, hij raakt het contact met de stoel, de vloer kwiet, maor pakt e humzölf bij de scholders en evies laoter hef e humzölf vanneis onder contrôle. Het is een overwinning dat e Elisabeth niet meer zegd hef dan e zegd hef. De grèens die e veur humzölf vaststeld hef, lat e gieniend meer overgaon zunder dat e het wul, as e hum stark genog vuult. Hij gef Elisabeth gien toestemming. Hij lat heur buten, net as alle aander, veur de vastigheid holdt e elk buten.

Een vrouw mut meer in huus hebben om bij mij binnen te kommen, zeg e tegen humzölf. Irma heb ik binnenlaoten en nao Arnold, heb ik elk der uutzet, de dood zat mij nao Arnold te stief op de hakken, toen, mien bère blef veur mij allent. Ik eet gien genadebrood meer.

'Mien tuun giet tot an die sloot,' zeg Paul. Hij wul niet over de schilderijen praoten en wes naor buten.

'Die poppels heurt nog bij mien erf. Ze bint overjaorig, volgende week komt een klussiesman en haalt ze vot. Ik wul of van blad en dood holt dat gedurig daalvalt.'

Elisabeth giet weer op de plek achter het glas staon, waor ze eerder stun. Hielendal op heur gemak vuult ze heur niet, maor disse suppoost kreg heur niet waor hij heur bijkaans hebben wul. Ze vuult heur stark en zölfverzekerd, maor ze wet niet wat zuch achter de diepe grune ogen van die man ofspeult.

'Zult we het dörp verkennen? Buten wonen is aans as binnen zitten?' Der komp een lach op heur gezicht. Paul wet dat het huus gien striedperk meer is. Ze wul hum niet verovern, hij vuult hum langzaom ontspannen. As Elisabeth opstiet om de jas te halen, nemp ze de plak koek van het schötteltie. Hij helpt heur in de jas.

'Veur onderweegs,' zeg ze en lat de koek in de buuts glieden.

Achter de veurstoelen van de auto haalt Elisabeth grune rubber leerzen vot. Zunder tegen de muur van de hal te steunen trekt ze de zwartleren kapleerzies uut en zet ze onder de spiegel in de hal. In de spiegel zöt ze, hoe Paul kek hoe ze met de leerzen in de weer is. Heur witte sokken hebt grieszwarte zolen, bij de grote tien in de linker sok zit een gattie. Vanneis verschient een lachie op het gezicht as ze heur betrapt zöt. Acht jaor, dèenkt Paul, acht jaor older is ze as ik bin, hij had dat in de kraant lezen, maor ze nog smu.

Ze loopt de heufdstraot uut, slaot rechtsof over de brink. An de rieten daken van de boerderijen hangt ies bruun en geel te druppen. Een saksische boerderij, as op het schilderij van Jannie Jalving dat Paul op zolder staon hef, is met de achterkaant naor de brink keerd. Het schilderij is vlak en doods. Paul wul het niet meer zien, sund e de boerderijen hier in het echt bij de haand hef.

Elisabeth löp ruum een meter van hum of. Dat stiet Paul an. Hij holdt niet van vrouwlu die hum vastholden wult. Nog aal vuult Paul elke anraking as een stoot, as een inbreuk op zien terrein, nao Arnold, nao het poppie. Daor hef e met Irma vaak woorden om had, ze wol dat hij heur vasthuuld, maor hij gaf gien spier toe. Ofblieven

mut ze hum, elk mut hum ofblieven. Jaloers had e in het zwembad keken hoe kerels van even in de twintig met mekaar an het ravotten waren. Mekaar anraakten, stompten en an de arms en bienen trökken. Dat had e wuld, anraken zunder dat der wat van hum vraogd weur, zunder dat op hum leund weur.

Elisabeth vertelt van de neibouw van het museum as ze huzen in anbouw bijlaangs loopt, dat ze bliede is dat gauw met de sloop en de bouw begonnen wordt. Dat ze bliede is dat Paul met heur de berekenings op een riege zet. Zölf is ze niet goed in reken, zeg ze, en dat een schoelloopbaon mooi metneumen is veur een metwarker van een museum. Ze zeg niet: veur een suppoost.

Paul wes op het laandschop in de snei, hij prat over verschillen met de roege natuur op Italiaonse en Griekse berglandschappen met ruïnes in vergeliek met de warken van de Haagse schoel en heide op de Veluwe. Paul kent die schilders, hij wet van kuunst en stijlen, van achtergronden. Dan heurt e humzölf praoten en vertellen. Hij vuult hum ontspannen in de winterlocht. Smaangs is het asof e allent löp en een monoloog tegen humzölf holdt. Dat e een beetie zweeft, dat gef hum niet, hier buten in de snei, in zien Arcadië, valt dat niet zo op. Hij hoopt dat Elisabeth het niet in de gaoten hef. Een beetie locht in het heufd stiet hum an.

As ze het leste stuk over de es op het huus an loopt, komp Elisabeth stief bij hum. Het pad wordt smaller en is deur trekkers stukken reden. In de smeltende snei is maor een smal pad begaonbaor bleven. Elisabeth raakt hum niet an. Ze wul niet. Paul aorzelt. As der een diepe gladde geul komp, stek e een haand uut, maor Elisabeth pakt de haand niet. Ze nemp de weg deur het diepe, de drab komp tot an de raand van de leers, maor ze holdt de voet dreug. Ze lacht beidend as ze zowat onderste boven gledt.

'Ien glas wien,' zeg Elisabeth, 'dan gao ik vot.' Ze wref de haanden laangs mekaar en blas in de kolde vingers. Paul haalt een rooie Medoc uut de kast onder de trap en pakt glaozen. Met kille haanden snedt e het plestiek vot en trekt de kurk uut de hals. Het is stil, doodstil, even is het asof het klokken van de wien uut de fles het hiele huus vult, asof het geluud van de wien in de glaozen, golven in de branding heuren laot en de kamer in een zee veraandert. Dan heurt Paul de wind zachties om het huus.

'Ik hoop dat e op temperatuur is,' zeg Paul. Hij wol dat Elisabeth votgaon was, geliek toen ze bij huus kwamen, maor hij duurde dat niet zeggen. Hij vuult heur in hum binnendringen, hij kent de klei-

ne gebaoren van haanden, de manier van lopen en praoten. Paul wul dat niet.

'Nee, gien tweede glas,' zeg Elisabeth, 'het kan glad weden. Ik mut uutkieken.'

Paul hef gien woorden meer en veur ze het vrag, haalt hij de jas van de kapstok. As e in de kamer komp kek ze naor een schilderij dat in een hoek hangt. Mort subite, zo nuumt hij dat schilderij, maor dat wet gieniend. Het liekt op een glas bier met veul schoem, maor het kan ok mist weden, iezige wolken boven een gletsjer. Hij was in Brugge west en had het schilderd toen e weerom kwam. Paul zet de lege glaozen op het aanrecht. Het huus is gien museum waor elk uutleg kreg. Hij vuult hum een douane die een grèens in de gaten holdt. Bij de deur zeg Elisabeth: 'Ik heb joe wat metneumen. Dit past bijkaans bij joen doeken.' Ze wes naor de schilderijen in het hallegie en naor de doeken die nog zichtbaor bint deur de kamerdeur die op een glief stiet. Paul holdt een medallion vaste van de heilige maagd met kind. Het is een schilderijgie op een schiefie bot van een koe of een zwien. Maria in het blauw met het poppie in het wit op schoot. Elisabeth had het van vakantie in Polen overholden. Het is een opwelling, zöt Paul, maor hij nemp het sieraod an. In zien heufd gruit de druk.

'Het past schier bij de schilderijen,' zeg e en stek het met een spelde in het behang naost de datsja.

Het is heur vaste ontkommen, dèenkt Paul as Elisabeth vot is, asof ze het niet recht daon had, as ze der over naodacht had. Paul drinkt de rest van de wien. Pas as de fles leeg is, zet e het glas van Elisabeth op het aanrecht. De druk in het heufd is niet minder worden. Hij hef het zwiet op de rugge en op het heufd. Paul bedappert hum. Pruuft niet an de raand van heur glas en giet niet met de vinger laangs de raand, hij lat het glas in de geutstien in het kolde ziepsop glieden. Hij brengt de lege fles hen de schuur. Kolde slat hum op het heufd. De locht is helder. Boven glaanst een halve maon met een wazige raand. Steerns bint zowat niet te zien. Onder de sloffen kraakt snei die vanneis bevreuren is. Paul schopt de sloffen uut, löp op sokken het weilaand in. Hij vuult gien kolde, trekt de trui uut, stroopt het hemd over het heufd en gooit het vot. De arms wied uut mekaar. Paul strompelt over het harde laand en schrouwt as een wolf tegen de maon. Wied vot heurt e het antwoord van zien maot.

8

Elisabeth holdt van stevig rieden. Vaort is een drang die diepe in heur zit, het gef heur een gevuul van macht, van kracht en levenslust, al zul dat racen net zo goed doodsverlangen weden kunnen, dèenkt ze smaangs. Ze reed veurzichtig bij Paul vot.

Was ze met Anita al iens over disse straot reden, of maakt het schilderij dat ze bij Paul zien had, dat ze an heur ex dèenken mut? Het schilderij van een blauwe straot met rooie bomen der naost met vegen bruun en geel der deur. De bomen hadden iele paorse takken met lochtblauw blad. Het schilderij kun een expressionistisch prebeersel weden, maor het kun net zo goed een oefening west weden van iene die net met varven was begund. Een prebeersel van een schilder die nog niet wet hoe de kleuren op het doek uutpakt en die zuch dan gaon lat in wilde strepen en kleuren die op het doek komt, omdat het schilderij toch al niet wordt wat het worden mus, niet meer liekt op wat de varver in het heufd had. De blauwe weg was in strakke lange banen schilderd, de varf in dikke laogen opbracht. De barms leken eerder vlekkerig as impressionisten dat deuden, elke grösspier anstipt in blauw en paors. Alle stijlen op een klein doek deur mekaar met de charme van een begunneling.

An weerskaanten van de weg staot eiken, te krap an de straot, het is een olde weg, de bomen bint van veur de oorlog, het grös der naost is zowat vot, de barm is zwart en gries, der staot plassen tussen de bomen, die schittert in het locht van de koplaampen as ze de bochten nemp en de bundels over de akkers zweit.

Het laand aan weerskaanten van de weg is leeg, een enkele bult vergeten stro en persvoer onder zwart plestiek. De zwarte eerde en de weilaanden bint veur een diel bedekt met snei die votdeuit in plassen die niet votzakken kunt in de bevreuren bodem. Ze kan het niet goed bekieken. Elisabeth hef alle aandacht neudig veur de weg en het verkeer, veur fietsers die zunder locht hen huus riedt.

Met Anita was ze hier west, ze hadden een toertocht maakt en waren van plan een rommelmarkt en een antiekbeurs te bezuken. Het was der niet van kommen. Elisabeth had vuuld dat der wat in de locht hung, ze had der gien naom veur weten, maor liever as de drokte van toeristen die langzaom laangs keerzenstaanders, diggelgoed en naomaakschilderijen leupen, wol ze hen de zaand-

verstoeving en laangs de Aa lopen. Anita gung met heur de ruumte op, de rust in. Maor wat tussen Anita en heur west was, had wat van de dreiging en de aangst zoas Elisabeth die vuuld had uut het schilderij van de blauwe weg tussen de rooie bomen met de harde paorse takken, naost de deur hen de keuken. Der hung een gevuul van inholden kwaoiigheid om dat schilderij, hoe min het wieder ok varfd was.

In Anloo had ze met Anita op een terras zeten. Ze hadden veul zwegen. Achterlaangs de kerk vunden ze het pad deur de weilaanden waor ze jaoren eerder geregeld kwamen. Hier achter een holtwal hadden ze in de zummerzun vreeën, veur ze bij mekaar woonden. Maor die zummernommedag was het pad krap genog west om achter mekaar te moeten lopen en mekaar niet an te huven kieken.

Anita die zwegen had, die niet zegd had, niet zeggen kun wat heur bijkaans bezwaorde en wat heur deur het heufd speulde. Elisabeth die vergeefs prebeerd had deur de glaozen stolp te breken, die over Anita hen te staon leek. Nog aal wet Elisabeth niet of Anita toen met het heufd bij Rianne was, of dat ze toezelde met de zin van het bestaon en de arfenis van de jeugd. Lief en leed, elk kreg het met, maor niet elk kreg het in de verholdings die e geern wul, had Elisabeth tegen Anita zegd, maor het had gien locht geven. Elisabeth had heur niet de locht geven kund die Anita bij Rianne te vinden leek.

Een motorrieder haalt Elisabeth uut de dreum. Ze mut remmen om gien ongeluk te kriegen. Anita onder een glaozen klok, en Paul die achter een glaozen ofscheiding naost heur leup, zoas e achter de balie in het museum achter een roetie zit. Is dat hetzölfde, vrag Elisabeth heur of. Ze wet niet wat ze met hum an mut, wat ze met hum wul.

Elisabeth was achterof bliede west dat ze niet zeggen huufde, of beter van Paul niet zeggen much, wat ze van de schilderijen vun. Ze had ze niet teld, maor in de herinnering bint het der bijkaans twintig, grote en kleine, prebeersels en schiere eulievarven, met en zunder liest. Alles deur mekaar, zunder verbaand, had heur op het eerste oog leken. Ze had vraogen wuld of de warken in volgorde van ontstaon an de waand hungen, ze had vraogen wuld hoe lang e met een schilderij gaangs was, waor e de inspiraotie votholde, waorum e zölfpetretten varfde. Ze had veul vraogen wuld.

Elisabeth was minder veurzichtig in de woorden worden, de overdreven angst die ze in de kindertied had, had ze ofleerd.

Mèensen mussen heur nemen zo ze was. Ze duurde wel te vraogen wat ze weten wol. Maor ze kende de grèenzen en was bij toeren hiel veurzichtig. Ze wus niet waorum ze Paul die vraogen niet steld had, bijkaans waren het de ogen west die ofwerend heur in de muut keken hadden, bijkaans de gebaoren, de inholden gedragings, de gebeugen rugge die ofstaand leek te wullen en heur bij toeren veurkommen was as een stier klaor veur de aanval, maor meer nog as ofscharming tegen de wereld.

Elisabeth wus niet waorom ze Paul die vraogen niet steld had, ok niet now ze weeromdèenkt an de wandeling, de natte leerzen, het glaasie wien, an hoe Paul heur de jasse anrekt had en met een half gebaor zweid had toen ze achteruut de oprit naost het huus ofreed. Het leek een ofscheid veur altied, ze wus niet of ze aaid weeromkommen zul in dit verbouwde arbeidershuusie. Het had der met van doen, vun ze, dat ze an de grèens van intimiteit kommen was, an de raand van zien ziel en benaom omdat ze dat van heurzölf ok kende. Paul had heur in het huus laoten, zien schilderwark zien laoten, maor Elisabeth had meer zien as wat daor an de muren in het hallegie en de kamer hung. Ze had locht pruufd en was neisgierig worden naor wat er meer te vinden was onder dat dak. Ze wol het atelier wel iens zien.

Alle parkeerplaotsen bij de flat bint bezet, ze zet de auto om de hoek van de straot en löp op huus an. Een man lat de hond uut en groet heur. Ze groet weerom, maor löp deur. Ze wul niet praoten. Ze rilt. Ze is niet warm van het iene glas wien dat ze bij Paul drunk. Ze had zin had an een snee stoet, maor ze had dat niet vraogd. Ze had hum niet het idee geven wuld dat ze geern bleven was en now ze het huus in giet wet ze niet of ze geern bleven was, ze is bliede dat ze in huus is. Ze heurt heurzölf een liedtie zingen as ze de deur van de flat lösdöt, van schrikt holdt ze op en lacht heurzölf integen as ze laangs de spiegel löp die naost de kapstok stiet.

De telefoonbeantwoorder knippert. Tweemaol is der beld, maor gienien hef een boodschap inspreuken. Elisabeth maakt een kop soep warm en smeert een snee stoet. Ze lat het bad vollopen. Het water is slim warm, ze vuult dat ze een rozig heufd hef en zwiet gledt naor beneden in het badwater. Het was kold in de auto. Ze prebeert te ontspannen in het badwater, zoas ze dat in het zwembad kan as ze ienmaol in de week baanties trekt, en zöch het liedtie dat ze neuriede toen ze de trap in de hal opleup.

Wat bracht mij der toe om hum te vraogen of ik laangs kommen

much? vrag ze heur of. Ik woon hier toch goed, en argens aans in het ok niet as het weden mus. Wat dref mij naor een aander mèens? Op zuuk hen groot geluk dat niet bestiet?

Elisabeth wet dat ze Paul in de mond legd hef om heur te neugen. Ze had zien aorzeling vuuld. Het gepraot over de verbouwing, de neie inrichting van het museum, over kuunst en exposities. In wat der zegd weur tussen Paul en heur, vuulde Elisabeth een onderstroom, asof maank de woorden die ze tegen mekaar zeden een keukenmeiden-roman speulde, of een aander verhaol.

Ze prebeert gedachten uut het heufd te zetten. Dat ze met de gladde wegen goed in huus kommen is, dat die motorrieder toch inhalen mus op die weg met de ieken, dat het schilderij dat Paul van die straot varfd had - het was vaste die straot - bijkaans het noodlot uutbieldde en dat een leven bijkaans maor kort duurde, hoe lekker warm het water is en dat de schoem lekker roekt, dat klein geluk bestiet, dat leste prebeert ze het belangriekste te maken. Hoe warm en aangenaom. Ze lacht even as ze der an dèenkt dat ze zo tussen neus en lippen, achter op de es waor de wind recht in de gezicht weide, tegen Paul zegd had dat ze bijkaans het schieve oge recht zetten laoten zul. Dat ze hum dan recht in de ogen kieken kun. Hij had knipoogd, wat e zegd had, wus ze niet meer. Dan zakt de grootste spanning uut het heufd. Ze nemp een slokkie van de rooie port die in het glas naost het bad stiet. De flesse hef ze in de kamer staon laoten, ze kent heur zwakke kaanten. Ze soest zachties vot.

Anita had heur wakker maakt uut de kinderjaoren. Elisabeth was allent west, altied. Ze was het vierde kind, twee zusters en een bruur waren eerder en nao heur kwamen nog twee bruurties. Heur va en moe waren druk op de boerderij. Ze had heur olden niet kend, niet aans as verzörgers, ze waren niet west wat ze now wet dat een va en moe ok weden kunt. Der mus warkt en verdiend worden. Veur vertier was gien tied, gien tied veur speulen, lezen en votgaon met de kinder, meer nog, het heurde niet bij leven dat lieden weden mus. Heur va zat in de gemeenteraod as vertegenwoordiger van de zwaoren en moe zörgde veur het huusholden, benaom zörgde ze der veur dat de jongens betied naor schoel vertrökken en nao schoeltied op de boerderij metwarken konden. Altied drok en anpassen.

Elisabeth was in het patroon metgruid. Ze wus niet aans, en as ze der veur zörgde dat heur diel in het huusholden daon weur, dan

was der vrede en in huus. Elisabeth had heurzölf niet zien laoten, aal meer het gevuul onder een riek verstaand votstopt. Dat weur waardeerd. Benaom toen heur moe ziek weur. Heur moe had het verzwegen, niet over de kwaol an de börst praoten wuld, maor Elisabeth had het weten, de kinder hadden het vanof het begun weten en op het lest, toen de zwachtels elk uur verneid mussen worden, ze hadden het weten an de wrange locht van ontbinding die om heur moe hung. Heur moe die om beurten prezen was as starke vrouw en verguisd deur lu met aander gedachten. Elisabeth wus niet aans as heur oldste bruur die heur as schele uutschold, altied en zunder dat ze heur verdedigen duurde, gieniend die het veur heur opnam.

Elisabeth dommelt in het water dat gedurig kolder wordt. Ze dreumt van neie kleren, van wandelings in de zummer, van iene die een koppie thee veur heur inschenkt. Paul van Ommeren komp niet in de dreum veur.

9

Paul stiet te kleumen op de hilde. De gaskachel hef e op de heugste staand, maor het is nog niet warm in het atelier. Vanof de zummer is e gaangs het dak te isoleren, maor hij is niet wieder kommen as de helfte. Beneden staot plaoten piepschoem klaor, maor gedurig gaf Paul veurrang an schildern boven timmerwark. De zolder boven de garage liekt smaangs op de zolder boven in het museum, ok hier staot in de hoek schilderijen in rekken, en deuzen, al bint het niet zoveul en zo groot as in het museum. Paul bewaort al de schilderijen, goed en min wark, alles bewaart e.

Tegen de achterwaand stiet het bureau met varf en potties met kwasten die uutdreugd bint. De la's an ien kaant van het bureau mist, net as het deurtie, in die ruumte staot flessen met terpentien en canvaskartonnegies in verscheiden ofmetings. An de aander kaant op het bureau ligt potloden, messies om varf te mengen en schetsboeken. Stief onder het dakraom stiet een keukentaofel met een palet der op. De taofel hef twee bestekla's met olde kwasten en poetsdoeken. Stief bij de achterwaand, onder een TL-laamp stiet een schildersezel van beukenholt.

Vanuut het dakraam kan Paul over de weilanden kieken en as e het raam lösschöf, het heufd hen buten stek en de bienen stief tegen de keukentaofel drukt, kan e de kerktoren zien. Achter de galmgaoten hangt gien carillion as in de Jozefkerk, maor niet meer as drie klokken die om twaalf uur de tied angeeft met een kort deuntie veur de grote klok de twaalf slagen heuren lat. Zo klunk het ok in de kinderjaoren, al wet e dat niet zeker meer.

Paul is gaangs met een schilderij. Hij hef roege bielden in het heufd, maor hij wet niet recht wat het worden zal. Het hef wat van een boshut in een harfstig laandschop, as op een schilderij van Roessingh, maor dan zunder schaopen, zunder scheper en zunder klaore locht en zunder de bomen die metbuugt in de wind. Met potlood hef Paul in dunne lijnen omtrekken tiekend op het het grauwwitte canvasboard dat op de ezel stiet. Berkebomen en een spar an de linkerkaant, de hut een beetie links van de midden en an de rechterkaant een open vlakte die uutlöp hen de horizon. Het bint strepen uut de lösse haand. Hij wet nog niet of der een dörp an de horizon kommen moet, een meuln en een kerk, of enkelt bomen. Der löp gien pad hen de hut, Hij hef gien strepen trökken veur

een toegang. Paul aorzelt, hij zet fles met verdunner in de kast, dreit de dop op fles vaste, maor dan merkt e dat de dop al vaste zit. Hij wet van humzölf dat het aorzeln een ritueel is, een anloop naor het varven. Het is een drömpel die e over moet, een blokkade die e nemen moet, om achter het schilderij te duren kieken en te duren zien wat e nog niet weten wul. Het bint onwisse gevulens die hum tegenholdt, hij wul nog niet weten wat de ziel bereurt.

De iene maol duurt het langer as de aander maol, maor hij gef hum langzaom der an over. Paul wet dat uutstel niet veur niks is, het is as met aander rituelen. Op het leste ogenblik stofzoegen, de keukenvloer dweilen of het bèregoed verschonen, en dan nog net betied weden om de trein te halen om met vekaantie te gaon of in de bus te stappen hen een concert. Uutstel om wat niet te ontlopen is, nog even niet te huven. Uutstel zuken om de vertrouwde plek nog niet te verlaoten

Het schilderij in het heufd moet nog gruien. Paul wul het nog niet zien, hij wul het nog niet anraken. Paul wet allent dat het een hut, een hok is in een verlaoten laandschop. In het schilderij is het harfst, ofbraak en kolde dagen kleurt de gedachten.

Uut een tubes knep e een strookie okergele varf op het etensbord dat e as palet gebruukt. Het witte van het porselein is zowat niet meer te zien. Dan gruit in het heufd het bield dat e vastleggen wul en dat e kwietraoken wul deur het op het doek te zetten. Paul raakt de grip op humzölf kwiet, langzaom kan e humzölf laoten gaon. De schilder die in hum zit, komp hen buten.

Met het palet in ien haand en een grote kwast in de aander stiet e veur het canvas dat e op de ezel al vier maol vanneis vastzet hef. Hij hef het doek nog niet met de kwast anraakt, hij hef de kwast nog niet in de varf holden, maor veur het oog doemt de hut op onder de dunne potloodstrepen. Het is een halve kapschuur, liekt het, an alle kaanten dichttimmerd. De waand an de kaant van de berkebomen is hoger as an de aander kaant. Het dak löp schuuns of en trekt een diagonaal over het doek. De lijn van het dak dielt het vlak in twee ongelieke helften. De onderkaant is donker, de vlakte der boven liekt lochter te weden, maor Paul wet dat niet zeker. Hij hef de ogen dichte.

Paul kan niet zien of der pannen op het dak ligt of roestige golfplaten. Hij zöt nog gien kleuren. Dan wordt de veurkaant van de hut donkergruun, de varf bladdert en vörmt, van boven hen onder, rimpels op de plaanken. Rechts is een klein raam te zien, een raam

zunder glas. In het raampie zit een kruus dat de smalle rechthoek in vieren deelt. De deur an de linkerkaant van het hok stiet op een glief, het is slim duuster binnen. Het kun een hok veur schaopen weden, maor der is gien levent wezen te zien. Niet in het duustere hok, niet buten op de vlakte of onder de bomen. Gien vogel, gien hert, gien vos, gien knien, gien locht van bluiende brem of van iemen die zoemt en hunnig haolt, gien wind die weit.

Paul leg het palet en de kwast vot, hij dreit hum naor het dakraom. Der hangt tussen twee roeden een donkerrood fluwelen gerdien in dichte plooien. De winternacht blef buten, maor Paul zul het winterlocht binnen laoten wullen. De TL-laamp an de balken knipt e uut. Hij schöf het gerdien bezied. In het kille witte locht van de maon kan e het schilderij niet goed zien. De bielden komt in hum niet helder naor boven. Op de taofel braandt een bureaulaamp en schient geel locht over kwasten, potties en platknepen tubes. Een olde doek hangt over de raand tot in de la die half lösstiet. Een stuk kraant wappert zachties in de lochtstroom laangs de gaskachel. Paul döt de ogen dichte. Het zul een stilleven weden kunnen, wat e zöt. Hij löp deur het roege veld op de hut an. Hij heurt de leste bladen van de berkeboom in het heufd ritseln. Aal dudelijker kreg e bielden van het lege laand en de hut an de raand van het open veld.

Waorom bin ik hier, dèenkt e, waor is Elisabeth? Evies kek e naor de kraantefoto an de waand achter de ezel, dan döt e de ogen vanneis dichte. Hij aorzelt bij de deur van de hut en wet niet of e binnen gaon zal. Wat heb ik hier te zuken? vrag e hum of. Wat heb ik hier verleuren? Benauwd leunt e met de haanden op de raand van de taofel. Het begunt warm te worden in het atelier. De kachel raost zachties. Paul trekt de deur van de hut een eindtie wieder lös. Het iezer van haok snedt kold in de haand, de onderkaant van de deur schöf over het harde zaand. Hij heurt de hingen kraken. Dan zit de deur klem tegen het zaand. Der valt zowat gien locht in de hut, de bomen an de ziedkaant liekt donkerte uut te straolen. Zölfs gien schaduw van hum is in de schuur te zien. Paul lat de ogen an het duuster wennen. Knep ze wieder dichte, tuurt deur de spleeties die blieft. Het roekt stoffig en muf in de donkere schuur.

Tussen pannen en holt van het beschot, zöt e plukkies stro. Hij wet spinnewebben tegen het dak en de balken, maor zöt ze in het duuster niet. Bijkaans rust der een oele stief onder de pannen, hij wet het niet. Hij heurt een moes ritseln, het kan ok een hagedis of

een aander diertie weden. Een kolde rilling giet over de rug. Hij is bange, vuult de bienen zwaor worden en wul zitten gaon, maor hij blef staon.

Paul döt een stap veuruut en steut met de voet tegen wat hards, het veurwarp schöf een eindtie vot. Hij bukt en vuult met de haanden in duuster over de eerde. Hij wul niet vulen, duurt de arm niet goed uut steken, maor hij giet deur, der liekt gien pad weerom te weden. Hij vuult eerde en lösse brokkies. Hij wet niet wat het is. Dan holdt e een turf in de haand. Een harde bruunzwarte turf. De vingers gaot over de stroeve en de scharpe kaanten.

Dan heurt e geluud van kloppen en hichten. Paul stiet stief van schrik. As de angst votzakt is, kek e wieder de schuur in. In het duuster van het hok zit tegen een bult turf een jongchie op een veilingkist. Het is een kind van een jaor of acht met een hamer in de haand. Uut de piepen van de korte boks steekt kinderkneien, zwart en bruun van stof en zaand. Brune sokken, met wat een wit raandtie west hef, krult over de brune veterschoenties.

Paulus drag een truigie met korte mouwen, de horizontale strepen in vaal wit en bruun maakt het bovenlief körter, het kind liekt klein, hiel klein, in mekaar kreupen. Paulus is een hiel klein kereltie. In het duuster is het gezicht van het kind zowat niet te zien. Het kind giet rechterop zitten, evies is het asof e Paul kommen heurd hef, of e met een oogopslag Paul groet.

Deur een glief tussen de pannen valt een straol locht. Paul kek in een open en onschuldig kindergezicht. Het jongchie hef een rond heufd met bolle wangchies en ogen die diep vot liekt te liggen onder zwarte wenkbrauwen. Het ventie hef kort haor dat rechtop stiet. De oren vrij, de oren van het ventie bint vrij.

Dan dreit Paulus het heufd naor beneden en kek vanneis naor veuren. Het gezicht van het ventie verdwient uut het locht. Paul zöt hoe het knaapie een hamer optilt, een hamer die te groot en te zwaor liekt veur de kinderhaand. Paul zöt in het tweeduuster hoe het jongchie op een turf slat die op een holtblok lig. De turf gef niet met, schöt vot uut de kinderhaand, het duuster in. Het kind rekt naor veuren, pakt de zwarte turf en holdt met ien haand de zwaore brok vast en slat vanneis, en vanneis, en vanneis.

De turf gef niet met, lat zuch niet deur het kind klein kriegen. Kindertraonen gliedt uut zwartomraande ogen deur stof over de wangen. Het armpie giet omhoog en vanneis naor beneden. De voeten strak veuruut an weerskaanten van het te grote holtblok.

Paul zöt een schram op het linkerbien, bloed dat stold is in stof. Duzend turven varft de achterwaand van het hok bruunzwart as een muur die niet deurbreuken worden kan. Deur een glief tussen twee plaanken is een streep van het veld te zien. Wiederop kleurt de einder paors en rood, niet meer as een centimeter breed, smaller bijkaans, veul smaller. Het is doodstille, op het kolde kloppen van de hamer nao, en het zachte hichten van het kind.

Paul kent dit bield. Hij kent het van foto's uut de kraant. In het locht van de hiete zun op een binnenplaots van de gevangenis op Robbeneilaand. Een foto neumen deur tralies van een cel. Zwarten die met een ketting an de enkel op de grond zaten, de bienen rechtuut. Allent een grauwwitte boks, blote voeten. Een bult keien naost heur, gien vogel, gien plaant te zien, gien kleuren. De hiele dag stienen in stukkies slaon en een bewaker die doodstil stiet in een wachthok in de schaduw, een padvindershoed op het heufd, een geweer tegen kneien die uut legerkhaki steekt.

Paul döt de ogen lös, schöf het bord met varf, dat veur hum op de keukentaofel, stiet van hum vot. Een kwast valt op de vloer. Paul giet in de hoek van het atelier op de schoelkruk zitten, stief naost de kachel die nog aal op de heugste stand braandt. Hij leunt met de rug tegen de achterwaand van het atelier. Met de buusdoek veg e traonen uut de ogen as e het turfhok uutgiet en de deur over het zaand schoerend dichtschöf. Hij lat Paulus daor achter met het kloppen van de hamer op de harde turven, het felle tikken van de hamer op de stienen. Hij heurt het rammeln van de ketting an de enkels van het kind.

Paul stiet op, giet naor de deur die naor de trap leidt en knipt het TL-locht an, hij kek even in het stukkie spiegel dat achter het gele plestiek van de elektriciteitspiep scheuven is. Hij zöt hoe Elisabeth hum vanof de foto ankek, dan pakt e de kwast van de vloer. Hij hef zien wat e varven wul, hij wet het bield dat e vastleggen wul op het doek.

10

Het is vrijdagmorgen. Paul stiet met de haanden in de buutsen van het uniformjassie achter het hek dat de bouwput ofslöt van de straot. De buutsen van het jassie bint uutzakt. Paul stiet vake zo, as e wacht en kek en de gedachten de loop gaon lat. Hiel makkelijk dreumt e vot en knupt e herinnerings en verlangens vaste an wat e zöt, prebeert e te vulen waor draoden naor het verleden en de toekomst gaot, naor het heden, benaom naor waor e vandage is.

An de aander kaant van de bouwput pist een grote zwarte hond met korte stoten tegen zwarte balken die op een stapel ligt. Het beest schopt met de poten zaand achteruut, de kop dreigend in de nek en löp dan vot. Een korte riem sleept achter hum an. Ruum vief meter beneden Paul holdt een man in een lochtgele overall met een oranje plestieken helm op het heufd de bak vast met betonspecie die an een kabel an de takel hangt.

In een paar maond tied is een bult wark verzet. Een diel van het museum is dichte, de kleine zaol is votbreuken en in een bouwput veraanderd. En nao slopers bint bouwers an de beurt. Tussendeur hebt archeologen in het zaand en het veen graven naor resten van vrogger. Ze hebt te min vunden, vindt ze, maor der was niet meer tied veur meer graofwark in de laogen van het verleden. Een diel van vrogger rust wieder onder heipaolen en funderings waor gieniend meer ankommen kan.

In bruun canvas drukt ien haand van de bouwvakker tegen de speciebak, de aander holdt de stang van de klep vast. Gedurig komt een stroom grieze natte cement hen buten en vult de bekisting die over en om de heipaolen timmerd is. Grind kleppert tegen het plestiek en het holt van de geuten, gledt over en tussen het betoniezer. Het diel van het museum dat nog niet verbouwd wordt, giet om tien uur lös veur publiek. Het is kwart veur tien en fris.

Het was kold toen Paul vanmörgen opstun en het gerdien van de slaopkamer bezied scheuf. Grieze nevels hungen stief boven de akkers en de weilaanden, vanuut de slaopkamer kun e der over hen kieken. Koeien staot nog op stal, het laand leek woest en leeg. Gunder bij de bossies weur de mist tegenholden, de bomen huulden de witte sluiers op ofstaand. Het uutzicht was west as op Caspar David Friedrich zien schilderij. Paul vuulde hum ok een wandelaar boven de nevels. Hij dreumde hum een uutzicht over de bargen,

met in de verte stapelwolken die omhoog piekten, de hemel prebeerden te raken.

De man in de bouwput zweit naor de machinist boven in het hokkie van de takel, zachties, zowat zunder geluud - Paul heurt allent het soezig brommen van de elektromotor - schuurt de kabel over katrollen naor beneden, de giek zweit bij. De bak is zowat leeg. De man in de bouwput holdt de haand strak naor veuren. Dat is het tieken dat de speciebak leeg is, Paul kent de gebarentaol van de bouwers. Het grieze iezer zweit deur de locht en komp met een traoge drei achter de wagen met de ronde ton met meer specie in gedurige beweging. Paul hef de haanden niet meer strak in een voest. Hij hef hum met laoten nemen deur de bouw beneden hum, deur wat e zien hef, zunder der bij te dèenken.

Irma was drie maond zwanger toen het heugste punt van het neie huus bereikt weur. Der gung een denneboompie in de balken en beneden stunden kratten pannebier. De jongste knecht, een jongen van een jaor of zeuventien die stage leup, had het boompie in de nok vastspiekerd. Groots was e west, dat e dat doen much, maor de aander bouwvakkers hadden schamperd en een beetie meewarig lachen. De jongkerel had het evenwicht verleuren en was op de zolder vallen. As een man had e de elleboog wreven en had lacht, had de praoties en de traonen veur hum holden, had de pien verbeten. Paul had de pien van die jongen vuuld en evies met hum praot, de haanden in de buutsen van de boks, beneden naost de cementmeuln.

Die nommedag weur der niet meer warkt nao drie uur. Met veul te veul draank in het lief kreup elk achter het stuur van de auto. Paul had metdronken, niet teveul, en Irma had een glaasie sinasapppelsap neumen, een kleintie, de haanden stief op de börsten. De buuk was al wat boller west, maor ze had der met hen veuren staon asof ze zowat uutteld was. Paul was benauwd west om de bouwvakkers en de draank, om de kwaojong die aal stiller weur, maor de aander dag waren de bouwvakkers der vanneis en kwamen de platen tegen de dakbalken. Allent de schoeljong was der niet west. Hij had de arm kneusd, zee de opperman en gnees der bij. Kwaojongenstreken, zee e, toen had e vraogd hoe het met de vrouw gung. Paul was votgaon. Hij huuld niet van die vette lach op het gezicht van de opperman. Paul huuld niet van de haand van de bouwvakker met de vingers aorzelnd omhoogdreid.

Was e groots west, in die tied? Was e trots west dat e va worden

zul? Hij wet het niet meer, en as dat tot hum deurdringt, dan wordt hum dudelijk dat toen met angst ok twiefel in hum gruide, maor dat e daor gien weet van hebben wol.

Beneden in de bouwput stroomt vanneis grieze betonspecie om het iezer. Een kwaojong stek met een stok in de traoge massa. Der meugt gien lochtbellen blieven in de specie, locht maakt de fundering zwakker.

Het jongchie was in stuitligging geboren, de dokter mus der bij te pas kommen, de vroedvrouw kun het niet allent, maor na drie uur persen, inknippen en metgeven was Arnold der, had e zien moe achter hum laoten, de eerste gang oflegd. Paul had hum butensleuten vuuld, hij wus het uut de boekies en had het van aander kerels heurd, maor dat het zo scharp in hum deursnieden zul, had e niet dacht. Het was een breuk west, met scharpe raanden.

Irma met de zeun, zien zeun op het naakte lief, de zeun in het kraambère. Paul heurde der niet meer bij, toen al niet. Allent had e hum vuuld toen de vroedvrouw en de dokter vot waren en hij naost Irma zat. Het jongchie lag op de buuk, het heufd een eindtie naor achter beugen, tegen de volle börsten waor melk uut de tepels drupte, de oogies stief dichte, net as de vingerties, kleine vingers in een voestie waor zölfs gien plek veur Paul zien pink was, het roze hichtende ventie met een aosemhaoling die smaangs leek te stoeken. Een aosemhaling die in die nacht hielendal stoekte. Ien dag, niet meer as ien dag was Arnold bij heur. Toen was e dood.

Beneden trekt twee bouwvakkers een balk over de geut met beton en maakt de bovenkaant vlak. Geern zul Paul naor beneden gaon, en veur de specie hard weur zien naam der in drukken, of allent de letter A, zoas e daon had in de cement die e zölf stort had achter het neie huus, het betonnen padtie hen de schuur. Klein, hiel klein. Hij had het Irma nooit zegd.

Het kind was der west, maor Arnold leek nooit bestaon te hebben. Irma heur moe had het kleinkind niet zien, niet in leven, maor ok niet in het kistie. Heur moe had niet geliek kommen wuld, met alle drokte der om hen, en toen ze kwam, was het te late. Zien eigen va en moe was dit leed bespaord. Het deed Paul zeer, maor hij wol het toen niet vulen.

Elisabeth raakt zien scholder evies an. Paul kek op. Hij had heur niet kommen heurd.

'Het is tien uur,' zeg ze, 'het museum giet open.' Ze prebeert eernsachtig te kieken, maor het gezicht verschöt. Ze bloost een

beetie, liekt het, onder de kleur die ze in een dun laogie op de wangen daon hef. Paul wet niet of ze hum ankek of de hond in de gaoten holdt die achter het hek an de aander kaant van de bouwput hen en weer löp. Ze haalt Paul uut de dreumerij. Hij löp met heur met hen het museum.

Der komp niet veul volk meer, de uutstallingsruumte is meer as de helfte kleiner worden sund de neibouw begund is. Bezukers huuft gien entree meer betalen. Nog een paar maond dan giet ok het leste stuk dichte, dan wordt het olde diel van het gebouw vanneis inricht. As Paul achter de balie zit, brengt Elisabeth hum koffie.

'Doe maor kalm an,' grapt ze. Paul zöt dat ze een nei pakkie an hef. Hij zeg niks.

'Tegen het ende van de nommedag he'k joen hulp bijkaans nog even neudig. Bin ie der nog om vier uur?' Paul hef dienst tot half vier, maor hij blef veur heur wel wat langer. Hij knikt en vrag niet wat ze van hum wul.

Paul zet de bloemen op de hoge witte vaze. De chrysanten, kamille en het gipskruud staot wat strak omhoog. De vaze is te smal an de bovenkaant, maor een aander hef Paul niet veur de griep. Hij is verbaosd, wet niet waorum hij de bloemen van het museum kregen hef. Heur naam stiet der niet op. Het liekt een zaokelijk kaortie. Met daank veur de diensten. Paul kent het haandschrift. Die anderhalf uur die ze gisternommedag met heur beidend de brieven klaor maakt hadden veur de post, bijkaans was het dat. Hij had dat geern daon. Hij had zegd dat ze een schier pakkie an had, ze was bliede west dat hij het zien had. Het was niet veur een boeket, het was niet veur een extra beloning. Het was veur humzölf en ok veur heur, maor benaom veur humzölf dat e de neudigings veur de vrienden van het museum, veur de leste muziekuutvoering in de grote zaol, volden had en in de enveloppen steuken had. Even had e het gevuul had dat e der bij heurde, dat e een diel van het museum was, een beetie een diel van Elisabeth, van heur leven, wat dat dan ok weden much. Evies maor, maor het had hum goed daon evies gien toeschouwer te weden. Paul had hum der goed bij vuuld en het had hum speten dat de enveloppen op waren, dat der niet meer uutneudigings waren. Hij had Elisabeth vraogen wuld om in het grand café an de overkaant van de straot wat te eten, maor hij had het niet daon.

Paul kek naor de bloemen die op de hoek van de keukentaofel

staot. Een plestieken onderzettertie, tegen deurlekken en kringen, stek onder het porselein vot. Hij knipt de taofellaamp an. Het zachte gele locht trekt een veerkaant over het blad. Het zul een tafereel weden veur een stilleven, dèenkt Paul, bijkaans schilder ik dat nog iens. Zoas die bloemen daor staot, het locht over het blanke ieken valt en weerkaotst met hier en daor een wit vlekkie, zo holdt het beloftes in, röp het verwachtings op, en gef het handvaten veur dreumen. Dreumen die e gedurig bovenkommen lat, dreumen die hum bij toeren hen dwaasheid, chaos gaon laot, dreumen die hum wied vot brengt van wat de warkelijkheid veur hum weden kan. Zo wied raakt e smaangs vot dat e de malligheid bij toeren niet meer de baos liekt te kunnen, dan mut e hum bedappern en as de baron van Münchhausen humzölf an de haoren uut het moeras trekken.

'Geven.' Paul heurt het humzölf zachties zeggen.

'Elisabeth, ie geeft geern waj zölf kriegen wult.' Paul prat vake hardop as e allent in huus is, hij luustert naor de innerlijke dialoog die wieder giet as praoten tegen een schilderij, tegen de fluitketel die op het gas stoom ofblas, of tegen een bos bloemen. Hij luustert naor het alter-ego asof die aander ik van hum in de kamer löp, op de baank zit of thee veur hum maakt.

Hij was met die gesprekken begund toen e nog bij Irma woonde. Hij had vluukt en raosd as Irma vot was, maor as ze vanneis in huus kwam, en het hiele lief ofwezigheid en onvrede uutstraolde en het dooie poppie in alle kamers vuulbaar west was, was e kalm en leut e heur de gaang gaon, dan was e zien kwaoiigheid kwiet, maor now wet e dat die woede onder de huud ongriepbaor, maor in alle starkte deurbraandde, smaangs in de buurt van de lont kwam die an dynamiet vastzat.

Gedurig had e humzölf weerwoord geven. Was e met de innerlijke stemmen an de praot kommen. De agressie, het verdriet, de woede diepe in hum, maor ok hartstocht en overgaove, had e een pad wezen. Tientallen verschillende manlu en vrouwlu had e in humzölf ontdekt en zo de braand onder contrôle holden. Paul had die mèensen ien veur ien een stem geven deur naor ze te luustern en met ze te overleggen, zunder humzölf kwaod te doen.

De miesten van die ego's in hum nuumde e bij de name. Paul, de miesten heetten Paul, maor hij wus met welke Paul hij van doen had. De tiran, de treurige, de verdrietige, de wilde, de echtgenoot van Irma, de leraor en laoter de suppoost en de schilder, allemaol heetten ze Paul, zien va en moe of Irma, as e der met an het woord

was, Paul, of Paulus, of Arnold. Hij gaf ze een naam, hij heurde ze.

"Paulus, mien jong, Paulus", zee e as e het kind in hum een kaans gaf een verhaol te vertellen. Of beter, as het kind in hum een uutweg zöch om te speulen. Dan pakte Paulus een schetsboek uut de kast en kleurpotloden, dan tiekende e poppies met allent een kop en bienen in kleuren die met mekaar vluukten. "Speul ie mooi?" vreug e humzölf dan. Dan trök het ventie in hum de lippen bij mekaar en tiekende vanneis een koppoter, een kindtie dat e zien had, het jongchie dat e zölf was. "Wat een schiere tiekening, wat mooi, bin ie dat?" Dan was Paul zien eigen schoeljuffrouw op de kleuterschoel, die hum aandacht gaf. En toen e vot was bij Irma had e dialogen voerd met de vrouw die e in al de jaoren dat e bij heur was niet bereikt had. Net as zien eigen moe, zien eigen va, die e in de stoel van de kamer zette en vertelde wat e vrogger zeggen wuld had, maor niet daon had.

Paul zöt Elisabeth vanneis naost hum bij de bouwput, dat ogenblik veur ze hen het museum gungen. De dreum stiet Paul klaor veur de giest. Het is op het toniel in het gebouw, het verienigingsgebouw dat op zundagnommedag deur de kerke bruukt weur en een paar maol in het jaor veur uutvoerings van toniel. Hij zöt humzölf. Paul is een kwaojong van een jaor of zeuven, bijkaans acht. In korte boks een truigie met korte mouwen, zwartwitte streepies dwars over het kinderlief. Het haor kort in een beebop, rechtoverènd, ogen die diepe ligt en donker en zwart kiekt. De iene sok, een brune sok, is ofzakt en hangt in krullen om de enkel. De aander liekt net optrokken. Paul is het kind dat e was. Paulus met blozende wangchies, een inholden wat benauwde blik in de ogen, schrik in het heufd, in het gezicht. Dan klinkt geblaf van een hond. Keffen achter het zwarte zwaore gerdien an de linkerkaant van het toniel. Het jongchie schrikt, kek achterom en löp aorzelend naor de midden.

Het locht in de zaol is uut. Paulus wet een gebouw vol volk. Elk kan hum zien, maor hij zöt gien mèens. Vanneis geblaf. Het mut een klein hondtie weden, het is gekef, een iel hoog blaffie. Paulus rent vot, hij strukelt, rent vot veur het zwarte hondtie dat achter hum ankomp, de riem achter hum anslep. Op haanden en voeten löp Paul de kamer deur, hij blaft, hij blaft en keft, dan stiet e rechtop en zet het op een loop, rondties draaft e deur de kamer, drukt humzölf tegen de deur van de keuken, de haandties onder de kin, de bienties optrökken. De deur zit dichte. Paul schrouwt

as e weerom rent, hij schrouwt en giert, dan lat e hum vallen en rent e op haanden en voeten blaffend en met de steert kwispeld, achter humzölf an, blaffend, keffend, springend en dan vanneis grommend en grauwend. Hij is zien eigen hond, hij jag humzölf de schrik in de bienen. Paulus heurt het volk in de zaol schrouwen. Ze hist de hond an en lacht hum uut. Scheitert, scheitert, heurt e. Paulus heurt de haanden van de manlu op mekaar, de vrouwlu hist de hond an.

'Pak hum, pak hum, biet hum in de bienen, pak hum.'

Paul gilt en schrouwt. Hij schreit, hij schreit een beetie. Dan komp e bij huus. De bienties draagt hum niet meer. Hij is mu, de spanning is hum te groot, hij schreit veurzichtig. Zien moe stiet op de dam.

'Schrei niet. Die hond, dat hondtie döt niks, het wul met joe speulen, het döt niks, stel joe niet an Paulus. In huus. Vot met dat water in de ogen.'

Paul steut hum an de taofel, de bos bloemen valt op de vloer. Hij wordt wakker uut de dreum en vluukt, schopt tegen de vaze en vluukt vanneis. Het water maakt een donkere vlek op het parket. Dit was kwaoiigheid en angst van toen, de aangst die agressie weur, die veraanderde in zwiet op de rugge en steil haor op de kop, elke dag, elke maol. Bijkaans was het die angst en die twiefel die e vuulde toen Irma in de derde maond was, de benauwdigheid, de aorzeling veur Arnold, veur het poppie. Bijkaans keek het kind over de wereld en zag Paulus allent torenhoge stapelwolken en mist die de warkelijkheid veur hum verbörgen huulden.

Paul zöch de bloemen bij mekaar, dreugt de vloer en zet ze vanneis op de vaze. Hij vrag hum of wat Elisabeth met die bloemen zeggen wul. Hij hef niks veur heur daon. Niet aans as uutneudigings in enveloppen stopt. Hij had heur niet vraogd om in het grand café met hum te eten. Ze had hum anraakte toen e bij de bouwput te kieken stun, de scholder, meer niet, ze had angstig naor die bouvier keken. Ze bracht hum een kop koffie, meer niet. Ze keek even met hum met naor de fundamenten van de neibouw.

11

Drie jaor had het duurd veur in Paul een knop in het heufd omzet weur, veur e an Arnold dèenken kun zunder dat kwaoiigheid en verdriet hum verlamden. Het was gien drei die Paul iniens maakt had, gedurig had e ofstaand neumen en verinnerlijkt wat e metmaakt had, maor toch het was asof het iniens kwam, asof e iniens op een aander speur kommen was. Veur het gevuul was het west as met de bouw van een huus, of een museum, zolang as het in de steigers stiet is het niet of, blef het gedurig steken in halve indrukken met onvrede en drokte om op te schieten en of te maken en as dan de opening is, het lint deurknipt, dan liekt het verhaal of te weden, dan is het sprookie, of het drama, uut, dan is der ruumte veur een nei begun. Het liekt dan smaangs asof der een fase ofsleuten is en der evies rust komp.

Paul wet nog precies hoe dat gaon was, of beter, niet hoe, maor waor het gebeurde. Hij kwam uut stad, waor e een vrije dag doelloos rondlopen had en een paar boeken kocht had bij De Slegte, boeken die e niet lezen zul, maor die e kocht had om die dag wat veur humzölf te hebben, een cadeau wat e geern van Irma had had, wus e, maor Irma was vot met heur gedachten. Al jaoren.

Paul had heur nao de dood van Arnold niet meer bereiken kund, niet aans as bij vlagen. En as e dèenkt an de jaoren veur Arnold geboren en störven was, twiefelt e smaangs of e Irma in die tied wel raakt hef, of zij hum wel raakt hef, of beter, of e humzölf wel raken laoten hef. Hij wet niet veul meer uut die tied, maor het muit hum niet meer, dat e dat vergeten is, now niet meer.

Irma had de foto's van Arnold in een envelop stopt, niet in een album plakt, foto's in kleur van het levende en van het dooie poppie in de wieg met lochtblauwe tule. Van het levende poppie, naakt in slaop op het blote lief van Irma. Ze hadden vanof het begun weten dat het een jongchie was, een geheim dat hij en Irma tot de geboorte van het kind bewaord hadden. De familie had dat niet weten huufd. Ze hadden der over zwegen, zoas ze ok nao die dagen over Arnold zwegen hadden. Irma had de foto's van het poppie in het handtassie, Paul had ze niet weer zien.

Zowat drie jaor nao Arnold had Paul een aovendkrant kocht in de kiosk op het station en was naor het perron lopen, het was asof met de automatische deuren van de hal ok in het heufd een deur

lösgaon was. Het had schemerd, het was tegen de aovend dat e hen huus gung, maor het weur iniens locht in het heufd. Hij had de ogen dichtdaon, een heldere flits was deur de heufd gaon. Hij had hum zweven vuuld, het was asof het perron beweug, de overkapping, de mèensen die daor leupen beweugen en vleugen in een transparant grieze zee van locht, een dunne slierterige mist die elk evies vasthuuld. Paul had hum etherisch vuuld, maor tegelieks met de bienen op de grond. Evies was e benauwd west, evies maor had e hum ofvraogd wat der met hum gebeurde. Gieniend had wat an hum zien kund, hij had de pas niet vertraogd en had een plek in de trein zöcht, net as de aander keren dat e op huus angung, maor in hum waren draodties deursneden en op een aander plek vastknupt. Asof een lint deurknipt was en e een aander wereld in much.

Paul had der niet met te koop lopen, cultuur vun e in die tied niks om groots op te weden. Hij was hen het Groninger Museum west, der was een tentoonstelling van De Ploeg, over de schilders die met heur vörm van expressionisme de warkelijkheid een vörm prebeerden te geven. Die prebeerden een aander wieze van kieken op het doek te zetten, met aander lu te delen. Bijkaans waren het de doeken van Werkman, Wiegers, Jordens, Van der Zee en Altink die Paul het drukkie geven hadden om op het aander spoor te kommen. Die schilders heurden der niet recht bij, ze gungen een aander kaant op as wat gewoon was, ze keuzen een eigen pad op een akker die ze zölf klaormaakt hadden.

Nao Arnold gung Paul geregeld hen een museum, maor hij preut der niet over toen e nog veur de klasse stun, niet met Irma, niet met de collega's van schoel, met gieniend. Meer as schoel en Irma was der niet, nao Arnold was der gien schoel meer en laoter ok gien Irma. Paul was een zwieger worden die genog had an de eigen gedachten. Hij luusterde naor wat aander te zeggen hadden, maor zweeg. In een museum preut e smaangs tegen schilderijen.

In de trein weerom was e naost een jonge vrouw te laande kommen. Begun twintig. Ze dreug een lichtblauwe spiekerboks, een zwarte trui onder het leren jassie, lietse börsties had ze en donkerblauwe ogen met een gulle mond die niet verkrampt was. An de voeten had ze zwarte schoenen die van vilt te weden leken, hiele dunne zolen. Paul had daon of e naor buten keek, naor het winters laandschop met schaopen op grauwgruun grös, een enkelt schaop had al een rooie veeg van kleurkriet op de kont had.

Paul keek toen niet enkelt naor de schaopen, de hekken met iezellaogies die in de aovendzun glömmen. Hij had naor het maagie keken, de scholder anraakt met de arm. Ze las een boek over economie, had e zien. Paul las ien regel met, keek naor de haanden, smalle, hiele dunne vingers met rimpelig vel dat e eerder bij een olde vrouw verwacht had, as bij een wichtie dat hen de universiteit leek te gaon. Ze had gien gold an de haanden, niet an de vingers. Ze had bezied keken en glumlacht. Paul had knikt en vanneis naor buten keken. Hij had hum niet schaomd veur het begun van traonen in de ogen, die e in het glas weerspiegeld zag. Veurzichtig had e naor humzölf, daor buten in het duuster, lacht. Der waren schoefdeuren achter hum dichtgaon, vanzölf, en aander waren lösgaon.

Arnold kun toen, wat hum angung, in vrede rusten, en met hum much ok Irma in vrede het leven wieder gaon. Wieder zunder hum, met de foto's in het tassie.

Paul had de kraant openslagen en besprekings lezen van boeken die e niet kopen zul, die e nooit lezen zul, hij had de ogen gaon laoten over verhalen over tentoonstellings en concerten. Paul had niet weten, toen nog niet dat e in een museum te laande kommen zul. Hij had allent weten dat wiederop, achter het glas, achter de boerderijen, die an de horizon en dichterbij veurbijscheuven, dat achter de traonen die e schreide een plek veur hum weden zul, niet bij Arnold, niet bij Irma, niet langer bij Irma. Toen e thuus kommen was, had e heur niet tröffen. Hij had een restie eten van de veurige dag opwarmd. Hij wus niet waor Irma was, zoas e het leste jaor al vaker niet weten had waor ze was.

Die vief seconden, minder bijkaans, dat ogenblik van vergetelheid in de stationshal, daor, tussen de schoefdeuren die geliek nao hum vanneis dichtscheuven, asof het verleden echt veurbij was, dat was het ogenblik dat tot hum deurdrung dat e nog wel vraogen stellen zul, maor dat e antwoorden aal minder van neud had. Hiel dun was dat gevuul west, hiel kwetsbaor, maor hij had het vuuld. Dat gevuul was echt west en had zuch stevig in hum vaste zet, veur e een plek in de trein vunden had, veur e dat maagie bekeken had, de schaopen met de rooie vlekken op de kont in het laand lopen zien had.

Paul had zien waor e naor uutkieken mus, hiel even maor. En gedurig had e daor meer van zien, benaom in de schilderijen die e zölf varfde, niet op het doek, niet op de canvaskartonnegies, toen nog niet, maor de bielden die e in het heufd had, kregen aal starker

omtrekken. Paul duurde het niet an, nog niet, maor hij wus dat der gien aander pad veur hum was, een pad zunder grèenzen, een pad dat e zölf maken mus. Of e wol of niet. Een maond laoter was e verhuusd en had e Irma achterlaoten.

De veraanderings die kommen waren, aander wark, kuunst, aal meer schilderkuunst, de honger naor schilderwark, naor pastorale laandschappen, naor Arcadië, naor de doeken van Monet, Manet, naor de kuunstenaors van Die Brücke, naor de wilden, naor de woelings van Dali, Moesman, Gordijn, Koch. Ze hadden hum metneumen, hij was der bijkaans in verzeupen, maor der was gien aander weg west. Toen wus e dat.

12

Elisabeth stiet veur de kast in de slaopkamer. De kast met grote schoefdeuren nemp meer as de helft van de waand tegenover het raam in beslag. Bovenin ligt dekens die ze niet meer bruukt. An de iene kaant bint zes legplaanken veur handdoeken en ondergoed. An de aander kaant hangt de jurken, rokken, boksen en blousies op hangerties stief tegen mekaar. Ze zit ruum in de kleren, dat gung gedurig sund ze bij Anita vot is. Ze kocht aal meer en geregeld kwam ze met kleren in huus die ze nooit antrök en smaangs geliek votdeud. Elisabeth zöt hoe de smaak in de loop van de tied veraanderd is. Van de beige en donkerblauwe kleren hangt een diel nog wel in de kast, maor ze hef ze al jaoren niet meer an.

In crèmekleurig glaanzend ondergoed met strikkies en bloempies aan de raanden stiet ze veur de spiegel die de hiele schoefdeur in beslag nemp. Ze lat de scholders hangen en asof ze heurzölf betrapt vuult, giet ze rechtop staon en lacht het spiegelbield integen. Ze dreit de scholderbaandties van het hemdtie recht. Vuult het vel van de scholder en strek even over het sleutelbien.

Toen ze een maagie was van een jaor of tien hef ze het breuken, ze kan nog vulen waor het bot an mekaar gruid is, der zit een kleine verdikking. Het is een gewoontegebaor worden, even vulen. Het was op het schoelplein, bij het bokkiespringen. Wild en onstumig was ze west, op zuuk naor wat ze kun. Vanzölf, daor had ze toen niet an dacht, maor ze zöt hoe ze toen gaangs was de meugelijkheden te vinden. Ze had de grèenzen wied vot legd, alles kun ze in die tied, op schoel. Het had niet iens slim zeer daon. Net genog om hen de juffrouw te gaon. Een jaor laoter was de aander kaant an de beurt west, daor kan ze niks van vulen as ze over het vel strek. Ze döt het bordeauxrooie pakkie an, met een witte bloes der onder. Op de krage spelt ze een zulvern roosie. Het is het pakkie dat Paul schier vun. Hij had zien dat ze wat neis kocht had.

Elisabeth is het niet iens met de architect. Ze wul gien ramen in de grote zaal, ok gien kleinties. Zoas de architect het veurstelt, liekt het heur teveul op een gymnastieklokaol. Ze reuk zowat de zwieterige lieven van de klasgenoten van vrogger toen ze de tiekenings bekeek. In een tentoonstellingszaol mus gien vals locht, al was het locht van buten dan nog zo echt, der much gien vals locht binnen

schienen. De schilderijen die in de grote zaol te hangen komt, mut in kuunstlocht tentoonsteld worden, vindt ze. Daor striedt ze veur.

In het lief vuult Elisabeth een zachte pien opkommen. De spieren in de kuten verstrakt, ze hef weer een beetie de stramme, strakke bienen die ze de leste jaoren dat ze met Anita leefde aal vaker vuuld had. Now wet ze dat ze tegen de grèens anlöp. As dat gevuul boven komp, wet ze dat de bienen onwillig bint om wieder te gaon. Vief jaor had ze gebeuren laoten wat gebeurde, had ze toestaon dat Anita met Rianne omgung, vun goed dat Anita bij toeren met Rianne het bère dielde, vaker as Elisabeth weten wol. Vief jaor had het duurd veur Elisabeth in de gaoten kregen had dat heur terrein aal kleiner worden was, dat der tussen Anita en heur zowat niks meer van weerde overbleven was, niet meer as lichaomelijke liefde, veur zo wied dat de name hebben much, niet meer as een warm lief om de nacht met deur te kommen, om de angst veur het allent weden niet vulen te huven. Kwetsbaor en klein had Elisabeth heurzölf vuuld. Elke vierkaante millimeter had ze daornao op heurzölf weerom verovern moeten, elke stap was der ien west met zwaore en onwillige bienen. Vake had ze heur ofvraogd of ze die stried wel an wol, of het de muite weerd weden zul. Waorom gao ik niet bij Anita vot? had ze heur vake ofvraogd, tot ze de vraog omkeerd had en tegen heurzölf zegd had: waorum blieve ik bij heur? Toen was ze votgaon.

De architect revelt veur het vaderland vot. Hij trekt strepen op de tiekening, lat zien hoe het daglocht niet overheerst en hoe met jaloezieën en verduusteringsgerdienen de lochtinval regeld worden kan. En dat butendes de vloer al legd is en dat veraanderings eigenlijk niet meer kunt. Elisabeth lat hum praoten, maor in heur gruit ongeduld en benaom argernis. Ze kek op het klokkie dat op het bureau stiet. Het hef een perspex wiezerplaot, ok van de achterkaant kan ze de tied zien die met rooie wiezers veurbijgiet. Ze gef hum nog vief minuten, dan zal ze ingriepen. Maor de argernis wint van het ongeduld.

'We kunt hier nog lang en breed over praoten,' zeg ze, 'maor dat bin ik eigenlijk niet van zins. As ie het niet arg vindt, en ok as ie het wel arg vindt, dan heb ik toch geern het leste woord. Ik bin de gebruker van het gebouw as het der op ankomp.' Dan stukt ze veur een leste maol uut waorum der gien bovenlocht in de grote zaal kommen mut, ok gien smalle glief, hielendal niks. Elisabeth zeg dat ze kuunstlocht wul en dat de armaturen schier wegwarkt

worden mut. Ze zeg dat daor architecten veur bint, benaom veur de uutvoering en dat ze alle vertrouwen hef in de kundigheid van de man die tegenover heur zit, ok now de bouw al onderweegs is. Ze vuult kwaoiigheid in heur bovenkommen. In het heufd begunt het zachties te soezen, maor ze wet dat ze stark is. De kwaoiigheid richt ze niet langer tegen heurzölf, ze gebruukt die energie om te kriegen wat ze wul.

'As het an de butenkaant niet goed liekt, dan maak ie daor maor kuunstige naomaokramen, of ie bedèenkt een aander oplossing, waor we het dan ok weer over hebben zult,' zeg ze, 'maor der komt gien ramen in de grote zaol.' De toon duldt gien tegenspraok. Ze volt de tiekenings dubbel en schöf het papier op de architect an. Ze is der zat van, en de aander mag dat gerust vulen.

'Ik heb een aander vergadering,' zeg Elisabeth en giet in de bienen. Ze vuult gien spieren, ze hef gien holten bienen meer. Ze hef de scholders strak achteruut, zoas heur va heur leerd hef. Elisabeth slat de deure wied lös. Het soezen in het heufd liekt naor buten te glieden. Ze vuult hoe de rechterhaand de mouwe om de linkerarm omhoogschöf. Het golden horlozie gef drie uur an. In heur lacht het, het is de kracht die ze vuult en die ze onbewust met dit gebaor bovenkommen lat. De architect schudt Elisabeth de haand. Hij kek niet achterom as e votgiet.

De ankoopcommissie lig dwars. Elisabeth wul wark van Annemarie toe Sloten in huus halen. Ze holdt van de felle abstracte doeken van die schilderes, het gef heur een gevuul van opstaand, van bevrijding, van lösmaken van de dagelijkse sleur. Het is veur Elisabeth kuunst op de grèens van roege seks en onveurstelbaore intimiteit, een verkenning van de spanning tussen geweld en hartstocht, van agressie die bij liefde heurt. Toe Sloten zöt ze as een nei talent, een kuunstenaores die met een jaor of wat bekend weden zal en dan te duur om nog in huus te halen. In de commissie wul ze de schilderes niet teveul priezen. Veul lof pakt te vake aansom uut, hef ze merkt. Elisabeth wet dat ze de strategie anpassen mut. Dat hef ze leerd in het wark op het ministerie, dat hef ze bij Anita leerd, een goeie strategie is belangriek, vindt ze, maor ok besluten nemen duren.

Elisabeth is onderweegs hen Hoogevène. De vergadering is in het motel en niet in het museum. Dat hef ze zo regeld. Het is makkelijker veur Meijerink die uut Zwolle kommen mut en veur Ahlers uut Coevern, maor benaom wul ze niet in het museum vergadern

om niet gedurig stoord te worden deur personiel of deur het lawaai van de neibouw. Het eten en drinken mut de zielen van de commissieleden masseren. De kuunst die ze koopt, wordt deur de gemiente betaold, en ok de inwendige mèens giet op kosten van het publiek een goeie nommedag in de muut, dat wet ze. Kuunstkenners, of wie zuch zo nuumt, holdt van meer as mooie bielden, wet Elisabeth. Ze hef de gastronomische kennis van de commissie hoger as de kennis over kuunst, al zul ze dat vanzölf niet hardop zeggen. Op de achterbaank van de auto lig de mappen met dokumentatie. De agenda veur de vergadering hef ze in zeuvenvold in de haandtas. Ze is vastberaoden.

Het schilderij *Woede in eulievarf en zeezaand*, zal ze dommiet zien laoten. Op de foto van het doek, die naost heur op de stoel lig, staot felrooie en donkerblauwe strepen in snelle vegen op een grune en witte ondergrond met schuuns een reep zeezaand in gele eulievarf der overhen. Dit wark is veur Elisabeth het belangriekste dat ze kopen wul. Dat wul ze om liefsten in de neie zaol te hangen kriegen. Het slöt an bij Armando en aander informelen. Ze hef nog niks van kuunstenaors van die stroming. Dit mut een begun worden. Veurbij Beilen schöt heur in ‘t zin waor dat schilderij heur an denken döt. Het wark liekt niet op de slaopkamer in het olderlijk huus, maor het döt heur der wel an dèenken, meer nog, het röp het gevuul vanneis boven uut die kindertied. Het gevuul an het krappe tweepersoonsbère dat ze met Mathilde dielde, de zuster die twee jaor older as heur is.

Mathilde was veurlijk, niet wat het verstaand angung, maor meer met het gevuul. Elisabeth had altied bij Mathilde in hetzölfde bère slaopen, dat gung zo in die jaoren. Het huus was an de krappe kaant en de bruurs hadden meer recht op een eigen kamer as de jongere zusters. Toen de oldste bruur het huus uutgung much Mathilde naor de aander kamer. Mathilde had gien haost had, ze sleup geern bij Elisabeth, kreup heur geern an. Elisabeth leut heur zuster geworden, ze wus niet aans en had pas later de diepte van de eigen gevulens ontdekt.

Het schilderij van Toe Sloten maakt, in abstracte strepen, die vrömde en spannende gevulens, maor ok de onwennigheid en opstaand die ze toen kend had, in Elisabeth lös, gevulens die ze toen gien naam geven kund had. Die ze pas veul later bij Anita stee geven kund had. In de rooie en blauwe vegen herkent Elisabeth een bield van een maagie dat rustig op een stoel liekt te zitten. Op

heur schoot hangt een jonge vrouw hen veuren, het lief van het maagie giet verbörgen achter lange lochtblauwe haoren die tot wied veurbij de heupen rekt. In kleuren, zo ienvoldig as ze ok bint op het doek, en de felle penseelstreken, zöt Elisabeth een lange witte tong die naor de mond van het maagie wes en binnen liekt te wullen dringen, diepe in de aander. Het maagie liekt onverschillig, asof de jonge vrouw op de schoot heur niet opwindt, niet interesseert, asof der gien agressie onder de hartstocht zit. Het is maor een klein vlakkie op het grote doek, elk aander zul het niet zien, of der een aander uutleg an geven. Elisabeth hef der vake naor keken, de foto hef ze al maonden in het tassie, ze dreumde der vake bij, ok as ze het bield niet zag, maor allent in het heufd naor boven kommen leut.

Het was Mathilde die Elisabeth huulp het eigen lief te ontdekken deur de spellegies onder de dekens, en laoter, toen Mathilde al lange op de kamer van Johan sleup, kwam ze gedurig weerom bij Elisabeth, uutdagend, open en bloot. Mathilde kwam om het lief zien te laoten, vulen te laoten, het plezier in het bère met Elisabeth te dielen. Langzaom waren aorzelings bij Elisabeth verdwenen.

Ze is een kwartier te laat. Diepe in gedachten had ze de ofslag mist en mus wieder tot de volgende ofrit en omkeren. In het motel kan ze de zaal niet geliek vinden. Ze strukelt zowat as ze op de schoenen met hoge hakken het zaoltie inkomp. Vrouw Bergmans uut Börger die de auto in de garage had en met de bus en trein hen Hoogevène reisd was, hef heur aorzelings. Ze is nog niet overtuugd van de weerde van het schilderij en wul het geern in het echt zien, en dan uutleg van de kuunstenaores der bij.

'Het komp mij wat te makkelijk over,' zeg ze. 'Het döt mij denken an Rieks Mensen en die vind ik ok een beetie in de marge. En,' zeg ze, 'wat stelt het eigenlijks veur?' Bergmans wul betied vot, ze mut met de trein, zeg ze. Elisabeth zeg dat ze vrouw Bergmans wel in Börger langsbrengen kan, as ze dat wul. Ze wul.

Meijerink valt vrouw Bergmans bij: 'Ja, ik wus niet hoe ik benumen mus, maor, zo zie ik het ok wel. Het is gien Roessingh dat geef ik toe, en dat huuft ok niet, en de genres bint aans vanzölf, maor.' Elisabeth lat de opmerkings op heur inwarken. Ze wet niet of het rituele tegenstaand is, of dat de aander de kuunst echt niet de muite weerd vindt. Ze wacht tot vrouw Lange over het geld begunnen zal. Ze huuft niet te wachten.

'En wat mut het kosten,' vrag vrouw Lange.

‘Het zal wel an de pries weden, zekers.’ Elisabeth zöt Ahlers knikken, meer döt die nooit in disse vergaderings, hij knikt altied as vrouw Lange wat zegd hef.

‘Dat klopt,’ zeg Elisabeth, ‘maor het wark van Annemarie toe Sloten is niet vergeliekbaor met wat now in het museum hangt. Ze komp uut oenze provincie, maor tegelieks met een aander cultuur as we wend bint. We mucht oens daor gerust in verdiepen, al blieft we bijkaans butenstaonder. Zu’n schilderij kan een begun weden van een veraandering, het kan een anzet weden om op een aandere wieze naor de wereld te kieken. En dat is smaangs neudig.’

As Elisabeth zöt dat die opmarking bijkaans te wied giet zeg ze: ‘De hiele wereld is bijkaans wat an de grote kaant, maor de directe omgeving kuj aans leren zien deur dit wark. We mut vanzölf rekening holden met de traditie en de culturele arfenis van oens publiek, maor,’ ze wachtte even, ‘tegelieks is dit een kaans om de kop boven het maaiveld uut te steken. We mut duren, een beetie lef hebben.’ Elisabeth vertelt van de ideeën die ofhangt van de eigen geschiedenis, van de rooie draod die het verleden met het heden verbindt.

‘We bint schatplichtig an oenze veurolden, vanzölf,’ zeg ze. Dan schöt heur het schilderij in gedachten dat ze bij Paul van Ommeren in de kamer hangen zag. Liggende en hangende koeien, scheiden deur een rooie en gele streep, een rivier, een beek, of wat het ok weden much. Een schilderij met alle kenmarken van een begunneling, maor ok met de charme en de warmte van iene die hum niet remd vuulde deur wat heurde, die de gevulens vörm prebeerde te geven met alle woede en zachtheid die in hum leek te weden.

‘Ik wul de geschiedenis ok niet aan de kaant schoeven, vanzölf niet. Wie de geschiedenis gien plek gef, blef ieuwig dolen en vindt nooit wortels, vindt nooit vastigheid, die blef ieuwig op zuuk naor rust. Wat we hebt moet we holden, maor dat wul niet zeggen dat allent heide, weilaanden, koeien en schaopen op de schilderijen in oens museum hangen mut.’

Ze zöt dat Bergmans knikt. Meijerink hef zien twiefels nog, liekt het. Hij hef een veurliefde veur de negentiende eeuw en dan benaom het pastorale laandschop, wet Elisabeth. Zölf was ze charmeerd van Italiaonse doeken, de Arcadische taferelen, de ruïnes in de schiere natuur, maor gedurig hef ze ofscheid neumen van wat ze spottend wel iens Macabië nuumt. De lochten en de natuur bint te schier, teveul van het goeie en straolt een doodsigheid uut die ze niet meer zien wul, as het niet huuft.

Meijerink wul wat zeggen, maor Elisabeth gef hum gien kaans.

'Elk die mij de herinnering an mien ofkomst ofpakken wul, die vindt mij op de pad, die mut om mij hen en dat zal niet metvallen. Ik bin een boerendochter en ik heb zölf onder de koeien zeten. Ik weet waor ik over praot. In oens museum is niet veur niks ruum plek veur archeologie, veur streekcultuur, veur klederdrachten en zölfs veur streektaol, maor we mut ok veuruut kieken duren. We meugt het neie ok bij oens binnen laoten.'

Vrouw Lange luustert bijkaans niet meer. Die dèenkt enkelt nog an het geld, zöt Elisabeth. Meijerink zit met de rugge tegen de leuning van de stoel. Hij hef de bienen onder taofel in spreidstaand.

'Kiek,' zeg Elisabeth, 'uuteindelijk besluut wij met mekaar of we dit wark koopt of niet. Maor ik bin der veur om disse stap te zetten. Neie vörms kunt het leven rieker maken en we mut risico's nemen duren, smaangs mut we lu tegen de haoren strieken. Daorveur zit wij ok in disse commissie, niet allent om aander lu nao te praoten.'

Daorveur zit ie ok in disse commissie, had ze op de tong liggen, maor ze had het betied inholden. De aander medeplichtig maken, een diel van het gehiel weden laoten en samenspannen tegen de butenwereld, dat was in een flits deur heur hengaon, ok dat had ze op het ministerie leerd.

'Maor dèenk der gerust nog even over nao. Ik zal intied de bediening waorschowen dat ze het eten klaor zetten kunt. We neemt vanzölf een draankie veurof. En vrouw Bergmans, ie kunt met mij weerom rieden, dat had ik al zegd, of niet?'

As Elisabeth heurzölf even laoter in de spiegel zöt, een beetie mispriezend de zwietkringen onder de arms opnemp as ze het jassie bezied holdt, mut ze lachen. Ze wet dat ze de zin kreg. Pas nao het eten zal ze vraogen of elk akkoord giet. Dat is vrog zat. Ze wet dat ze wunnen hef. Even kek ze om heur hen, ze stiet allent in de hal, met de rechterhaand knep ze om beurten in de kuten, de bienen bint strak en stevig, ze vuult gien pien meer.

13

Een poes slöp deur de tuun en schuurt de witzwarte vacht laangs bladen van bloemen die zowat uutbluid bint. Langzaom tilt de poes de pooties op en stapt over stengels van onkruud. Paul is jaorig. Hij zit achter het glas in de kamer en kek tussen de lamellen deur hen buten. Hij speult met de gedachten over kleuren en verschillen tussen mèensen en dieren. De poes löp op het harmonicahekkie an dat de achterkaant van de tuun scheidt van de tuun van buren. Het beestie is diepe deur de pooties zakt, asof het op zuuk is naor een prooi, asof het verdacht is op een aanvaller.

De veurjaorszun glunstert in de druppen die op de bladen van struken en bomen ligt. Vrogge hommels zoegt hunnig uut de seringen die rose en wit bluit. De zun stiet nog leeg. De poes zet de veurpoten op het brune holt en wacht even, kek achterom, asof e vuult dat Paul naor hum te kieken zit. Paul beweg niet. Hij holdt de haanden stil op de buuk, vuult hoe de mage zachties om eten vrag. Hij hef geduld en soest in de zun. Hij hef gien haost veur wat dan ok.

De poes springt en verdwient in de tuun van de buren. Veraanderings in een mèens gaot zoas Erwin Schrödinger dat schreef, dèenkt Paul. Net as die poes. Een körte sprong met evies niks, asof der gien moment verstreken is tussen de poten op het grös en de laanding an de aander kaant van het hekkie, asof de pauze op het smalle holt der niet was. De sprong van de kat gef Paul het gevuul asof der een stukkie mist, asof het tussenliggende gebied der even niet was. Zoas ie bij toeren niet meer weet hoe ie een stuk weg oflegd hebt, niet meer weet welke straot ie gaon bint om in huus te kommen en vergeten bint daj een spoorwegovergang had hebt, een overgang zunder daj deur een trein grepen bint, niet meer weet of verkeerslochten rood of gruun locht zien leuten.

Schrödinger schreef over quantiseerde energieniveaus. Paul had de biografie van die natuurkundige lezen en was grepen deur de manier van leven van die man. Paul had bij toeren der muite met had de draod van het verhaol vast te holden, maor hij wol weten hoe as dat zat. Hij wol weten hoe de wereld der in het klein uutzag, hoe Schrödinger het leven met drie vrouwlu tegelieks deelde, drie kinder verwekt had, allemaol halfzusters van mekaar, maor gien kroost bij de vrouw met wie e trouwd was. Een wetenschapper die

gedurig op de vlucht west was, gedurig op zuuk, leek het, maor die het eigen pad gung en zuch van gienien wat antrök.

Een elektron om een atoom had een energieniveau, zee Schrödinger. Met een lochtstraol in de goeie richting kun zu'n elektron naor een hoger niveau. Daor was locht veur neudig, maor niet elk locht was goed. Het mus de goeie kleur hebben, allent locht van ien kleur, allent rood of geel of gruun, of van een aander kleur kun een elektron naor een hoger energieniveau drukken. De kleur van het locht mus passen bij de sprong hen boven, zoas op een schilderij de kleuren bij mekaar passen moet om de kieker op een hoger niveau te brengen.

As locht met de goeie kleur het elektron raokte, dan was het elektron iniens wiederop te vinden, op een aander stee, met een aander vaort, maor onzichtbaor veur wie het zuken zul. Der bestun gien tied en plek veur het elektron tussen de basis en de heugte, der was niks tussen de vloer en tussen de treden van de ledder. Wie wachten zul tot het elektron, op weg hen de hoogste tree, veurbij kommen zul, zul het nooit zien. Onzichtbaore stappen, en al waj zagen, dat was der niet meer, dat was ongriepbaor der maor evies west. Prebeer nooit een elektron te vinden, het is der, maor het is der ok niet, zee Schrödinger. Aj het ziet is het vot. Het oog veraandert het bield, en waj dèenkt te zien bestiet niet meer.

Paul was fascineerd west deur die theorie van Schrödinger. Dat alles waj ziet een illusie is en nooit een bield van wat der warkelijk gebeurt. Wat Paul now zag, dat was der allent now en wiederop bestun niet. Wat e pas nog zien had, waren bielden bijkaans, niet meer as bielden die in dreumen weerumkwamen as verwrongen plaaties van een warkelijkheid die niet meer echt was. Het was as kleuren, vegen, strepen, stippies en punties van varf, die een expressie waren op het doek van wat in hum zat, van wat niet meer bestun, aans worden was, as hij het op het doek zet had. Maor toch; de bielden op het doek waren meer as een verzaomeling kleuren in vlakkies, meer as strepen en vegen in eulievarf. Wat e zag, dat was der niet. Elk bield was een illusie van de warkelijkheid, was niet wat het was. Het bestun enkeld in het heufd. Het was as het bield van het Noorderplantsoen op die zummerdag. Een jaor leden.

Paul had een ijsco kocht bij een ijscokar, een ijsco tussen twee wafels, en hij was tegen de helling van een kleine heuvel liggen gaon. An het water van de vijver lagen een jongen en een maagie

te minnekozen, eenden zwömmen laangs de raand en bedelden om stoet. Een zwart maagie van een jaor of twintig met de fiets an de haand was veur hum laangs lopen. Ze had de fiets tegen een bank zet en was zitten gaon.

Een lange rijzige negerin was ze west, maoger bijkaans met een smal gezicht, een scharpe neus en smalle lippen. En asof een scharm votscheuven weur, asof het doek veur het toniel omhoogtrokken was, was het uutzicht in het park veur de ogen van Paul veraanderd, de treurwilgen an de aander kaant van het water hadden in het zunlocht een aander glaans kregen, het waren iniens duzend kleuren worden, zoas Paul die kende van de schilderijen van Matisse, Monet, van aander impressionisten. De overweldiging was zo dudelijk west, dat e niet geleufd had wat e miende te zien, in het begun. Paul had niet geleuven kund dat het bield echt was, hij had niet geleuven kund dat het gien schilderij was wat e zag, maor dat het de warkelijkheid was. De negerin met een wafelijsco, een fiets, een baank, een minnekozend stellegie in een driedimensionaal bield met dobberende eenden.

Paul was zitten bleven en zolang as e tegen de heuvel legen had, had e dat bield vastholden, was de warkelijkheid een schilderij van Matisse, was het bield wat e zag het *Uutzicht op de Seine, Laandschop in Arles*, het was een schilderij uut een museum, het was wat het was. Gedurig had e minder muite had, het te zien veur wat het was. As dit bield en dat ogenblik een dreum was, dan was het een dreum, maor een schiere. Hij had de ijsco eten kund, zunder dat het bield verdween. Maor iniens was het votwest, zunder overgaang, iniens was het bield vanneis plantsoen op een nommedag in de zummer.

Wat Schrödinger van elektronen zegd had, de sprongen in het duuster, of beter: deur het duuster zunder interval en zunder merkbaore overgangen, dat had e ok bij Irma vuuld, achterof kun e dat zo zien. De jaoren bij Irma, dat was leven op een tree van een ledder, op de brede traptree van de ledder van de keldertrap. Een glief wit locht onder de kelderdeur, kold en fris, de klamme locht diep uut de eerde. As locht van een moeder, de locht van een vrouw. De dood van het poppie was een lochtstraol west. Arnold, doodstille in het wiegie, had de kleur had van locht dat hum hen een aander tree drukt had. Iniens had het leven van Paul der aans uutzien, stun e op een aander tree van de trap zunder dat e weet had van die ongevraogde stap hen boven.

Buten slöp de kat de raand van het grös bijlaangs. Paul zit stil in de stoel. Hij kek allent. Lat het koppie met lauwe koffie in de vensterbaank staon. Paul beweg niet, kek allent. De kat kauwt op een grösspier. Allent het kauwen op het grös liekt genog om de kat speien te laoten, allent het gruun liekt genog om de haoren die e inslikt hef kwiet te raken.

Die aander tree van de trap was Paul niet metvallen. Hij had niet weten waor e stun. Zo hoog op de ledder. Een dood poppie in de wieg met lochtblauwe hemel en een rammelaor op het dekentie, met dierties en bloempies borduurd op de raand van het witte lakentie. Irma had dat in de leste weken van de zwangerschap ofmaakt. Het was vergeefs west. Zunder waorschowing veurof waren ze elk op een aander tree van de ledder te laande kommen. Hoger leek bijkaans niet meugelijk, naor beneden vallen lag op de loer, vluchten hen het verleden leek een meugelijkheid, maor Paul had dat niet wuld.

Hij viert de jaordag, veur de viefde maol allent in dit huus. In de hoek, stief tegen de muur stiet een clavecimbel. Het holt is mosgruun schilderd, zowat pasteltint, en hef een briede raand in gold rondumme. Paul telt negen gedreide poten onder de klaankkast. Ok de poten hebt golden baanden over het gruun. Het clavecimbel stiet onder het grote doek met koeien. Paul nuumt het: wilde koeien. Het was ien van de eerste doeken, het begun van een hiele reeks, nao de schildercursus. Van rechtsboven naor linksonder löp een rooie baand, een diagonaol die het doek in tweeën dielt. Rechtsonder hangt zwartbonte koeien tegen een kolde blauwe achtergrond an haken as in een slachthuus, linksboven ligt ze nog in gruun grös te herkauwen asof der niks loos is, ze hebt gien weet van de grèens die ze overgaon zult. Het gruun van het grös past schier bij de kleuren van het clavecimbel.

Der huufde niet veul verzet te worden toen de verhuzers vrog in de mörgen kwamen om het instrument te brengen. Het holten taofeltie en de leren stoel mussen even bezied, wieder niet. Het clavecimbel kun deur de tuundeuren zo naor binnen. Paul had het goed uutrekend. De punt van het instrument schöt net tegen de vensterbaank. Het krukkie hef ruumte tussen de toetsen en de telefoon die tegen de waand schroefd is. De muzikant zal genog armruumte hebben as e vanaovend komp.

Het instrument mus minstens een halve dag in de kaomer staon om op temperatuur te kommen. Anton Visscher zul der rond half

acht weden, dan kun e het instrument stemmen veur het concert begunnen zul. Paul viert de verjaordag met een huusconcert. Bij de slieter hef e een fles dure rooie Bordeaux haald en in een delicatessenzaak in de stad had e eterij kocht.

Visscher is betied, om kwart over zeuven heurt Paul een auto de pad oprieden. Hij wacht niet tot de bel giet, maor döt de veurdeur lös. Visscher is in stijl. Hij hef een zwart pak an en wit hemd onder de lichtgrieze overjasse, die Paul van hum annemp.

'Ie bint der op kleed,' zeg Paul. Visscher trekt het zwarte vlinderstrikkie recht. Hij gnes een beetie, bliede dat Paul zien hef dat e hum netties antrökken hef.

'Dat heurt der bij,' zeg Visscher as e veur Paul an de hal in löp. De muzikant zet het koffertie met bladmuziek op een stoel en zöch met de ogen het instrument. Hij zöt dat het een goeie plek kregen hef.

'Ie hebt schiere schilderijen,' zeg Visscher en strek met de haand laangs de korte rossige baord waor een enkele grieze deurstek. De ogen verbargt e achter een bril met ronde glaozen.

'Bedaankt,' zeg Paul. Hij giet der wieder niet op deur. Ze meugt ze zien, hier in de kamer, maor hij hef liever dat ze der over zwiegt, dat ze der over zwiegt zoas Elisabeth der over zweeg. Visscher leg het koffertie op de vloer en zet dan de klep van het clavecimbel lös. Hij giet op de kruk zitten en slat een toets an. De korte scharpe klaank trilt evies deur de kamer. Visscher kek niet op. Hij leg de bril op het clavecimbel en slat vanneis de toets an. Dan haalt e de sleutel uut de buuts van de jassie en dreit pennen veurzichtig rond zodat snaoren strakker komt te staon.

'Ze zakt deur de warmte,' zeg e. 'Ik bin der wel even met gaangs.'

'Neem de tied,' zeg Paul. 'Ik kleed mij nog even um.' Paul lat Visscher allent, schenkt humzölf een glas wien in en nemp de wien met hen de badkamer. Paul lat het bad vollopen en heurt uut de varte de iele scharpe klaanken van het clavecimbel, hij heurt vanuut de kamer de sprongen tussen de korte transparante tonen van barokmuziek, zunder interval, zunder overgang van de iene toon hen de aander. Paul dreumt in het water over de poes in de tuun, de hommels die in de aovendzun stilhungen in de locht en de vleugelties raozend op en deel beweugen, zodat ze groter liekt as ze bint. Hommels die raozend rap van plek verscheuven en zunder doel in de locht te hangen leken. Paul dreumt van de negerin met de ijsco in het schilderij van Matisse. Ienmaol hef e heur zien en

bijkaans zöt e het maagie nooit weer, maor ze is een diel van hum, net as Arnold, net as Irma, de hommels, net as Elisabeth. Net as Schrödinger vuult e veul leegte tussen de sprongen. Het water is nog lang niet kold, maor Paul trekt de stop van de ofvoer lös. Hij stapt onder de douche, heurt het water uut het bad votstromen, en spuult de resties ziep van het rozige lief. Het donkerblauwe pak met rooie das, de witte sokken, zwarte schoenen had e al klaorlegd. En een kwartier laoter stapt e op zien zundags de kaomer in. Visscher zit op de kruk achter de toetsen en bladert in de bladmuziek en speult in klaor ritme een octaaf met ien haand. Visscher kek Paul met een onbestemde blik an, een vraogende blik bijkaans. Paul wacht tot de vraog komp.

'Ik dacht dat ik een huuskamerconcert geven zul,' zeg Visscher. Hij liekt hum wat ongemakkelijk te vulen, kek in de rondte naor de paar stoelen die naodrukkelijk leeg staot te staon.

'Klopt,' zeg Paul. Hij vuult een lochte triomf in de stem. 'Klopt, ik neem an daj der klaor veur bint. Ik schenk mij eerst nog een glas wien in, dan meug ie begunnen. Zal ik oe ok inschenken?'

14

Paul is met Herman op stap. Ze zit op een terras in stad. Herman woont met Ankie en de kinder zun twintig kilometer wiederop. Hij was een collega van schoel. Sund Paul in het museum warkt is Herman de ienige van schoel die e nog wel iens tegenkomp. Ze belt mekaar met verjaordagen en stuurt met neijaor een kaort, maor as ze mekaar ziet is het asof ze elke dag met mekaar praot. Herman en Ankie hebt in een dörp wiederop, an het spoor een nei huus kocht, een olde slagerij.

'De koelcellen, de vleeshaken, de bloedgeut, alles zit der nog in,' zeg Herman. 'We maakt daor de muziekkamer veur de kinder. As het een beetie wul gaot ze beidend naor het conservatorium.'

De dochter speult hoorn, de zeun trompet. En as e vertelt van de zeun, die net veur een schoelonderzuuk de verkering uut hef en hum niet meer op de opgaven concentreren kan zeg e: 'Lenie giet op kamers wonen, ze giet scheiden.'

Paul zweg. Hij kent Lenie, ienmaol hef e heur zien. Meer as tien jaor leden toen ze op schoel kwam en naor Herman vreug. Toen al was Lenie de muze van Herman, en dat was niet veurbijgaon. Later had Paul de minnares van zien kameraod geregeld an de telefoon had, en had e de kamer, die e met Herman deelde, verlaoten as Herman en Lenie bijpraoten mussen. Paul zöt de twiefel in de ogen van zien kameraod. Herman drukt met de stamper op de schief citroen en nemp een slok van het witbier. Hij zweg even.

'Ik heb het olde huus goed verkopen kund, we huuft niet veul te lienen veur het neie,' zeg e. Paul vuult dat het neie huus niet het zwaorste weg in het heufd van Herman, maor hij wul niet wieder over het aander gevuul praoten, liekt het. Ze rekent of en gaot op zuuk naor een restaurant. Het is overal drok, het is koopaovend vlak veur paosen en lu begunt vast an de feestdagen. In een Mexicaans restaurant vindt ze een plek. An een grote ronde taofel een eindtie wiederop zit een man of vieftien. De wien giet rond. Ien stoel an de ronde taofel is leeg en gef Paul tussendeur uutkiek over de eters aan het aander ende. Paul zöt een schilderij veur hum, bijkaans een aovendmaol, een doek met lu die praot en drinkt en eet. Lu spant samen, vertelt verhaolen, zuukt onderdak veur een nacht en bedriegt mekaar, bijkaans.

Een vrouw met kort donker haor an het aander ende van de

ronde taofel, zichtbaor deur de lege plek, vertelt een verhaol. Ze rookt een sigaartie, een spriet, de ogen en de mond verraodt dat ze de woorden diepe uut het lief haalt. Paul kek heur an. Ze staart even over de taofel, zöt Paul niet, liekt het. Ze loenst een beetie.

'Zingen,' zeg Herman, 'zingen is het mooiste wat der is. Aj goed zingt, vergeet ie alles om joe hen.' Herman haalt Paul weerom uut het schilderij waor e in verdwold was. Paul was de wereld al evies kwiet. Herman vertelt dat e onder het ofwassen an het aanrecht bij toeren allent een a zingt in lange uuthaol. Paul kent die bariton. As Lenie en Herman het gesprek ofsleuten hadden en Paul weer in de kamer kommen much, dan zung Herman ok een langgerekte a, of een aander noot uut de toonledder, maor miestens een a. 'En dan antwoordt Anna uut de kamer met een aander noot, dan bin ik even van de wereld, dan is alles vot. Het is bijkaans mooier as vrijen. Tegen joe duur ik dat wel hardop zeggen. Ie varft ja.'

Paul vecht tegen traonen, hij wet wat Herman mient. Hij kent dat gevuul as e een schilderij maakt, as e varf mengt tot de kleur hum anstiet, as e in haolen op het doek vertelt wat in hum zit en wat e niet in woorden vangen kan. Hij zeg niet dat e opwinding vuult, smaangs, as e een doek met varf bedekt. Hij zeg niet dat e krassies maakt in stee van vrijen.

Herman duurt niet allent zeggen wat e vuult, hij wul het ok. Hij wul vertellen wat hum deur het lief spookt as e allent op zolder zit en Lieder van Mahler oefent. Hij zeg dat e vake schreit, as e zingt. Drie jaor hef e heur niet zien, zeg e, hij bewaort ofstaand, maor veurige weke had e heur iniens an de telefoon. Hij had heur beld veur e het zölf weten had, as in een dreum had e het nummer dreid. Lenie was in huus west, asof ze op hum wacht had. Ze zat met een zere voete in huus. Een bobbel an de ziedkaant van de enkel was vothaald. Herman kende die plek van heur lief. Zoas e ok de aander plekken van Lenie kende. Al nao ien nacht had e die kennen leerd en met hum metdragen, alle dagen en benaom de nachten as e wakker lag naost Ankie en deur de draank niet slaopen kun.

Paul kreg traonen in de ogen, hij vecht niet meer. Hij wet waor ze vot komt. De ontboezemings van zien kameraod raakt hum waor e zölf verlangst naor hef. Paul kek naor de vrouw an de ronde taofel. Ze zöt hum niet, ze is drok gaangs met een man die naost heur zit. Dan loenst ze hum even an en maakt bewegings met de lippen. Paul vluukt zachties, hiel zachties. Elisabeth braandt hum op de lippen, maor Paul zweg, de draank en de verhaolen van Herman

maakt meer in hum lös as e weten wul. Hij hef verlangst naor varf en doeken. Dan schrikt e van de serveerster die met de menukaort naost hum stiet en hum het zicht op de aander taofel votpakt.

Het is een maagie van net twintig. De donkerblonde peerdesteert hangt over de scholder en met de donkere ogen, niet meer as smalle streepies, kek ze de schreiende man verbaosd an. Paul kan niet langer binnenholden wat e votstoppen wul.

'Wat bin ie mooi,' zeg Paul. Hij wet niet of hij Elisabeth mient of de vrouw an de aander taofel die now achter de serveerster is verdwenen. Het maagie hef hum overrompeld en hij hef het zegd veur e der arg in hef.

'Ie liekt op een filmster, iene die iniens de kamer van de held binnenkomp en dan de held de mond snoert met de verschiening.' Paul schrikt van de woorden. Ze lacht. Wet niet wat ze zeggen mut, maor ze nemp het compliment an, wes het niet of. 'Ik krieg traonen in de ogen van joe, kuj mij twee servetties brengen?' En veur ze de spare ribs en de enchilada op taofel zet, komp ze met twee dikke gele servetten an. Het ies is breuken. Ze veg Paul de traonen uut de ogen. Disse kerels bint ongevaorlijk, liekt ze te dèenken, het bint dronken kinder.

'Daorom gaot we nao de zang niet geliek hen huus, daorom kunt we met het koor nooit opholden. Samen zingen gef vergetelheid en verbundenheid. Alles is onbelangriek en belangriek iniens. Het is een bouwstien veur de dood. Zingen, met mekaar zingen.'

Herman zweg, asof e meer zegd hef dan e kwiet wol. Paul zöt het grote ronde gezicht met de korte zwarte baord. De ogen van Herman bint waterig en vol melancholie en geliek straolt ze rust uut dat e dit zeggen kun.

'Zingen,' zeg e, 'zingen.' Hij drinkt het glas leeg. Paul schenkt hum bij. Dan snedt Herman een rib uut het zwartbrune vlees dat op het bord lig. De draank lat hum aander woorden, die e nog zeggen wuld had, votzakken.

'Ie bint een mooie vrouw,' zeg Paul vanneis as de serveerster een halve liter wien op taofel zet en de lege flesse metnemp. Het bier en de wien hebt hum lösmaakt. Hij heurt humzölf vertellen.

'Ik zul groots op joe weden a'k joen va was,' zeg Paul, 'as ik zu'n dochter had.'

'Mien va is ok trots op mij,' zeg ze.

Paul vuult zeerte in hum, of zu'n zeun, dacht e of een zeun. Het blozende gezicht van de serveerster begunt aal meer vreugde uut

te straolen. Wat mooi, dèenkt Paul, wat mooi, een kind. Hij wul dat tegen Herman zeggen, maor hij zweg. Herman wet hoe hij met de kinder zingen kan.

Paul kek vanneis naor de ronde taofel. De stoel die leeg was, is now bezet. Hij kan de vrouw an de aander kaant niet zien, allent rook van een sigaar die omhoogkrult verraodt dat ze der nog zit. Der bint dingen die e veur humzölf holden wul. Teveul bijkaans.

'Ik heb een piercing,' zeg ze as ze de kaort veur het naogerecht zien lat. Herman kek heur an. Hij leg het leste bottie vot en veg de vette vingers of an het servet.

'Een wat?' vrag e.

'Een piercing, op de buuk. Wuj het zien?'

Paul zeg dat e het wel zien wul. Het is lang leden dat e de buuk van een vrouw zien hef, een naakte buuk. Het maagie brengt de voele borden vot. Hij hef der niet veul vertrouwen in dat ze woord holdt, maor dan komp ze weerom. En met de bovenbienen zowat tegen de raand van het taofeltie, trekt ze veurzichtig de bonte Mexicaanse blouse achter de bokssboord vot. Ien knoop maakt ze lös. Dan dreit ze van Herman naor Paul, de buuk een eindtie naor veuren. An de onderkaant van de navvel stek een zulverkleurige speld deur het vel. Ien van de knoppies an het ende drukt in de navvel, een kleine knup, naor binnen trökken op de gladde buuk van het maagie. Paul zöt hiel korte blonde haorties.

'Vind ie het mooi?' vrag ze.

Paul zöt het navvelbaandtie op de buuk van Arnold, de veiligheidsspelde der deur. De luier lös om het kleine lief, het hichtende börstie van het ventie. Paul zöt de naold, de huusarts die drugs tegen hichten, tegen benauwdigheid in het armpie spuit. Zo breekbaor.

'Het is een zweerringchie, nog niet het ringchie dat der heurt.' De linkerhaand giet naor het oor. Daor hef ze een klein zulvern ringchie dat later op de buuk kommen zal.

'Hiel mooi,' zeg Paul, 'mag ik?' Hij stek de haand veurzichtig uut, de wiesvinger hen veuren. De serveerster pakt zien haand en drukt de vinger hiel even tegen het gladde metaol, hiel even tegen het warme lief. Paul vuult de haorties, krast hiel zachties met de nagel over het gladde vel van het maagie. Dan gef ze hum de haand weerom.

'Heb ie al wat uutzöcht?' vrag ze, 'veur dessert bedoel ik.'

Ze knupt de blouse dichte en het is zo rap veurbij dat Paul niet wet of het echt gebeurd is.

‘Zingen,’ zeg Herman, ‘zingen is meer as muziek.’ En met begunt volk an de ronde taofel te zingen, der is ien jaorig, de vrouw met de sigaar. Ze stiet, tuit de lippen vanneis naor Paul. Wanneer zul Elisabeth jaorig weden, vrag Paul hum of.

‘Lenie wul dat ik heur vergeten zal en niet langer plaogd wordt deur verlangst. Ik heb zegd dat ze daor niks met te maken hef, met wat ik veur heur vuul. Ik weet niet of ik bij heur weden wul, en of dat ooit een maol gebeuren zal. Ik zing, ik bouw mien huus.’

Herman zweg, de ogen hef e dreuge. Het liekt hum niet uut te maken of der ien luustert, hij wul het zegd hebben, hardop. Paul dèenkt an de slagerij en de muziekkamer, dommiet zunder slachtblok, zunder vleeshaoken, veur de kinder, maor hij vuult ok een strieden in het heufd om Arnold, om Elisabeth. Het maakt mij niet uut of zij in mien heufd, mien lief weden wul, dèenkt e. Ik geef Elisabeth, as het mut, daor een plek, ze is ien van mien accoorden, ien van de liedties die ik zingen zal, ien van de fundamenten om rust op te bouwen. Om kalm in de stoel achter glas te zitten en het leven te nemen as het op mij ofkomp. Now wet e dat het allent van humzölf ofhangt, niet van Elisabeth.

An de aander taofel wordt vanneis zungen, der klinkt muziek. Herman en Paul zingt niet met. Ze rekent of en gaot op het station an. Elk löp allent.

15

Elk half uur heurt Elisabeth een trein langsgaon. Het bint korte posttreinen en lange treinen met chemicaliën die hen de fabrieken an de kust riedt en treinen met ofval van huusholdens veur de stort. Wieder de nacht in liekt het lawaai starker te worden. Bijkaans drag geluud in de nacht wieder, bijkaans weerkaotst geluud tegen kolde bovenlocht en keert het weerom naor de eerde. Of zul het weden as in het maandtie van de lochtballon daor ze een maol met west was, zowat tweehonderd meter boven dörpen, weilaanden, bossen. Elk geluud kwam naor boven, asof ze midden boven de wereld stun. Praoties van lu achter in de tuun had ze heuren kund, asof ze zölf toespreuken weur. Ze had een hond heurd, die in een hok opsleuten zat en hen boven blafte.

Elisabeth zweeft niet in een maandtie boven het spoor, ze lig op bère, dreit op de buuk en rugge en weerom. Een zachte pien an het linkeroge holdt heur uut de slaop. De operatie is slaagd, maor de pien is nog niet vot. Achter het verbaand vuult ze zacht kloppen van bloed in aoders. Laangs de lamellen komp een glief locht de slaopkamer binnen. Ze had gien dure gerdienen kopen wuld. Niet dat ze wus hoe lang ze hier wonen blieven zul, dat niet, maor ze wus dat disse plek niet de eindbestemming weden zul. Ze had verlangst naor een ander woonstee, een huus in een dörp bijkaans, maor sund ze bij Paul is wezen kieken, twiefelt ze. Disse flat is een tussenfase naor wat aans, maor hoe dat aans der uut zien zal, dat wet ze niet. Een plek met een aander, een vrouw, een man of allent, ze wul der niet an dèenken.

Het locht van de maon, die zowat hielendal op zien grootst is, valt krapan op de zitting van de stoel met het ondergoed der op. Elisabeth schrikt wakker uut halfslaop. Even was ze votsoest. Wie stiet daor, wie komp daor dreigend op heur an? Dan zöt ze dat gieniend in de slaopkamer stiet. Het is Anita niet die daor in het hoekie Elisabeth in de gaoten holdt en schrik an jag. Het is de kamerjasse over de leuning van de stoel die gries liekt in het duuster. De schaduwen van de plooien maakten Elisabeth benauwd. Het was asof een man, een vrouw heur an te loeren stun, heur bedreigde. Ze zöt dat locht en halfduuster heur benauwd maakten. Het duurt even veur het tot heur deurdringt, tot ze wet dat ze allent en veilig in huus is.

De aannemer hef een muur op een verkeerde plek neerzet, de tiekening was niet goed lezen en der was verkeerd meten. Het scheelt maor een halve meter, maor die halve meter maakt een hallegie an de krappe kaant. Elisabeth hef zegd dat de muur ofbreuken worden mut, maor de aannemer had een aander oplössing, de architect had aorzeld. Hij had vunden dat het zo ok wel kun. De kosten zullen hoger worden as de muur vot mus, niet veur het museum, maor veur de aannemer, en dan kun die extra trap, die buten het bestek om toch plaotst worden zul, bijkaans niet deurgaon. Maandag zul de knoop deurhakt worden.

Elisabeth kent de tiekenings, in gedachten hef ze de zaolen al inricht. Ze wet waor ze de moderne kuunst hebben wul, ze wet waor het zulver staon mut, de sculpturen, benaom wet ze waor ze lege plekken, ruumte holden wul. As ze in gedachten deur de neibouw löp, verdwaolt ze, maor dat maakt heur niet bange. Was het Anita die daor om de hoek van de grote zaol het hallegie in keek, die daor, naost de vitrines met zulvern gespen en spelden uut de veurige eeuw, in de nis hung? Was Elisabeth het zölf?

Dat Anita op feesties drok was om zien te laoten hoe populair de jaorige was, en benaom zij zölf, dat Anita met manlu en vrouwlu te praoten stun en smaangs meer as dat, dat steurde Elisabeth niet. Ze zag het wel, maor het heurde bij Anita. Het steurde Elisabeth niet, ok niet toen Anita nao zun partij veul later in huus kwam.

Elisabeth had een drokke baan en drokke tied. Ze warkte op het ministerie. Warkweken, vergaderings en beleidsnotities veur de directie. Ze was in die week net ongesteld worden en ze had met de auto hen de garage mutten. Een auto die, zee de garageholder, mankementen had an de koppeling en beter inruild worden kun. Elisabeth had met Anita beld en - zunder een woord van steun - te heuren kregen dat ze maor een aander kopen mus. Anita vun elke koop goed. Het was vanneis een druppel west. Anita as kind, Anita die de verantwoordelijkheid niet met Elisabeth delen wol, as het om groter zaken gung. Anita die allent maor speulen wol, de eigen gang gung. Grote dingen, maor ok aal meer de kleinere dingen zunder Elisabeth deud. Mathilde had Elisabeth al meer as iens zegd dat Elisabeth met heur speulen leut, dat ze misbuuukt weur deur Anita, maor Elisabeth had dat gezeur vunden. Pas laoter had Elisabeth vuult wat die woorden van heur zuster betiekenden. Vrömd, had ze achterof dacht, vrömd dat ik die woorden wel heurde, maor dat niet tot mij deurdringen leut.

Het was as met gedichten die ze las, geregeld dezölfde poëzie met now en dan een nei gedicht, maor de gedichten kregen gedurig een aander betiekenis. Niet dat der grote verschillen waren, maor de lading weur aal aans. Asof de tied de zinnen en strofen veraanderde. De rivier is nooit meer dezölfde rivier as ie der ienmaol in staon hebt, zee de dichter, zo is het ok, dèenkt Elisabeth. Pas toen Anita een week met Rianne hen Rome op zakenreis west was, pas toen begunde bij Elisabeth dudelijk te worden dat de liefde sleetse plekken had.

Anita wus hoe ze het Elisabeth naor de zin maken kun. As der al een mal woord tussen heur en Anita vallen was, as der al een kleine of grotere onienigheid beslecht worden mus, dan gebeurde dat tussen de lakens. Dan maakten mond en tong en taanden de wereld onbelangriek. Dan brachten ze de nacht zunder woorden in vergetelheid deur. Het was een vlucht in erotiek die weinig meer met liefde van doen had. Anita was niet votgaon en Elisabeth was bleven. De woorden van Mathilde waren niet tot Elisabeth deurdrungen, wieder as de grèens van ontkenning waren de feiten niet kommen. Anita had niks daon om heur uut de dreum van ieuwige liefde te helpen.

In de aovendkraant stun een kort bericht over een man die hum verhangen had in de schaopskooi. Toeristen hadden de voeten en de boksspiepen hangen zien tussen de balken. Ze staken uut het gat in de zolder waor het heui uutgooid weur veur de lammer. Het loek was naor beneden klapt, as bij een galg. Die dooie had heur gaangs holden. De plietsie onderzöcht of der een misdrief pleegd was, stun in de kraant. Herinnerings an de zwarte tied nao Anita waren bij Elisabeth bovenkommen. Het lief van Elisabeth had zuch verzet tegen de tweeslachtigheid. Ze was mager worden en de huud had de glaans verleuren. Elisabeth was an het wark bleven, maor de daogelijkse gaang was mechanisch worden. Ze had het aovendeten overslaon, ze had niet an wien begunnen duurd, benauwd veur wat draank in heur lösmaken zul, een beetie benauwd veur de pienstillers en draank.

Toen Anita vot was maakte Elisabeth het huus an kaant asof der elk moment wat args gebeuren kun. Ze zag heurzölf deur het halflege huus bentern, schonen, poetsen, oprumen. In *Kinflicks* had ze dat ok lezen. De vrouw in dat boek van Lisa Alther dreug altied en overal schoon ondergoed met heur met, altied twee schone slippies in de haandtas. Nooit zul ze met smerig ondergoed in een

ziekenhuus te laande kommen, nooit zul die vrouw in verlegenheid kommen, nargens. Altied op alles veurbereid, maor het had niet hulpen. Der kwam gien ziekenhuus, gien onverwacht starfgeval, der gebeurde niks bezunders zolang as ze der op verdacht was. Toen dat tot heur deurdrung had Elisabeth het slippie uut het haandtassie hold. Wat gebeurd was, was veurbij. Het pleug heur niet meer tot ze twee jaor laoter een leste maol van Anita heurde, van de hartanval.

Elisabeth was ien dag van het wark in huus bleven, ze had zuk ziekmeld, de aander dag was ze an het wark gaon asof der niks gebeurd was, veur Elisabeth gung het leven deur. Nooit zul ze heurzölf weer deur een aander van de kaort brengen laoten, nooit weer. Toen was ze met de managementcursus begund, had ze heur in cultuur verdiept. Ze wol toen vot van het ministerie, ze wol een aander kaant hen.

De nachten nao de cremaotie had Elisabeth in halfslaop met Anita praot, monologen holden tegen de zolder van de slaopkamer. Elisabeth had naor Anita verlangd, evies, naor het warme lief dat opwinding en vergetelheid geven had, vrogger, toen alles nog was zoas het in dreumen lieken kan. Maor langzaom hadden zute herinnerings weer plek maakt veur bedrog, ontrouw, veur smart om wat veurbij west was. Dat had Elisabeth niet meer wuld, ze had opbörgen wat ze niet langer anraken wol.

Elisabeth slat het dekbère bezied. Ze gluit, angst maakt heur warm en benauwd. De mei-nacht koelt het lief of, maor kold kreg ze het niet. Ze wet wat kolde is, de kolde eerde die ze vuuld had toen ze in paniek en raodeloos, locht en rust zöcht had in de weilaanden achter het huus toen Anita van die aander zegd had en bevestigde wat Mathilde onthuld had. Om beurten trekt ze de bienen op, stek ze recht veuruut de locht in en lat ze op de matras vallen. Ze zucht diepe. Zo schopt ze de drok uut het lief, uut het heufd, zo raokt ze spanning kwiet. Even schöt de vrouw in het grös op de wallekaant van het diepien, de vrouw met de stieve bienen heur deur het heufd, dan dèenkt ze an Paul, die de doem omhoog huuld, en lacht ze veurzichtig. Ze vuult een pienscheut deur het oog as ze lacht. Dommiet kek ze elk recht in de ogen.

Ze giet van het bère of en zet het raom wied lös. De frisse locht maakt heur rustig, de lamellen kleppert zachties in de wind. Elisabeth giet vanneis liggen, leg de rechterarm onder het heufdkussen en drukt het heufd een eindtie omhoog. In het schemerlocht van

de vrogge mörgen zöt ze met het iene oog de lietse börsties die elk naor een kaant liekt vot te drieven. Wiederop giet de gladde buuk, met enkel een rimpel an weerskaanten van de navvel, over in dun griesblonde haor.

Ze vuult de schoonheid van vogels die zingt. Elisabeth vuult de klaanken meer as ze ze heurt. Ze verschöf het heufd op de kussen, ontspant de spieren in de nek en döt het oge dichte. Ze luustert naor de geluden van buten en soest langzaom vot. Ze zingt zachties, zowat zunder geluud. De stem is heur vanneis vertrouwd, is niet meer een vrömde zoas de leste jaoren met Anita. Toen heurde ze heurzölf praoten met een ofknepen geluud, heurde ze een aander in heur, een gevangene die niet toegeven wol dat e opsleuten was deur muren die ze om heurzölf bouwd had. Muren die Elisabeth laoter gedurig ofbreuken had, maor die pas hielendal vot waren nao de hartanval van Anita.

Elisabeth wref de haanden over de börtsties, de buuk, het haor. Ze heurt de merel die boven de wind uutzingt, Elisabeth kek naor het vrogge locht dat laangs de lamellen naor binnengledt en schaduwen op het plafond trekt, dan döt ze het oge dichte. De ogen dreit heur in de kassen, ze zöt hel blauwe en rooie kleuren, gele ringen die groter wordt en zachties paors en rose lösbreekt. Het bint kinderkleuren die ze zöt, het is locht dat deur diepe in de ogen zit en, as traog uut mekaar spattend vuurwark, kleur gef an wat ze is, an wie ze is. Dan valt ze in slaop.

16

Het is tweede paosdag en het museum is open veur lu die de feestdagen niet in huus zitten wult. De collega's van Paul bint melig, de vrije maandag schöt der bij in, dat is te merken.

'Ien op de vier kerels giet hen de hoeren,' had Rob van Reems in de kraant lezen. Ze bint met z'n vieren in de kantine. Borgman, Meijer, Van Reems en Paul. De vraog is, wie van heur het genot van betaolde liefde had hef. Van Reems kan daor merakel lang over zeuren. Hij niet, zeg e. Hij zeg dat e nooit hen de vrouwchies van plezier west hef. Paul zöt de smoezelige lach, hij wul niet met an doen.

Paul was hen een hoer west, hij had betaald veur wat liefde heten mus. Het was veur e Irma kennen leerd had. Paul woonde nog niet bij heur, at nog niet met heur en sleup nog niet met heur in hetzölfde bère, de liefde was der nog niet en ok niet weer vot. Der was nog gien ofstaand gruid. Arnold had nog gien leste spuitie tegen benauwdigheid had. Paul was nog niet verhuusd hen het logeerbère en hij had nog niet de bevrijde gevulens had van het allent weden. Dat Irma - toen e al bij heur vot was - een nacht bij hum kommen was, later, - ze had het kold had en Paul heur warmd had - dat was nog niet gebeurd. Dat was pas later. De warmte veur Irma was toen niet meer van diepe vot kommen. Naost wanhoop en woede had e toen ok het gevuul kregen van betaolde liefde, al had e de knip in de buuts holden. Dat was west. De leste maol. Ze hadden vreeën, maor niet smokt.

Die eerste maol was aans. Paul verschöf de voeten onder de kantinetaofel. Hij vuult kolde tocht die deur de glief onder de deur blas en schöf de voeten in de schoenen die e uuttrokken had. De schoenen knelt nog een beetie. Ze bint nei. Hij was eind ningtien en nog niet inwijd in de liefde, niet betaold en ok niet onbetaold, maor het verlangst was groot west, dat wet e nog, de meugelijkheden beparkt, dat wet e ok nog. Dat wet e nog hiel goed. Lydiënne was zien liefde, het begun van wat de eerste maol worden kun. Hij kende heur van de studentenvereniging. Donker krullend haor, een rond gezicht en de onderlip zowat een maol zo dik en stevig as de bovenlip, as van een negerin. Een mond waor e naor verlangde, lippen die hum toegang geven kunnen tot wat hum toekwam, wanneer dan ok, vun e. Een lief dat hum de eigen meugelijkheden

ontdekken leren kun. Ze had schiere oren, niet te groot. Lydiënne de neus was an de krappe kaant, wied vot van wat Egyptisch of Grieks weden kun, maor ze was aordig en spontaan. Paul had heur begeerd, de mond en het lief, de briede heupen en wat ze daor tussen verbörgen huuld. Hij had heur de haand vastholden en een maol in een café, bij het votgaon, in de jasse hulpen. Hij had heur stevig, even steviger as neudig was, bij de scholders vastholden. Wieder was e niet kommen, zowat twintig was e, maor wieder was e niet kommen. Hij vun het een schaande, in die tied, maor hij wus gien begun. In Italië was dat beter regeld, had e lezen, daor weuren kwaojongen deur heur va met hen een mamma neumen, een oldere vrouw om over de eerste schaamte hen te kommen. Paul had gien mamma kend. Hij was niet inwijd. Zien moe was der niet meer om hum te raoden, was der al vief jaor niet meer.

Nuchter waren ze west, Lydiënne en hij, die tweede paosdag. In het café an de Grote Markt, dat in die tied nog Montparnasse heette, hadden ze elk pas ien glas bier had. De zun had schenen en gedurig duren meer lu buten te blieven zitten in de frisse veurjaorslocht. Veur Paul hadden der beloftes in de locht hangen, twiefels had e votdrukken kund. Lydiënne had hum opwunden, en dat gevuul weur aal starker. De ogen glaansden, dat had e hum verbield in elk geval. Hij was locht in de kop worden en had aal meer moed kregen.

Op het plein tegenover het stadhuus, waor verkeer niet kommen much, was een bus reden tot midden op de ster, die daor in zwarte en grieze stienties legd was en waor met kerstdagen de denneboom met gekleurde laampies stun. Een bus met Deense toeristen, leek het an de vlagge die op de ziedkaant schilderd was.

'Kom met,' had Lydiënne zegd. 'Kom met, ie doet met an.'

Ze had rap het bier betaald en hum bij de arm pakt. Paul had niet weten wat ze van zins west was, maor hij volgde de inval van Lydiënne. Hij was verliefd, wet e now en deud met an, wat ze ok deud.

Veur de deur van de bus goed en wel lös was, stun Lydiënne veur in de bus naost de chauffeur. Zunder microfoon sprak ze de toeristen in het Deens toe, daor had ze een jaor les in had bij de Volksuniversiteit. De heldere stem met diepe gorgelklaanken leut elk zwiegen.

'Dit is een verrassing,' had ze zegd. 'Ie komt uut Denemarken?' Ze had het 'jao' van de senioren die in de bus zaten ofwacht en

zee toen dat twee van heur een verrassing anbeuden kregen. Het reisbureau had dat zo regeld.

'Twee van joe die mucht met, met mij en met mien kameraod.' Ze had naor Paul wezen die achter heur op de onderste treeplank staon had, dat had e goed heurd; mien kameraod. Hij was warm van binnen worden en een tree hoger staon gaon. 'Twee uur met twee van joe op stap in de stad. We laot joe mooie plekkies zien, plekkies waor toeristen niet zo makkelk komt.

Het is een verrassing.' Het was een verrassing. De reisleidster, een maagie - begun twintig met rossig haor en een gries uniformjassie met een brede zwarte riem der om hen boven een strakke blauwe rok - wus niet was ze doen mus en veur ze kun zeggen dat dit een grap weden mus, en dat dit niet kun, hadden twee manlu de haand opsteuken. Zij wollen wel. Protest van de reisleidster huulp toen niet meer. Der waren al meer lu die wel wollen, maor die waren te late. Met twee uur zullen ze weerom weden bij de bus, dan kun het wieder hen de tulpen en de meulens in Holland.

Svein en Björn waren met Paul en Lydiënne metgaon hen Montparnasse veur een eerste glas bier. Daor begunde de kennismaking. De kerels hadden der lol in, op stap met een mooie jonge meid en een jongkerel om de stad van de achterkaant kennen te leren. Ze waren bruurs zeden ze. Paul had het toen pas zien. De rossige koppen, de oren die wieduut leken te staon now het haor dun en kort was. Beidend hadden een briede neus met groeven en zwarte punties an weerskaanten en roege wenkbrauwen boven ogen die gruun leken te weden, maor tegen gries an zaten. Ze hadden gieniend die de zwarte met-eters uutdrukken wol, leek het. Gieniend die de neushaoren van de breurs bijknipte. Ze woonden bij mekaar, op zuchzölf.

Beide manlu waren wedeman, al jaoren, maor ze waren niet met foto's van de verstörven vrouwlu teveurschien kommen. Ze hadden het plezier in het leven vanneis vunden, leek het. De dood had heur rieker maokt, zunder wrok en met zeerte die een plek had. Ze hadden het niet over de verstörven vrouwen hebben wuld toen Lydiënne wieder vreug. De ober had vanneis bier bracht. Svein en Björn hadden over Amsterdam praot, niet over grachten, rondvaarten, klokgevels en trapgevels, maor over de röde lys, de hoerebuurt. Lydiënne had een vinger opsteuken en lacht. 'Fu fand, fu fand,' had ze zegd en dat betiekende zoveul as een vluuk, zee ze tegen Paul, 'fu fand.'

Maor Paul wus wat e wol, toen. Ze zullen hen de Vishoek en de verworvenheden van stad an de Denen zien laoten. Niet allent in Amsterdam waren röde lys, ok hier in stad. Paul was der vake langslopen. Vake met angst groter as verlangst.

Ze drunken de glaozen leeg, de Denen betaalden, en gungen hen buten. De zun scheen laangs het stadhuus en de wind was liggen gaon. Der zat veurjaor in de locht en meer, veul meer, vuulde Paul.

De bus was van de Grote Markt votreden en de aander Denen zagen ze niet weer. Svein en Björn haakten in de arm bij Lydiënne, die de jas lös had, de pronte börsties zien leut, die achter de trui op en deel gungen, veurzichtig. De Denen deuden wat Paul niet duurd had. De veurdielen van older weden, van wedemannen. Zo vuulde Paul dat. Hij leut de jas dichte, het was hum nog fris zat.

Lydiënne gaf onderweegs uutleg over de Vismarkt, de Korenbeurs, en dat Aa een olde naom veur water was en dat dat in het Deens ok zo was. Dat kenden ze wel, aqua vite, aqua vite. As jongkerels grapten de Denen over draank, geld en vrouwlu. Bij de Aabrug was een café veur homo's maor daor hadden Svein en Björn gien bosschup an. Ze wollen geern hen de röde lys. En dat was maor even wieder west.

Ze pisten beiden in het pishok dat op de kade stun. De voeten wied van mekaar, kun Paul onder het muurtie deur zien. De bruurs wisselden diepe keelklaanken met mekaar en lachten. Ze trökken de rits pas omhoog toen ze al buten het pishok waren. De zwarte boksen hadden donkere vlekken onder de kneien.

Tweemaol waren ze de Vishoek op en deel lopen. Hadden ze de vrouwlu in smalle strookies ondergoed bekeken. Lydiënne had een beetie een rooie gloed over het gezicht kregen, maor wieder was ze kordaat en had ze de bruurs op de meugelijkheden wezen. Hoe duur as het was, had Svein vraogd. Lydiënne had het niet weten.

'Gao ies vraogen,' had ze tegen Paul zegd.

Paul had niet duurd, hij had de vrouw in de deur met zwartglaanzend haor dat ontkroesd leek te weden, met de vuurrooie lippen, met paorsrose make up op de wangen en met het lichtbrune vel tussen het rooie slippe en de witte beha niet vraogen duurd, maor toen ze hum vrundelijk ankeken had, en wenkte en Lydiënne vanneis zee: 'Vraog ies,' was e naor, de zuudamerikaonse gaon. Van schrik had e in het Engels staomeld, maor toen het maagie in Grunnings antwoordde, had e de moed weer bij mekaar had.

De hoer had tarieven nuumd. Het hung der maor vanof wat e

wol. Veur vieftig gulden zul ze hum an het gerief helpen, op en neer. En as e meer wol, dan mus e meer betalen vanzölf. Paul had niet wuld, hij kende de meugelijkheden niet, niet aans as in muizaome dreumen, maor de Denen hadden het anbod niet ofslagen. Om beurten waren de bruurs hen binnen west. Met glummende ogen waren ze nao krapan tien minuten naor buten kommen waor Lydiënne en Paul op de hoek van de straot wacht hadden.

Paul en Lydiënne hadden met mekaar grapt, maor waren der niet recht meer bij met de gedachten. De grappies waren neudig west om het zwiegen te verbargen. Paul had de gedachten naor de kamer wiederop, de kamer met het ienpersoonsbère achter het vale velours gerdien, verplaotst, naor Svein die humzölf een kedogie gaf. En geliek daorop had e an de tentamen bedriefskunde dacht, toen was Björn hen binnengaon. Paul dacht gedurig meer an Lydiënne die stief naost hum toch zo wied vot leek te weden en die e geern met hen huus nemen wol, dommiet. Paul had de arm om heur hen slagen, maor ze was verstrakt, en had de anrakings niet recht wuld, niet zoas die maol dat e heur in de jasse hulpen had, niet zoas ze van Svein en Björn toelaoten had.

In de Kiek in ‘t Jatstraot hadden ze in een café de rondleiding ofsleuten. Svein en Björn waren slim bliede west met de verrassing. Lydiënne en Paul hadden elk vieftig gulden kregen en de manlu smokten Lydiënne op de wangen, driemaol. Paul had zien hoe ze der van gruwd had, maor de pries van de opwelling de Denen de stad zien te laoten, mus betaold worden. Paul had Lydiënne smokken wuld, toen, maor hij had het niet daon.

Op de Grote markt hadden ze de Denen achterlaoten. De bus was der al west. De eerste olden rustten uut van de wandeling en leuten mekaar de souvenirs zien die ze kocht hadden. Lydiënne had niet met Paul metwuld. Het leek asof het avontuurtie heur boven de krachten gruid was en ze allent weden wol om vanneis op de grond te kommen. Ze had hum een haand geven en had zuch omdreid, ze had niet meer omkeken.

Paul was in verwarring achterbleven. De reisleidster had met hum prebeert te praoten, maor Paul was votgaon. In Montparnasse had e vanneis een bier besteld en nog ien. Het was asof e dreumd had. Twee uur, een wereld die e niet vatten kun. Niet iniens, het was hum te rap gaon. De vieftig gulden braanden hum in de buuts. Nao wat der gebeurd was, nao wat e daon had, kun het vervolg der ok nog bij, vun e. As in een dreum was e vanneis hen de Vishoek

gaon, had e vanneis die deur zöcht met op het glas het plakkertie dat met girocheques betaald worden kun. Het maagie kende hum nog, ze leut hum veurgaon deur het groezelige hallegie waor, wiederop bij de trap hen de verdieping, een racefiets an een haak hung. Ze had het gerdien dichtscheuven, het paorsrooie locht had ze anlaoten. Der hung een zwaore locht van parfum en van eulie veur massage. Hij kende die locht van de gele plestieken flesse die bij hum op de kamer naost het bère stun.

Paul reuk een locht van zoere draank. Achter de vrouw stun het bère met papieren lakens zoas e die bij de huusdokter de behandeltaofel zien had, de taofel met de beugels veur de bienen van vrouwlu die veur de huusdokter de hemelpoort lösdeuden. Maor tegen de achterwaand van het kamertie stun een bère zunder beugels, stun het bère waor Svein en Niels de vakantieherinnering haald hadden.

Paul had de vieftig gulden op het bijzettaofeltie legd en keken hoe rap ze, naodat ze het geld opbörgen had in de la van een nachtkastie met een veerkaante marmern plaat der op, een kastie as bij zien oma op de slaopkaomer stun, uut het rooie slippie stapt was. De hoek van de marmern plaate was breuken. Der stun een deus met papieren wegwarpzakdoekies op en een geel flessie baby-eulie met de dop der of. Paul zag gien kroeshaor toen het slippie over de beha op de zitting van de stoel lag. Hij zag lichtbruun vel en paorsrooie schittering in de natte golden driehoek zunder haor, een driehoek die e zo vake dreumd had en allent kende van de foto's uut de Penthouse. Tiedschriften die e met overmoed kocht as de nood te hoog weur.

Disse vrouw opende hum de ogen. De kleuren waren aans, maor wieder herkende hij de vörm, de dielen van heur lief die hum binnenleiden mussen in wat hij de hemel dreumde, hij weur benauwd. De borsten van de negerin hungen as lochtbrune peren naor beneden. Ze wenkte vanof het bère, het rechterbien omhoog trokken, de linkervoet op de vloer. Hij wus niet meer of e nog wel wol.

'Now, komp der nog wat van? Ik heb niet de hiele nommedag an tied,' had ze zegd. Met kleren an was e op heur angaon, verdwaosd. 'Bin ie besodemieterd, smokken doet we niet. We doet alles, maor smokken doet we niet,' had ze roepen. Ze had het niet over zuchzölf had, maor over alle hoeren bij mekaar, alle zusters van liefde die wiederop in de straot alles deuden, maor niet met klaanten smokten. Zo min as de zusters uut het Mariapension wie-

derop, waor e zundags in de kapel veur op de kneien gung. Veur Paul der arg in had, was ze op de raand van het bère rechtop zitten gaon en stun e tussen de lochtbrune bienen van de hoer. Ze had de rits van zien boks löstrokken, met de haand zöcht en wuuld en de rits vanneis omhoog daon.

'Ach kwaojong,' had ze zegd. Buten had e de buusdoek bij de onderboks inscheuven.

'En ieë Paul, en ieë?' Van Reems vrag Paul met een voele blik in de ogen en met een half zalvende, half dwingende stem te bekennen dat e veur liefde betaald hef. De theepauze is zowat veurbij. Borgman rekt over de taofel en zet de koppies op het dienblad. 'Now Paul?'

Paul zeg dat e de thee met hen de balie nemp en hum an de plaatiesboeken giet overgeven die daor ligt. Van Reems is niet tevreden, maor Paul vindt dat e genog zegd hef, teveul eigenlijks. Hij bladert in de catalogus van negentiende eeuwse kuunst, dreumt vot bij *De Storm* van Giorgione, asof e het schilderij nog niet eerder zien hef. Mamma Italia.

17

Elisabeth is nog van de kaort. Gister had ze een vrije dag neumen. De eerste fase van de neibouw is zowat klaor en de grootste drokte veurbij. Ze was betied votgaon. Een morgenzun stun leeg boven de einder en kleurde de locht in oranjerooie tinten, met een paar grieze wolkies, blauwpaors an de raanden. Stof en lochtversmering maakten dat het begun en ende van de dagen der schierder uutzag as een honderd jaor leden, had ze lezen. De mèens varfde met de versmering van de locht het ochtendgloren en het aovendrood bonter as de schilders van Macadië het ooit daon hadden.

Elisabeth was van plan west de hiele dag deur de provincie te fietsen en te genieten van het veurjaor met het neie zachte gruun dat maor evies bleef. Ze had de körtste weg keuzen, het fietspad deur de neibouw dat het rapste hen het open laand gung.

Op de galerij van de flat zag ze stoomwolkies uut de piepen kommen. Lu stunnen onder de douche en maakten heur klaor veur het wark. Honderden mèensen zaten achter een koppie thee en achter plakken stoet. Ze was bliede even vot te weden.

Een meeuw vleug boven heur in grote kringen en toen rechtuut. Op een tak van een liesterbes, an het begun van het fietspad, zat een spreeuw die de gele snavel wied opensperde en het geluud heuren leut. Boven de weilaanden hungen nog flarden ochtendmist. Wiederop leken koeien te zweven. Disse bielden hadden gien woorden van neud, het was genog ze te zien. As ik der gien woorden an geef, bin ik der ok niet verantwoordelijk veur, had Elisabeth dacht, dan is het zoas het is. Zo had ze ok de eenden in de smalle sloot naost het fietspad laoten veur wat ze waren. Het had heur een locht gevuul in de börst geven, te zien hoe die vogels achter mekaar an zwömmen, beter nog, met mekaar dreven. Het bruungrauwe vrouwgie veurop, het mannegie, met glimmend grune, zowat satijnen kop en de witte baand om de nek, aorzelend, maor tegelieks kordaot, achter zien liefde. Kalm an met een ritueel dat gien wiedere betiekenis had as daor en dat moment, veur heur allent om van te genieten.

Bij de tiekenles op de legere schoel had ze een woerd tiekend, en waor het witte baandtie om de nek heurde, had ze het papier wit laoten. Het was asof de kop lös van het onderlief van de eend zweefde. Ze had gien streepies trökken om de kop an het lief vast

te maken. Verwarring kwam in heur boven. Der heurden gien streepies, maor de kop mus tegeliek wel an de romp vaste. Dat raodsel had ze toen niet oplost. Now wet ze dat, wat niet schreven, niet schilderd wordt, het belangriekste is wat zegd en tiekend worden kan. Zunder woorden bint bosschoppen vake belangrieker as met woorden en komt ze dieper an.

Op het bruggie over het diepien, een eindtie wiederop, stun een kwaojong met een vishengel in de haand. Even veur het bruggie zag ze een witte wagen en wiederop in het weilaand preuten twee mannen in uniform met een aander jong. Toen Elisabeth dichterbij kommen was, had ze zien wat der an de haand was. Op de walkaant lag een vrouw met de kneien optrokken onder een lange brune rok, de voeten nog net in het hoge riet van het stroompie, bijkaans met de voeten in het water, dat kun Elisabeth niet zien. De vrouw had de arms omhoog, lichtbeugen asof ze een kind vasthuuld dat doopt worden zul. Het lange zwarte haor lag nat op het grös. Even was Elisabeth op het bruggie staon bleven. De jongen met de hengel had heur ankeken.

'Ze is dood, verzeupen,' had e zegd. 'We waren an het vissen. Kiek.' Het ventie had naor de witte plestieken emmer naost hum wezen, een emmer waor muurvarf in zeten had en waor now twee voorntjes zwömmen, kleine voorntjes die onder een plukkie eendenkroos rondties dreiden en dan weer stil hungen in het voele water.

Elisabeth keek naor de manlu wiederop. Ien van de plietsies had de haanden in de buuts en keek naor de vrouw die nat en levenloos veur hum lag. De collega had een arm om de jongen legd die klein en in mekaar deuken naost hum stun, naor het water wees en toen naor de vrouw die roerloos op de rugge lag en gien weet meer had van de koeien die langzaom neisgierig dichterbij kwamen. De wereld was even geluudloos en onbeweeglijk, allent diepe zuchten die zichtbaor waren an de wolkies uut de zwarte natte snoeten. Een kievit vleug over, maokte een hoog en schrel geluud. Wiederop reed verkeer geluudloos veurbij. Volk op weg hen het wark. Elisabeth had het ventie vastholden wuld, kussen wuld en tegen heur an drukken wuld, maor ze had de leuning van het bruggie löslaoten en was wieder fietst. De kievit krijste vanneis, leidde de aandacht of van het nöst en wiederop zwöm vanneis een koppel eenden, vanneis een mannegie met de kop lös van het lief.

De zun was hoger klömmen, de kleuren verdwenen en de locht was strak blauw worden, schoon, gien speur meer van stof en as

en aander voeligheden. Elisabeth had niet weten hoe ze in het volgende dörp kommen was, dat stuk van het laand, die tied was vot, verdwenen. De bienen hadden deurtrapt, de ogen hadden heur de weg wezen, maor het was as op de automatische piloot in een vliegmachien, ze had gien diel had an dat stuk van het bestaon. Binnenin was het leven even onzichtbaor worden in een transparante dreum. As ze onderweegs al weeromkeken hef, wet ze dat ze dacht hef an die vrouw an het diepien, die bijkaans heur older was, al zul Elisabeth heur niet in een lange brune rok zien laoten, gien kleren antrekken as die vrouw met het zwarte natte haor in het grös.

Pas tegen twaalf had ze een café vunden waor ze veur koffie terechte kun. De cafébaos was stug west. Elisabeth had het verhaol vertellen wuld, maor ze had het niet daon. Het was een intimiteit die ze niet makkelk priesgeven wol, maor die wel vreug verteld te worden. Om de gedachten te verzetten had ze heur nao de koffie gaangs holden met de neibouw van het museum, met het overleg dat ze ankommende weke vanneis hebben zul met de architecten en de aannemer. Elisabeth wol zeker weten dat de bouw op schema lag en dat ze met de veurbereidings veur de officiële opening een begun maken kun. Deur die eerdse gedachten had ze vanneis oog kregen veur de bomen, de vogels om heur hen, had ze vanneis de wind vuuld, had ze de stilte vanneis in heur deurklinken laoten kund. Weerom hen huus, tegen de wind op, zag ze boeren die de koeien in een weilaand brachten, en zag ze schoelkinder die heur op het smalle fietspad integen kwamen en niet uutkeken veur tegenliggers. Toen had ze weer lachen kund en ruumte vuuld in het lief. Leven mut weden as het is, had ze dacht, en ik laot mij niet langer deur dood, deur wat dan ok van slag brengen. Ze had om heurzölf lachen kund, lacht dat ze de zwaore gedachten zo iniens an de kaant zetten kun, dat ze miende dat ze dat kun, maor ze wus dat ze het kun, van zins was in elk geval.

In huus had Elisabeth een restie van een pizza in de oven zet. De helfte had ze votgooid. Ze had het requiem van Brahms dreid, en prebeerd het heufd vrij te maken deur gedichten te lezen, maor dat had het zwaore gevuul eerder arger maakt. Het wol niet recht. Nao ien glas port was ze hen bère gaon. Mu, met de optrokken kneien van de vrouw in het grös veur de ogen. Zij had het weden kund, daor op die wallekaant, maor ze was het niet. Ze had de kneien optrokken, de arms der omhen slagen en was op de zied

liggen gaon en pas met de slaop de bielden van die vrouw an het diepien kwietraokt.

Now ze op het museum angiet, komp het verhaol weerom. Ze is vrog, maor Paul van Ommeren was heur al veur. De deur van het museum is al lös. As ze deur de grote zaal löp, een omweg hen het kantoor, om even te zien of alle schilderijen der nog hangt, treft ze hum op de olde tweezitbaank die naost een grote palm middenin de zaal stiet. Het grune triep is scheurd laangs een naod. Dunne slierterige holtkrullegies steekt der een eindtie uut.

'Ie bint betied,' zeg ze, 'goeiemorgen.'

'Ik mag hier geern even zitten,' zeg Paul. Hij groet heur en vrag hoe de vrije dag west hef.

Paul zit hier geern, uutzicht op olde meesters, op zeeslagen met woeste golven die een grotere dreiging veur de boten bint as de oorlogsschepen an de einder. Naost het zeetafereel hangt een schilderij van Alma van Willem Bartel van der Kooi: *de onverwachte brief, de minnebrief*. Een vrouw van begun twintig in een gele jurk met een forse blanke boezem die de eerste andacht van de kieker trekt, kreg een brief anlangd deur een ventie van een jaor of twaalf. Hij stiet bedremmeld, een beetie in het duuster, hij drag een flanellen grune boks, een krap jassie. Hij gef het maagie de brief, die dichtlakt is met een rood zegel. Het maagie kek niet echt bliede, asof ze niet zeker wet wat veur neis in de brief stiet. Ze wet het wel, het is gien neis wat ze heuren wul. Paul dreumde over die brief met onverwacht neis dat elkenien elke dag te heuren kreg, hij dreumde over de dagen en de uren die inkrimpt tot seconden, tot now en hier en dat e daor smaangs nog teveul an hef.

'Ik wul joe even wat vertellen,' zeg Elisabeth. Ze aorzelde of ze hum dielgenoot maken zul van wat heur overkommen was, maor ze holdt niet tegen wat in heur drukt en wat ze kwietraoken wul.

'Der is nog plek,' zeg Paul. Hij plukt een holtsliert vot en drukt de scheurde naod van de zitting dicht. Het helpt niks. De baank met de donkerbrune leunings, het holtsniewark an de bovenkaant van de ruglening en met kopern knopen die de stof bij mekaar trekt, is versleten. As de neibouw klaor is, is der gien plek meer veur disse baank. Ok daorum zit e der graag en vaak. Hij is der an hecht. De baank, de rust en het uutzicht op zee en op de minnebrief, op het stilleven der naost en het statieportret van een hertogin der boven, naost het donkere doek met de wedevrouw van de schilder. Het is een ratjetoe van schilderijen, hij wet het, as der meer

ruumte komp, komt ze nooit weer naost mekaar te hangen.

Elisabeth vertelt wat ze metmaakte. Ze kek Paul niet an, even, een enkele maol. Het is asof ze het verhaal vertelt an het maagie dat de minnebrief ankreg, asof het maagie heurt dat heur moe dood is, of heur minnaar. Paul knikt en zweg. Hij wet wat e zeggen mut, daorum zweg e.

'Bedaankt,' zeg Elisabeth en stiet op. As ze heur an de verre kaant van de grote zaol nog ienmaol omdreit, zöt ze hoe Paul met de ellebogen op de kneien veurover hangt. De rechter onderarm stek naor veuren. Hij holdt de haand open en de doem omhoog en op het gezicht zöt ze het begun van een lach. Elisabeth kreg het warm. Was Paul betrökken bij het verhaol, raokte ze hum der met, of is het laangs hum hengaon? Ze wet het niet. Ze hoopt dat e niet zien hef dat ze kleurde en een beetie schreide.

As ze achter het bureau zit, pakt ze het spiegeltie uut de la. Ze zöt dat ze bedrukt en waterig uutkek. Die ogen kent ze wel, wat melancholisch en in heurzölf keerd. Dat kan ze now niet gebruken. Met een uur komp een delegaotie van de verieniging van academisch vörmde vrouwlu. Die kriegt een lezing over zilverwark uut de achttiende eeuw en een rondleiding der bij. Elisabeth mut de vroulu welkom heten en koffie anbieden. Ze holdt daor wel van, ze is bliede as lu met meer as gewone belangstelling, kieken komt.

In de wc wast ze het gezicht en bög ze wied naor de spiegel, ze döt een laogie griesblauwe mascara op de oogleden. Met de natte wiesvinger haalt ze een schilfertie vot dat in de ooghoek valt. Het mut weden as het is, zeg ze vanneis in heurzölf: gien zwaorte meer. Ik wul dat niet meer. Dan giet ze naor de kantine en zöt dat de witte koppies klaor staot, het gemientewaopen op het porselein wes dezölfde kaant hen. Paul komp met twee kan koffie an en glumlacht. Hij zeg niks. Ze vindt het mooi dat e niks zeg en allent maor knikt. Veur het eerst zöt ze dat Paul donker haor op de rug van de haanden hef.

Paul zet de kannen op lochties in de vensterbaank en pakt een briefie uut het borstzakkie, volt het lös, kek even en volt het vanneis dichte. Het liekt der op dat alles klaor is veur de academische vrouwlu. As Paul het briefie dichtvolt en opbargt schöt Elisabeth de vergadering van de nommedag in't zin. Ze mut met het personiel overleggen over de feestaovend en museumweekend an het ende van de maond. De depots, wat der dan nog van te zien is, zult dan veur publiek te bekieken weden en daor mut nog ofspraken over

maakt worden. Ze lat heur deur Paul koffie inschenken en giet op de stoel achter de deur van de kantine zitten. Zwiegend repeteert ze wat ze dommiet zeggen zal.

18

Paul hef een minne nacht had en lig op de rug in bère naor het plafond te kieken. Hij heurt dat het motregent. Een spinnegie begunt een web tegen de witgele bol van de laamp. Hij is niet van zins uut bère te kommen.

Alles moej allent doen, dèenkt Paul, alles. Hij hef vake zukke opstandige en droeve gedachten as e niet goed slaopen hef. Dan giet e het huusholden bij langes; wassen, stofzoegen, schonen, bosschuppen, ofwassen, strieken, koken, alles, slaopen en wakker worden, alles moet e allent doen. Elk koppie thee mut e zölf zetten. As e an Irma dèenkt, dan giet het benaom om die dingen, dat ze een koppie thee veur hum inschunk, dat allent al, daor hef e bij toeren verlet van en dat e Irma zingen heurde in de keuken. Nooit heurde Paul zien moe in de keuken zingen, nooit. Ze schunk hum koppies thee, dat deud ze, ze gung niet bij hum zitten, nooit heurde Paul zien moe zingen. De druk op de ogen gruit, in het achterheufd komp vanneis een stekende kopzeerte naor boven met een hoge fluittoon tussen de oren.

Sund e bij Irma vot is, hef e een warkster veur een halve dag in de weke. Die luxe kan e zowat niet betalen, maor hij döt het. Alie komp elke woensdagmörgen. Paul legt de sleutel van de achterdeur in de garage in een sigarenblikkie met spiekers as e naor het museum giet. Alie zög het huus en strek de hemden, ze maakt de ofwas an kaant, as e die staon laoten hef van de veurige aovend, maor meestentieds döt e die zölf. Hij hef liever dat ze strek of de glaozen wast.

Alie is bijkaans een jaor of vief older as hum. Met het pafferig lief - waorom bint warksters nooit hiel antrekkelijke vrouwlu, hef e vake dacht - en met het dunne slierterige blonde haor om het zowat ronde gezicht, kan ze hum niet recht bekoren, ze röp bijkaans weerzin in hum op, die e niet goed verklaoren kan. Hij wet dat e Alie niet aordig vinden huuft. Alie is nooit trouwd, ze woont allent, en ze volt sokken op een vrömde menier in mekaor. Paul is meestentieds niet in huus as zij der is. Hij hef niks met heur.

Paul hef naor het museum beld dat e ziek is. In de nacht had e in een wilde dreum old zeer bij de kop. Hij had gien verbaand in de chaos in het heufd kriegen kund. In een dreum had e Arnold zien, een poppie van een jaor of ien was het west. Het ventie zat recht-

op, leventig, een gruun truigie, een paors boksie met elastieken zeelties. Donkere oogies onder een zwart bossie haor, oogies die diepe vot lagen. Het ventie lachte tegen Paul, maor het was een lachie zunder binnenkaant. Paul zien moe had in de kamer zeten, kold en zunder der recht bij te weden.

Arnold speulde met een zulvern scalpeermessie dat glum en schitterde in locht dat van alle kaanten te kommen leek. Arnold zweide der met en stak toen humzölf met het messie in de haand, in de bienen, in de börst, in de buuk, het kind kreide asof het hum plezier deud. Paul zien moe zag het, ze had niks daon. Paul had prebeerd te schrouwen, maor gien geluud kwam hen buten. Zien moe had gien woord zegd, had de haanden op schoot liggen laoten, had niet beweugen, gien aosemhaoling was te zien west, de ogen leken holle donkere kassen. De zwaore börsten onbeweeglijk, het dunne haor recht naor beneden laangs het heufd en ogen met een glumlach, maor ogen die niks meer zagen, zo leek het. Het bield weur donkerrood as een glaozen schaol die volleup met sap van rooie kersen, as dunne varf die over een doek hen onder lekt en speuren trekt as vingers die smoort. Paul had niet uut die dreum ontsnappen kund, hij wus humzölf toeschouwer, een kieker die kieken mus.

Arnold had hum roepen: pa, pa, pappe, pappe. Het had klunken as een noodkreet van het poppie, een schrouw van een kind op de drömpel, zowat an de aander kaant van de blinde muur, onbereikbaor, met tegelieks een toon van oplochting der in, van bevrijding. Het ien nao het aander wrede veurval was teveurschien kommen uut het donkerrooie veld, een dronken soldaot die grijnzend, gemien lachend, de kop met holle ogen, bajonet op geweer, uut stroperige bloed omhoogkwam, een brief met rood lakzegel op het glaanzende zweerd, dan weer een akker met pioenrozen, dan weer Arnold met het messie in de haand, zweiend en kreiend in spattend bloed. De moe van Paul die aal maogerder weur, aal doodser en niks deud om het poppie tegen te holden, niet prebeerde het kind het messie of te pakken.

Pas toen Paul een jaor of vieftien was, had e heurd dat zien moe een kind verleuren had, dat hij niet de oldste, de eerste zeun was, dat ze een poppie kregen had, een zeuntie dat niet langer as een dag leefd had. Een poppie dat gien name kregen had, waor gien foto van was, gien bield, maor dat zölfs gien name kregen had. Paul had zien dooie bruurtie Arnold nuumd, maor hij had weten dat het

Paulus west was. Paul was in toezel raakt, toen. Hij was twaalf toen e dat heurde. Half wakker is e now, in de warre, merakel.

Alie had vanmörgen anbeld, ze had de sleutel niet in het spiekerblikkie vunden. Paul had de groezelig blauwe kamerjasse, die an een haakie in de slaopkaomer hung, antrökken en Alie binnenlaoten. Een wilde kop had e nog had, de bienen dreugen hum maor net. Hij had zowat niet weten wie ze was en waor ze veur kwam. Ze leek op zien moe, zunder verhaol, even holle ogen, bijkaans.

Alie had niet zien dat Paul in toezel was. Ze had de schoenen met hoge hakken in het hallegie zet en de kapleerzen andaon. Daor is ze ok warkster veur, die zöt niet wat een ziel bereurt, dèenkt Paul as e het spinnegie vanneis naor de lamp kroepen zöt. Alie had een bossie gele narcissen bij heur, daor had ze veul van in de tuun, had ze zegd. Paul huufde die niet betalen.

Alie deud de ofwas van de veurige aovend en ruumde de lege bierflessies op. De draank had Paul eerder wakker holden as in slaop hölpen. Hij was onder de douche gaon, toen Alie beneden gaangs was, maor het warme water had hum niet recht frisser maakt en hij was weer in bère scheuten, zowat vergeten dat Alie beneden an het schonen was.

Paul heurt de stofzoeger raozen, dan zakt het geluud vot. Hij is verbiesterd as Alie even laoter met een dienblad met thee en koek binnenkomp. Ze kent de slaopkamer met het tweepersoonsbère en het nachtkastie met de kuunstboeken. De kast veur de haanddoeken en striekgoed stiet in de slaopkamer. Alie wet waor tussen washaandties het pakkie met drie kapotties in cellofaan ligt, niet openmaakt in jaoren. Ze ligt der veur reserve, naost de buusdoeken. Paul hef ze kocht toen e een maond of wat allent woonde, en dacht dat e nooit weten kun, maor now dacht e, dat e het wel wus. Het gaf hum een gevuul van veiligheid, een zekerheid veur dingen die gebeuren kunt. Veul dingen die aj doen wult, die huuf ie niet meer doen, aj ze ienmaol hardop zegd hebt, as ie joe der op veurbereid hebt, dacht Paul.

Alie schöf het dekbère met de grote bonte veerkaanten der op, een eindtie bezied en giet op de raand van de matras zitten. Vergeefs trekt ze de rok tot an de kneien en zet het dienblad op schoot, dan rekt ze Paul een koppie an en kek naor het stukkie muur naost de klerenkast. Der is niks te zien, een naod van het behang is een eindtie lös, wieder niet.

Paul giet rechtop zitten, drukt het kussen in de rugge. Het dek-

bère schöf op tot even boven de navvel, het roege haor op de börst en de buuk gef e pries an de blikken van de warkster die bezied kek. Het lief gluit nog nao van het hiete water van de douche, het haor plakt hum nog tegen het heufd. Het verstaand is gaangs weerom te kommen, hij zwiet.

'Ik dacht zo, dit kun ie wel gebruken,' zeg Alie. Ze trekt de zwarte kapleerzen uut. Ze dreug gien sokken. Paul roekt de locht van goedkope ziepe, bijkaans is het locht van ofwasmiddel, die zuch mengt met zwiet. Het is een locht die hum tegenstiet, maor hij drukt de weerzin vot. Dit wol ik ja, zeg e tegen humzölf, iene die mij thee of koffie brengt en veur mij zörgt.

Alie kek hum met grote kolde ogen an. Het bint lochtblauwe ogen, zöt Paul, hij zweg. Alie zet het dienblad op de grond en schopt de leerzen bezied. De krappe rok kröp wieder omhoog. Paul zöt blauwe aoders deur het witte vel, hij kent die bienen. Vanneis kek ze Paul an met een blik die tegelieks ofstaand en verlangst uutstraolt, een geiligheid die Paul niet eerder in de ogen zien hef, een oerdrift lös van liefde, een drift die niks met intimiteit van doen hef. Een wildheid die uut instincten te kommen liekt.

Paul rekt naor het nachtkastie en zet het koppie vot. Het dekbère schöf tot onder de navvel. In de kamer hangt een zwaor zwiegen, onuutspreuken kwaoiigheid, woede die e gien naam geven kan, maor die de soldaot met het bajonet op het geweer vanneis in Paul bovenhaolt. Hij zöt Arnold, het zeuntie dat met het messie speult, Paul zöt het bruurtie dat e nooit kend hef, het jongchie dat hum veur was, die aander Arnold, die aander Paulus zunder naam die nooit bestaon hef, die het niet red hef.

Alie kröp op hum an, de ogen ziet niks, zegt niks. De lippen vörmt een glief, dik en rood en nat. Paul vuult hoe wilde geiligheid in het lief gruit, hoe e, now angst en verdriet een uutweg zuukt, Alie an de bajonet steken kan, as e wul. Hij vuult dat e now kan, wat e jaoren vergeefs prebeerde. Dat wilde drift hum, nao die dreum, de starkte gef die e jaoren missen mus, de kracht die e overal zöcht had, maor niet vinden kun, niet aans as smaangs in de Vishoek, bij de hoeren. Paul vuult dat e Alie smoren kun. Hij wul heur tegenholden as ze dichterbij hum komp, Paul wul humzölf tegenholden, maor heur haanden hebt de zwakke stee onder het dekbère vunden. Paul gledt op de rug. De haanden naost het lief, in voesten. Hij was niet verdacht op disse aanval, hij was niet verdacht op disse halve stried, maor hij kan humzölf niet meer bedappern, wul het

niet meer uut de wege gaon. Paul kan niet weerom van het pad dat veur hum lig, dat e zolange niet zien wol, maor koesterde as een ontzaglijk misverstaand. Hij lat de driften geworden. De geiligheid lat e geworden as de groffe vingers van Alie, die even leden de stofzoegerslang vasthuulden, hum kniept en roeg an hum trekt. Paul vuult de tinteling vanuut de onderbuuk deur het lief gaon, as Alie zien dijen likt en ze de taanden in zien vel zet, aal harder bet ze. Paul vuult de natte lippen, de gulzige mond, de tong. Hum trilt de bienen en hij vuult hoe hum de voeten en de haanden gluit.

Even lat Alie hum lös as ze de blouse bezied gooit, een beha dreug ze niet, de rok löshaakt, het grote witte slippie hen onder trekt. Met de kneien op de raand van de matras, de voeten wied over het voetenènde, giet ze met het heufd tussen zien bienen op en deel. Ze likt heur een pad naor het zweerd, de bajonet.

Paul zöt hoe de börsten van de wilde vrouw wupt, vuult hoe ze tegen zien dijen slaot, de slappe blieke börsten die nooit een kind zoogd hebt. Titten, die bijkaans deur duzend kerels vastholden bint, maor waor nooit een druppel melk uut teveurschien kommen is. Börsten waor nooit een poppie tegen rust hef.

Nee, hij gef hum niet. Paul prebeert tegen te holden wat e tegenholden wul, maor de ontkenning hef te lange duurd. Hij döt de ogen dichte, wul het lief van de vrouw die hum nemen wul, die hum opvreten wul, die het kind prebeert te verslinden, niet zien. Paul wul het wilde vlees, dat ze naor hum dreid hef, waor e uutkreupen is niet zien. Hij wul de martelgang niet zien, dat hij de locht van de eerde roekt, het gas uut het moeras, dat vindt e arg genog. Paul wordt raozend in de kop, hij ropt hum lös en gooit Alie met de rug op de matras. Dan stek e de bajonet diepe in heur keel. Paul vuult hoe Alie benauwd het heufd beweg en frosselt om lös te kommen, maor met de voesten grep e in het dunne haor en drukt het heufd tegen hum an, met het bloedend zweerd snedt e de lochtpiep of. Ze vecht en slat met de arms, hij lat heur niet lös. Dan hef Paul humzölf vanneis in de haand, hij lat hum op de matras vallen en lat heur lös. De vrouw sloekt en speit, strek met de tonge laangs de lippen en dan met de rugge van de haand laangs de mondhoeken, die rood kleurt. Zunder wat te zeggen, met ogen in halfwilde triomf, lat Alie heur an het voetenènde van het bère op de vloer zakken. Paul kek heur an, zien ogen kunt heur smoren. Zien moe die an het gas gung, vieftien was e, hij kun heur smoren, hij kun heur stikken laoten.

Alie pakte de kleren en de leerzen van de vloer, speit naor hum en gledt de kaomer uut. Een leste maol kek ze um naor Paul die languut, hichtend en met een arm veur de ogen laangs op bère lig. Een haand om het bloedend lid, de bienen spreid. Paul veg het bloed, de spei van Alie, het zaod, an het laken. Niks wul meer met heur van doen hebben, niks. Hij hef die vrouw smoord.

As e de veurdeur heurd hef, giet Paul de douche in. In de spiegel liekt het of een vrömde man, een aander man, hum ankek, een soldaot die uut de oorlog komp. Hij holdt hum an de wastaofel vaste, dreit de kranen van warm en kold lös, hij speit, bloed drupt op de tegelties. Hij is een oorlogskind dat uut de loopgraaf weeromkommen is. De kopzeerte is vot, maor der is een leegte veur weerom kommen, een leegte vuld met een kleurloze locht, een leegte, die niks van doen hef met voldoening en bevrediging, het is een leegte die van doen hef met Goya, met Armando, met Baselitz, met Kiefer. Het is een wrede kleurloze locht die aosem ofsnedt. Hij wet het zeker, now wet e het zeker. Geern hef e ien die hum een koppie thee maakt, dat zul e toestaon, maor de slaopkamer en het bère bint vanof now verbeuden gebied veur wie dan ok.

As Paul beneden komp is het geld vot, dat e de aovend der veur in het keukenkastie klaor legd hef. Alie hef de uren der niet veur maakt, niet disse mörgen. Ok Elisabeth wul ik hier niet hebben, dèenkt Paul, ok heur niet, ok niet, now ze het oge recht zetten lat. Hij wet niet waordeur hij iniens an heur dèenkt.

As Paul hum antrökken hef en in de stoel in de kamer zit, vuult e hum doodmu. Hij wet niet recht of wat gebeurd is, ok echt was. Het is dat e bloed in de haanddoek zag, maor hij wet niet meer wat hum overkommen is. Hij wul het niet meer weten. Hij hef ofrekend, dat wet e. Dan zöt e de narcissen, die met de kelken naor beneden, roeg in een vaas staot. Evies wordt e vanneis wild in de kop en met vaas en al mietert e de bloemen in de ofvalbak. As der gieniend van hum holden wul, dan mut e van humzölf holden, humzölf een koppie thee zetten, of niet.

Met de haanden op de buuk zit e vanneis in de stoel en kek hen buten. Druppen laangs het glas vloeit in mekaar en trekt traoge speuren naor beneden. Een merel ropt een pier uut de grond en in de wilg trekt een zwarte krei an een takkie, net zolang tot het takkie lös lat. De krei vlög niet geliek vot, asof e groots is op het wark en dat zien laoten wul.

Ik bin waorschowd, zeg Paul tegen humzölf, ik bin waorschowd.

De zwaortekracht lat zuch niet ontkennen. Wat hen onder mut, dat mut hen onder, begraven worden. Dit was de grèens tussen intimiteit en geweld, tussen angst en hartstocht, tussen zingen en zwiegen, tussen ontkenning en leven. Ik wul gien huusholdster meer, schrouwt e, ik wul gien huusholdster. Dan trekt e de lamellen veur het glas dichte en schreit e.

19

Paul prebeert ezelsoren van een catalogus recht te bugen. Het löp tegen het einde van de nommedag en het is niet drok meer. Ok vrogger op de dag is het rustig, met een krappe maond, nao de open dag en de personielsaovend, giet het museum dichte veur publiek, der is maor een beetie meer te zien, allent de grote en de kleine zaol met schilderijen bint nog open. Gedurig bint suppoosten an het inpakken en met klein onderhold gaangs. De neibouw lig op schema, maor het duurt nog een half jaor veur de hiele verbouwing achter de rugge is en de deuzen met kuunst van de iene kaant van het gebouw hen de aander kaant kunt.

De catalogus is het zichtexemplaor van een tentoonstelling over Duutse expressionisten, die veurig jaor veul volk hen het museum trokken hef. Het boek lig nog aal in een la onder de kassa. Paul kent de doeken van Nolde, Pechstein, Mueller, Schmidt Rottluf en aander. Gedurig as het rustig is en hij allent achter de kassa zit, verdiept e hum in dat boek. Niet in de tekst, die hef e ienmaol lezen. Van de iene schilder stun der het geboortejaor en wanneer e doodgaon was, van de aander niet. Van de ien de minnaressen en minnaars, van de aander niet. Een stuk of wat kuunstenaors waren bliede dat oorlog begunde, ze hoopten op een loutering en op verneiing van de wereld. Een stuk of wat schilders bleven op het slagveld achter, die weerom kwamen waren bekeerd en varfden wat ze in de loopgraven in Vlaandern zien hadden.

Paul wet welke foto's in het boek in de buurt van de echte warken komt. Hij hef de kleuren, de tegenstellings van locht en donker, de grote vegen en de laogen varf die in harde kleuren diepte en emotie angeeft, goed bekeken. Hij kent de fiene penseelstreken van varf die met bezine verdund is en de kieker vothaolt en allent de butenkaant van de ofbielding zien lat.

De doeken van Emil Nolde met de donkere vlakken, met laandschoppen en met spotternij op biebelse taferelen. Paul hef leerd naor het wark te kieken en niet of te gaon op wat aander kuunstliefhebbers der van zegt.

Het schilderij van Nolde met de twee peerde, op de bladziede die open lig, met zwarte peerde in de nacht, hung veurig jaor in de hoek van de grote zaol. Op het doek stiet an de linkerkaant een hengst, in de midden een even grote en zwarte merrie die het

heufd bijdreid hef, de witte bles naor de kieker. De merrie hef de steert strak naor achter, de oren omhoog. Het is een donker doek met gruun grös in diepe warme kleur, met een donkerrooie bijkaans dreigende locht met okergele strepen waor de zun ondergaon is.

Het schilderij gaf Paul een gevuul van verwachting en een erotische spanning, die verstarkt weur deur de opwinding van de hengst. Het bield had hum opwunden, in het begun, as e allent in de grote zaol was. 's Mörgens vrog, had e vake veur *Junge schwarze Pferde* staon. Het gaf hum een gevuul van intimiteit en gebörgenheid, van kwaojongensdreumen over wat nog niet much. Een hengst die in het openbaor driften priesgaf, maor allent in de bescharming van de nacht, asof het weet had van de intimiteit van de daod en wat der an veurof giet. Asof het dier niet enkelt instincten volgde, maor zien, en benaom vulen leut hoe gebörgenheid weden kun, as de zun diepe achter de horizon votzakt is en de eerde koel en leeg achterlaoten hef. Gebörgenheid bij een merrie die ofwacht, maor tegelieks de hengst stuurt met de peerdeogen, met de locht van het warme lief. Uren had Paul veur dat schilderij staon en in huus had e het boek, dat e achteroverdrukt had, op de bladziede met de peerde maonden lösslagen had op de matras naost hum op het bère.

Het was nao die tentoonstelling van de Duutse expressionisten dat Elisabeth de leiding van het museum overneumen had. Ze had die tentoonstelling niet zien, niet in dit museum. Maor ze had wel van Die Brücke en Der blaue Reiter weten. Ze kende het wark van Nolde, was ok in Schleswig Holstein west waor de schilder woond had. Ze wus van de wilde, maor smaangs ok sombere schilderijen en holtsnedes.

Paul had niet met heur over het messie praot, niet over het krassie linksonder, stief an de raand onder de rechter achterhoef van de hengst. Ze had het niet zien kund, het doek was al weer vot west hen Duutsland. Hij had niet zegd van het krassie dat e in huus met potlood in de catalogus der bij zet had. *Junge schwartze Pferde*, het doek was een beetie van hum worden.

Paul heurt de glaozen deur zacht piepen. En jongkerel met een leren tas komp met wilde blik in de ogen naor hum hen.

'Moi,' zeg e. 'Ik zuuk Borgman daor heb ik met ofpraot dat ik een paar foto's maken mag in de grote zaol.'

Paul die jongen eerder zien, hij kent hum wel, ze hadden praot

over de neibouw en Paul had hum de bouwput zien laoten, maor de jongen schient Paul niet te herkennen. Paul merkt dat vaker, bijkaans komp het deur het uniform, dèenkt e.

De jongen zet de tas op de balie en trekt de rits lös. Hij haolt een fototoestel teveurschien en zet de leren tas op de grond. Paul kent die opwinding, die blinde gang van lu die zuch wat in de kop haold hebt en zuch der niet van lösmaken kunt. Hij kent die gevulens. Hij wet hoe moeilijk het is die driften onder stuur te kriegen.

'Borgman is der niet,' zeg Paul, 'die hef een vrije dag.'

'Maor ik much foto's maoken van de grote zaol. Dommiet wordt alles vertimmerd en is het olde der niet meer. Ik wul geern weten hoe het was, as de neibouw klaor is. Ik maak een reportage van het olde en het neie museum. Veur mezölf.'

'Der mag niet flitst worden,' zeg Paul, 'maor as ie een stevige haand hebt en niet trilt, dan much ie wat mij angiet foto's maken. Maor niet flitsen. De olde meesters verdraagt het locht niet zo goed.' Paul gnes een beetie en hef wille an de jongen die gien oog hef veur wat om hum hen gebeurt, die monomaan in humzölf keerd, allent drok is met de gedachte an de foto's van de grote zaol en van de doeken die daor hangt. Dit zöt e geern, zoas e geern toeristen bekek die met camera's om de nek de stad andoet. Elk gevuul veur het moment is vot, op jacht om het heden vast te leggen veur laoter, vastpakken prebeert wat veur elk ongriepbaor is en blef, en wat nao een paar maond in schoendeuzen en albums te laande komp, maor elk hef het recht daor zölf achter te kommen, dèenkt Paul. Dommiet zal e hum een olde museumgids met geven, daor staot de foto's al in, die de jongen maken giet.

De jongen zet de tas achter het klapdeurtie van de balie, keert Paul de rugge toe en dreit intied an de camera. As e de twee treden naor de hal op giet zeg Paul: 'As der een suppoost is, zeg dan maor dat ik zegd heb, dat het goed is daj foto's maakt. Maor dèenk der om, gien flits.'

Boven is gien suppoost. Borgman hef een paar dagen vrij. De aander collega's loopt bij toeren wat met de ziel onder de arm deur het gebouw, of bint an het inpakken. De bovenste verdieping is al ofsleuten veur publiek. De ofdieling met kostuums uut de veurige eeuw is inpakt en wacht op de verhuzing naor de neibouw. Het winkeltie met koloniale waor stiet ok al in deuzen. Bijkaans wordt dat nooit weer uutpakt, der is gien plek veur inruumd. Elisabeth hef het niet zo op veuroorlogse interieurs. Die heurt volgens heur

in een streekmuseum, niet in een museum met benaom bieldende kuunst. Paul had heur daor over heurd. Hij was het met heur iens, maor had allent instemmend knikt. Moderne kuunst, old zulver, kostuums en een zaol veur films en presentaoties komt in het neie diel van het museum, met een ruumte veur wisseltentoonstellings. De potten, vazen, bekers en aander diggelgoed hef nog gien plek in de neibouw. Elisabeth wul het hen het Museum veur Keramiek, maor die zegt dat ze gien plek hebt. Bijkaans komt die collectie in de grote of kleine zaol van het olde diel, nao de verbouwing. As Van Reems uut de kantine komp om een praotie te maken zeg Paul:

'Let ie even op de balie. Ik wul even hen de grote zaol. Daor is net een bezuker hengaon. Ik zal even kieken of hij gien schilderijen in de buuts stek, of der krassen op maakt.' Paul wacht niet op antwoord, maor stapt over de leren tas van de jongkerel hen, drokt het klapdeurtie lös en löp hen boven. Van Reems nemp de plek van Paul in, slat de catalogus dicht en schöf het boekwark in de la onder de kassa. Van Reems warkt veur het geld.

Wie een echte meester an de muur hebben wul, mut now ien halen, dèenkt Paul, as e de trap opgiet. Het toezicht is minimaol. Elk is gaangs met inpakken en met de verhuzing, het gewone wark komp op de achtergrond. Het is een stille opwinding ofwisseld deur berusting, het is of een gedurige onrust deur het gebouw zweeft. De locht is aans, het daogelijkse is vot. De rust van de routine, van uren in de zaolen lopen, zitten en staon en allent maor kieken of der gieniend met een kuunstwark van deur giet, of der met de vingers anzit, is vot. Het ritme is vot. Elk hef inpakken, opbargen, ofstoffen in de kop, de verhuzing hef wat van de opwinding van vlak veur een vekaansie, van de aanzet veur een grote gebeurtenis, een trouwerij, een begrafenis, een geboorte. Het hef ok met ofscheid nemen van doen, dèenkt Paul, het is ok rouw en verdriet wat in deuzen terechte komp.

De minnebrief, van Willem Bartel van der Kooi, dat doek zul e geern metnemen en in huus hebben. Het is te groot veur de muren in de kamer, maor het bezitten en der geregeld allènt naor kieken, allènt bij votdreumen, dat liekt Paul wel een gevuul van vertrouwen te geven en bemoediging. Wat zul in die brief staon, wat zul e zölf in die brief schreven hebben as e een maagie, as op het schilderij, een brief schrieven zul? Wat zul e Elisabeth in een minnebrief schrieven? Zul het weden over schilderkuunst, naturalisme, expressionisme, of surrealisme en absurdisme as vörm van

wat binnenin hum broest en smaangs gien vörm kriegen kan, niet aans as in varf.

De jongen met het fototoestel veur het oog prebeert vanof de hurken de hiele zaol in ienmaol op de foto te zetten. Hij schrikt van Paul die stillegies binnenkommen is. Paul wet welke plaanken kraakt, hij wet welke plaanken niet kraakt.

'Het is wat duuster hier,' zeg de jongen. Hij hef nog de wilde gloed in de ogen en het gezicht liekt lichtrose in het TL-locht.

'Aj een vaste haand hebt, is der niks mis met het locht en de foto,' zeg Paul. Hij holdt het gezicht in de plooi.

'Gao joen gaang, doe maor rustig an.'

Maor de jongen döt niet rustig an. Het liekt asof e onzekerder wordt now Paul in de buurt is.

'Dit is een schier schilderij,' zeg de jongen. Hij wes naor de minnebrief. Paul knikt en zöt hoe de jongen van dichtbij een foto maakt. Hij heurt de sluter van de camera lösgaon en vanneis dichtvallen.

'Ik kiek even de aander kaant op,' zeg Paul, 'dan zie ik niks.'

De jongen kek hum eerst niet begriepend an. Dan dreit Paul hum om, en even laoter zöt e het felle locht dat vanof het schilderij weerkaotst. 'Bedaankt,' zeg de jongen. 'Dit was de leste van het rollegie.'

'Niet alles waj doet kan het daglocht velen, maor smaangs wel kuunstlocht. Gelok der met. Moi.' Dan giet de jongen vot en lat e Paul allent in de zaol. Paul trekt de rotanstoel met de lösse biezen rond de poten een eindtie uut de hoek en giet veur de minnebrief zitten. Zien moe leek vast op het maagie, toen zien moe die older had, bijkaans. Paul wet niet of hij daorom dit doek geern hebben zul. Of was het de brief die zien moe schreef, dat leste briefie?

Der is gieniend meer in de zaol. Paul wet Van Reems achter de balie, de jongen hef e de trap of heuren gaon. Opwinding vlög hum naor het heufd, deur het hiele lief. In de binnenbuuts van de jassie vuult e het scalpeermessie, dat brengt e dommiet hen de zolder weerom. Linksonder zöt e het keurmerk.

20

Het is midden mei. De tinten veurjaorsgruun verdwient langzaoman in het egaol gruun van de zummer, een begun van de harfst, ruum veurdat de langste dag west hef. Paul hef de zundag goed besteed. Gedurig hef e an een doek varfd. Het is een open doodskist, mosgruun met een golden raand rondumme. De deksel stiet lös, de paorse bekleding van de binnenkaant liekt warmte of te straolen en gebörgenheid. De deksel wordt deur een stokkie omhoogholden as de klep van het clavecimbel dat e in gedachten had toen e an het varven was. In de kist lig een man, het is niet dudelijk wie het is. Paul wus niet hoe e de details op het doek kriegen kun. Hij hef dat niet genog in de vingers, daorom holdt e het miestentieds op grote vegen en stippen.

De man in de kist drag een clownspak, rooie schoenen met lange punten en een gele kwast der an, een witte pofboks met stippen, een polkaboks met zuurstokkenrose vlekkies. Het gezicht hef een opgewekte uutdrukking, de grote gele neus wes omhoog, de dooie scheen plezier te hebben, de leste minuten.

Gedurig hef Paul het precieze achter hum laoten, hij is vrijer worden in het schildern, hij huuft niet meer naor bield en gelieknis te varven, het mag ok allent veur humzölf dudelijk weden wat e op het doek zet. Bijkaans gao'k hen het surrealisme, dèenkt e, dat zul ik wel wullen, maor dan moe 'k nog wel beter met varf om gaon en meer details op het doek zetten. Hij hef gien drokte. Paul zet de kwasten in de terpentien en döt het palet met de varf veurzichtig in een plestieken puut tegen het uutdreugen. De roes die e vuulde onder het schildern zakt langzaom vot. Hij vuult humzölf staodigan met de voeten op de grond kommen, maor wet niet of e dat wel wul. Paul wet e dat e nao het schildern deurslaon kan, dat e van de draank ofblieven mut om niet in toezel te raoken, dan wet e dat e kalm an doen mut om niet in een grote ofgrond te kieken. Maor hij holdt humzölf niet gedurig an die raod, smaangs is de drang hen het absurde te groot. Paul zet de stoel met het grune kussentie buten op de tegels achter het huus. Ien flessie bier, dèenkt e, iene maor.

In Parijs is een tentoonstelling van impressionisten, stiet in de kraant, de recensent vindt het maor niks, al die zeegezichten, laandschoppen, stillevens en portretten deur mekaar. Lucebert is

dood, de dichter, schilder, kuunstenaar leeft niet meer. Een jaor leden hadden ze in het museum een tentoonstelling van het wark hebben zuld, maor het was niet deurgaon. De veurige conservator was der niet meer met het heufd bij west. Hij had al aander wark vunden, en butendes was het geld op. Kris kras les Paul de kraant op neis over kuunst en kuunstenaors.

Boven de peerdebloemen, die an de raand van het grös pluzig wacht tot de wind de witte parachutes metnemp, daanst muggen in de aovendlocht. Een late wesp vlög Paul om de kop. Paul zweit een maol met de kraant. Tegen de muren kroept mieren achter de klimop omhoog en naor beneden, een spin maakt een web en rust middenin uut. Wiederop schrouwt kinder, dan blaft een hond, een man fluit met hoge toon die iniens votzakt. Paul schrikt, evies, dan glumlacht e. Een drup valt op de kraant, nog ien. Paul drinkt de leste slokkies uut het glas en holdt het flessie vanneis op de kop boven het glas. Hoe vake kuj dat doen? vrag e hum of. Hoe vake kuj een flessie op de kop holden dat der aal nog een drup uut komp? Aal vanneis. Hij prebeert het, ienmaol, tweemaol, dan brengt het lege flessie hen de schuur. In het oosten klinkt de eerste slagen van de donder. Blauwgries trekt de locht dichte, maor het liekt hum dat het onweer niet deur zetten zal. Het was niet warm genog vandage. Vanneis blaft een hond, dan schreit een kind.

As e in de garage de trap hen de zolder op giet, heurt e de druppen van de regen op het dak, het liekt asof e ze tellen kun, zo traog, maor Paul kan het niet. Het is as met een motor die start en nog in de lege toerentallen zit. De ofzunderlijke ploffies bint te heuren, maor niet bij te holden. Een woord is langer as een explosie, een drup duurt korter as een woord. Smaangs kan e de zinnen, die e in het heufd heurt, niet verstaon.

Paul varft niet wieder an het schilderij, hij wet dat e der nog twee engelties bij varven zal, engelties met de haanden volden, of elk met een trompet an de lippen. Het schilderij mut zingen.

Het dakraom van het atelier liekt matglas te worden en raokt de helderheid kwiet as meer druppen op het glas valt.

Hoe lang hef het duurd veur e rustig zitten kun, hoe lang veur e niet meer de wereld en het leven regeln wol? As die gedachten hum deur de kop gaot, mut e een beetie lachen. Hoe wonderbaorlijk, zo strikt in de leer as e was, om holdvast te kriegen an wat e niet meer vastpakken kun. Regels waren heilig veur hum, en as het zo te pas kwam, dan zul e volgens de regels, al waren ze bij toeren

nog zo olderwets, leven en ok aander lu der an holden wullen. Hij schrouwde tegen elkenien, toen e bij Irma vot was, benaom tegen kinder vanzölf, die op de fiets deur rood locht reden, die papier van een ijsco op straot gooiden, die ondeugd uuthaolden. Paul was de plietsie, had de rol van regelaor die e, nao Irma, maor niet kwietraoken kun. Hij bemuide hum met elkenien. Elke olde vrouw bij een oversteekplaots huulp e as een padvinder hen de overkaant.

Paul schöf het dakraom een eindtie lös. Twee vogels vecht om de bovenste plek in een boom. Hij heurt ze kwettern en rök de locht van grös dat gister meid is, de locht die mengt met de locht van kamperfoelie die net bluien begunt. In het noordoosten is de locht now oranje en geel, boven hum trekt blauwgrieze wolken veurbij. Hij wol dat e die kleuren, die locht varven kun.

Hij giet op het terras in de regen zitten. Het is zowat bladstil. Hij vuult hoe het water hum kold en fris maakt. Het döt hum goed. Het hemd pikt op het lief. In het halfduuster zöt Paul het verschil niet meer tussen de kleuren van de donkergrune bladen van de wilgen en het lochtgruun van de buxus wiederop in de tuun. Hij pist in het grös en kek naor de steerns. Boven hum stiet, diels achter wolken, de grote beer, ursus major, wet e, die het noorden angef. Hoeveul maol de ofstaand tussen twee sterren van de grote beer naor het noorden was het ok al weer om ursus minor te vinden? Paul zöt die steerns niet, de poolsteern niet. Het dak van het huus zit tussen hum en het noorden. Hij is driefnat, maor hef het niet kold.

De serredeuren staot op een kier. Op de radio zingt een sopraan een lied van vergeten en verlangen, de kabbelende klaank van een harp valt heur bij. Paul kek naor boven, hij luustert naor de pis die traog, maor hard, in het grös valt, hij kek naor de steerns die achter wolken verdwient en verschient. Hij is driefnat.

Elisabeth belde hum rond vief uur. Ze zee dat het niet de gewoonte worden zul om hum buten diensttied te bellen. Paul wet niet meer waor het gesprek over gung. Was het de extra beveiliging, de aander indieling van de kleine zaol, de bestemming van de kelder, de zolderkaomer, of was het liefde waor ze het over had. Liefde verpakt in deuzen veur doeken, diggelgoed en zulverwark, of in kokers veur grafiek? Paul wet het niet meer. Hij is in toezel. Was dat een zaokelijk gesprek west? Wat het wat aans? Dan wet Paul het weer. Elisabeth had hum vraogd of e de folder maken wol veur het neie museum, hij wus van taol en reken, en ok wel wat van kuunst, had ze zegd, zo was het toch en hij kun der extra veur

betaold kriegen. De tekst mus betied klaor weden, de folder zul veur de opening van het museum drukt worden.

In de servieskast staot cd's met klassieke muziek tegen mekaar. Een plaank leger stiet een theeservies. Paul hef het nooit bruukt sund e hier woont. Hij hef het metkregen uut de boedelscheiding. Elk kreeg de helft. Hij de iene, Irma de aander helft. Het was zunder onmin gaon, der was gien min west en gien onmin. Het was der niet meer west, sund Arnold. De theepot, crème, met een gries figuurtie an de bovenraand, zoas Paul dat kent van het diggelgoed dat now in deuzen stiet om hen het Museum veur Keramiek vervoerd te worden. Hij is blied dat die collectie votgiet, net as de kapotte urns uut de trechterbekertied.

Paul zet muziek van Mahler op. Hij döt de tuundeur op slot, kek glaozig uut de ogen. Driefnat maor kolder now, vrag e hum of wat e veur Elisabeth vuult en met heur wul. Het is niet meer as een vraog. Herhaol de vraog en wacht niet op een antwoord, zeg e zachties veur hum uut. Het is allent een vraog. Kiek naor boven aj te pissen staot, kiek naor de grote beer, kiek naor de kleine, heur hoe ie sputtert in het grös, op de tegels van het plattie, heur oe ie protesteert tegen wat joe in de muut komp, het helpt joe niks. Ie bint der en het ienige wat joe blef is overgaove as overwinning. Zölfverlies as winst, de ienige winst die ie kriegen kunt. Paul snöf, hij zucht en in het heufd roekt e de locht van Elisabeth. Niet de locht van parfum, hij roekt de eigen locht. Heur locht zoas ze roekt as ze op vrijdag bij de nommedagthee naost hum zit en gien weet hef van de locht van het lief.

Paul vuult hum schilder, stiet in gedachten in het atelier. Hij varft heur portret vanof de kraantefoto in wilde kleuren. Hij gef Elisabeth blauwe ogen, rooie lippen, grune wangen, blauw haor. Hij is Marc, Mueller, Picasso en hij lient van Manet. Hij vuult enkelt hartstocht en opwinding, een intimiteit as bij de peerde van Nolde. Hij schenkt hum vanneis een glas vol. Morgen is een warkdag, maor de euforie nemp hum met. De nacht zal hum niet te pakken kriegen, vannacht niet. Hij smet de natte kleren in de kamer op de vloer.

'Elisabeth, ik hold van joe, weet ie dat!' schrouwt e nakend boven de muziek uut. 'Ik bin een kuunstenaor met een ziel, een clown.' Paul is in toezel, krapan blef e in de bienen nao het bier en de wien, nao het schilderij dat e op het doek zette. Hij schöf de serredeuren vanneis lös, regen valt in stromen omdeel. Hij zingt en schrouwt tegen de locht, der is gien steern meer te zien.

21

Het is vrog, veuls te vrog om wakker te weden. Paul kek verdwaosd om hum hen, zöch de lochtgrune streepies van de wekkerradio. Het is krap vier uur west. Hij vuult de stieve pik, strak tussen het lief en de matras. Hij trekt de kneien een eindtie naor boven, giet op de zied liggen en pakt de stieve in de haand, dan schöt hum de dreum in't zin, de dreum waor e wakker uut worden is. Het is de dreum die gedurig weerom komp, een volwassen uutgaove liekt van de kinderdreum die e gedurig had toen e kwaojong was.

Paul was een jongchie van een jaor of zeuven. De dreumwereld was niet groter as de straot van het dörp waor e woonde. Rennen, speulen en nao wat een dreum van uren leek, mus e gedurig pissen. Dan stun e met de gulp lös an de raand van de sloot, altied een dreuge sloot, of achter het turfhok waor de mure geelbruun uutslagen was en de plaanken half röt waren van de pis van zien va, die daor piste as e in de tuun an het wark was. As Paul, in de dreum, daor an de slootwal stun, met het pikkie tussen doem en wiesvinger, weur e altied wakker, dan wus e dat e het bère uut mus hen de wc. Toen het vake mis gung had e met een bruun plestieken zeiltie onder de molton laken de waorschowing in de dreum leerd. Laoter wus e rap wanneer e met dreumen stoppen mus. Die dreumen huulden hum dreuge in de nacht.

En now, disse dreum, een dreum die eenzölfde pad volgt. Het was gien speultuun, gien klinkerstraot met een peerd en wagen, of een dreum met de hondekar van de melkboer, gien hondties met de riem lös, die blaft en speulen wult. De wereld was groter worden. Paul dreumde van een slaopkamer, maor het kun ok een keuken weden, een woonkamer, een schuur of een plek zunder dat dudelijk was wat der gebeuren zul. Gedurig kwam der een vrouw de dreum binnen, miestentieds maor ien, maor hij had dreumen met drie, vier vrouwlu. Der weur niet praot, der was gien geluud in de dreumen. Hij was in een hotelkamer, uutzicht op een blinde muur as op het schilderij van Hopper, kold en warm tegelieks, neugend, maor meer een verzuuk veur een loerder, een kieker die niet met an doen mag.

De vrouw in de stoel onder de spiegel gledt gedurig wieder onderuut. De korte rok schöf hen boven, ze hef gien onderboks an, Paul kan dat nog niet zien, maor hij wet het. De arms holdt de

leunings stief vast. Het gezicht neugt Paul, de ogen ligt diepe en glaanst, maor bint ok kold. De lippen van de vrouw gaot van mekaar, in de mond zöt Paul de tong die rondties over de gulzige lippen maakt en de taanden veurbij steekt, het is een uutvergroting in het dreumbield, een close up, as van een camera die inzoomt op een rood en duuster hol. Dan schöf de lens van de camera naor beneden en onder de opstreupte rok, tussen de witte dijen met een web van blauwe aoders, vanneis in close up. Zwart kroezig haor, een glinsterende spleet, een vochtige poort die zuch een eindtie te openen liekt en dan vanneis dichte giet, die een zacht zoegende beweging maakt as een oester, asof verlangen, een diepe vraog naor gebörgenheid uut de druppende grot klinkt, volle rooie lippen die fluustert dat Paul kommen moet, dat ze hum wul.

Paul kröp op heur an, kek evies naor de loensende ogen van de vrouw, een gezicht dat gedurig meer op het ovaole gezicht van Elisabeth liekt, zoas het lief meer en meer de vörm van Elisabeth annemp. As het jongchie dat an de slootswal staon had, de knopen van de gulp lös, kröp e op heur an. De ogen richt op de mond, de lippen die ze met de slangetong bereurt en glaanzen lat. Paul kek naor de taanden, ontkent de gruiend stieve diepe beneden hum, maor wet dat de lust der is, wet het begun van de harde grote stieve, zoas hij met de volle blaos in de mörgens nao het wakker worden, het stieve pikkie kend had, de druk in het onderlief vuuld had en weten had dat der een lochtbruun plestieken zeiltie onder het laken lag. Paul kröp wieder op de vrouw an, as een hond op de baos ankröp, de tong wied uut de mond, het aorzelnd, schokkend pikkie dat aandacht vrag maor het niet kreg.

Paul likt heur de kneien, de dijen, het tabernaokel waor e hum offern wul. Ze spreidt de bienen wieder, drukt de buuk omhoog, gef hum de navvel te drinken. Hielendal naakt is ze, alle kleren bint vot. De tong van Paul bereurt de borsten, de titten, de lippen, bereurt het puntie van heur tong, as de stieve heur warm en vochtig altaar anraakt en e veurzichtig bij heur binnengaon wul, een begun. Dan gaot de gedachten op de loop, zöt Paul de blinde muur in het felle zunlocht, zöt e in de spiegel die an de muur schuuns hen veuren hangt, hef e zicht op de man die hum verienigen wul met de vrouw die hum bekend veurkomp, maor van wie het gezicht aal vager wordt. Paul zöt hoe het rechte bliekrose vlees van de man, in heur verdwienen giet.

Maor veur het zo wied was, waren de bielden vot en zag Paul

het locht dat laangs gerdienen een grauwe waas over het dekbère trök, zag e de grune streepies van de cijfers op de wekker. Paul was vanneis verbeuden terrein op gaon, leek het. De dreum huuld op, huuld op waor e wieder gaon wuld had, maor de dreum gung niet wieder, huuld op waor Paulus een bruun plestieken zeiltie onder het molton laken wus.

In de haand vuult Paul de spanning van de ofbreuken dreum votzakken, een minne dreum, verrinneweerd deur het verstaand, deur de arfenis van jaoren waorin hum veurholden was dat heiligheid allent in de karke bestun, dat verdoemenis en hel tussen de bienen van een vrouw te vinden waren, dat een stieve pik de duvel in eigen gedaonte was. Waor het zaod der was om niet in de eerde te vermotten, maor allent veur nei leven.

Die dreumen waren in de jaoren dat e bij Irma was, staodigan votbleven. Hij was niet benauwd veur heur mond, veur heur lief, hij was niet benauwd zuch te verliezen in heur schoot. Maor nao Arnold waren de bielden vanneis kommen, ze waren bleven, ok toen e bij Irma vot was en e onderdak vunden had in dit huus. Paul dreumde nooit van het dooie poppie, nooit van Arnold, nooit van de plek waor het kindtie begraoven was, nooit. Hij gung nooit hen de begraofplek van zien zeuntie, nooit hen het graf van zien moe, zien va, nooit hen de plek die zien moe hum wezen had, buten de hege van de dooienakker, waor het older bruurtie in heidense eerde achterlaoten was. Daor was gien stien, gien andèenken te zien, het was der nooit west, daor was allent een ofvalbak veur plestiek en papier west, en een röttende bult met kraansen.

Vrouwlu kwamen niet meer in de dreumen van Paul veur, niet as mèensen die hum uutdaogden, die prebeerden hum op te nemen in heur lieven. Wat döt Elisabeth iniens in mien dreum, in mien kop? vrag Paul hum of. Hij vuult het bloed kloppen. De gedachten vliegt hen boven, hij zweeft en raokt van de wereld. Nei leven, zaod op rotsen of in zaand, en dreumen die aal opholdt waor e wieder gaon wul. Paul hef het gevuul dat e de grèens tussen dreum en warkelijkheid niet zien kan, niet bewaoken kan.

De vastigheid was vot west, toen e Irma verlaoten had. Hij had het bestaon zien as een illusie waor e midden in leup, waorin e zweefde bijkaans. Hij vuulde hum een lochtballon met een maandtie der onder, een lochtballon die in de aovendlocht boven weilaanden zweefde in doodse stilte, koeien die niet omhoogkeken, maor rustig te wachten lagen tot het duuster worden zul, koeien

die nargens op te wachten lagen, allent deuden wat ze doen mussen, net as de peerde en wat dat was, zölfs dat wussen ze niet. Dan even het geraos van de gasvlam om de locht in de nylon puut warm te holden, een geeloranje rafelige vlam geliek boven het maandtie, een vlam met korte stoten om hoger op te kommen. Wiederop in het westen strepen van wolken tegen een aal donkerder blauwe locht, okergele strepen met oranjerode raanden van de zun die onder gung. Zo zweefde Paul tussen hemel en eerde, bijkaans wiederop ofscharmd van de aander kaant deur een vlies, niet dikker as de kuunststof van de ballon boven hum.

Dat had een jaor duurd, langer bijkaans, Paul kek der niet naor weerom, niet geern. Het was neudig om vanneis geboren te worden, maor zoas een kind niet dèenken wul an de worsteling uut het geboortekanaol, gien bielden verlaangt op video van de kroeptocht tussen de bienen van zien moe, van de bloederige en kreunende worsteling, zo wul Paul niet weeromkieken op die stried in loopgraven. Het komp hum te nao, het maakt hum benauwd. Bij toeren komp het weerom.

Die stried van jaoren had slachtoffers maakt, dat was eigen an oorlog. Gien stried zunder slachtoffers en uut de mieste oorlogen komt allent verliezers teveurschien. Zien moe had an het gas verleuren wat ze niet vastholden kun toen het oldste kind weeromkommen was in heur heufd. Het kind dat nooit een naam kregen had, dat votdaon was op de plek waor enkelt bloemen te rötten lagen. Zien va was slachtoffer worden van de brief die achterlaoten was, een brief met ien zin, niet meer as ien zin van zien moe, een brief die Paul nooit lezen had, met woorden die zien va hum nooit zegd had. Paul had nooit vraogd.

Het had Paul muite kost te geleuven dat e wunnen had bij de stried. De littiekens jokten of en toe. Het wark op schoel had e der angeven. Niet weer veur de klas, niet weer sommen maken met ongedurige schoelkinder, niet weer dichtbij kinder die an het begun stunden van neie dreumen.

Paul had de schoeltas opbörgen en wark zöcht met minder lu om hum hen, minder lu die hum gedurig an de kop zeurden, met praoties waor e hum niet an onttrekken kun. Het holdvast was het museum, het wark as zwieger en kieker. Hij huuld van de regelmaot, de vaste warktieden, de vrijheid as de dienst veurbij was. Hij huuld van de schilderijen, de tiekenings, het zulverwark, de bielden, hij huuld hum vaste an kuunst die daor bij mekaar stun en

gien vraogen an hum stelde, maor bij toeren antwoorden gaf as e weer zweven gung. Dan kun e praoten met het wichtie dat de onverwachte brief kreeg, een brief van de minnaar, of van heur moe bijkaans, dan vund Paul rust bij het jongchie dat een slee beschilderde, dan weer zöcht e treust bij de schilderswedevrouw die in het zwart achter de ezel van heur dooie man te schreien stun, of trök e hum terugge op de zolder met het uutzicht op de Jozefkerk.

Paul huuld van aovends zunder verplichtings, van stilte en van zwiegen. Hij had bij toeren een scheiding maakt tussen dreum en warkelijkheid, en dreumen leuten hum miestentieds niet meer zo wied zweven dat e alle contact met de wereld kwietraokte. Het museum was de eerde, de zolderkaomer was de vloer onder de voeten. Die lat e hum niet ofpakken, as e kan. Hij hef gien zin aan meer schrammen, locht huuft gien chaos meer te worden.

Dan dreit Paul hum naor de wekker. Half vief, veuls te vrog. Hij giet uut bère en holdt hum an de leuning van de trap vast as e half in slaop hen de wc giet. Vanneis in bère heurt e de eerste vogels fluiten.

Was dat Elisabeth? Was zij het die hum in de dreum lokte, neugde, half binnenleut en lachte met de grote rooie mond, was zij het die de korte rok opstreupte, de bienen uut mekaar deud, hum de kop gek maokte? Was zij het die hum in het veurportaal binnenleut, hum in het oor beet om hum wakker te maken veur e humzölf in heur verliezen kun?

Paul vuult gas in het heufd bovenkommen, hij holdt het niet tegen, lat humzölf metslepen deur de arfenis van jaoren. Hij schrouwt, as e lang niet schrouwd hef, dan valt e deel op de matras en vuult e traonen uut de ooghoeken glieden. Verlangst naor een anraking, verlangst naor verliezen in een aander komp in hum boven, maor hij zöt en vuult gien Elisabeth.

22

Vanaovend is het personielsfeest van het museum. Het was vandage de leste dag dat het museum veur publiek open was. Het kommend half jaor wordt gebruukt om de neibouw in te richten en de kleine verbouwings in het olde diel uut te voeren. De grote zaol, de kleine zaol, de kantoren en de zolderverdiepings bint veur verbouwing an de beurt. De tussenfase van de bouw wordt ofsleuten met een kold en warm buffet en met draankies veur alle metwarkers.

Paul wet nog niet of e hen giet. Hij hef een vrije dag vandage en hij wet niet of e die ofsluten wul met een etentie met collega's. Dat hef e ok zegd. Elk vreug of e toch maor kommen wol, maor hij hef het ofholden. Elisabeth had hum tweemaol vraogd, maor hij had gien ja zegd. Ze had der schier uutzien. De ogen rechte, een lach op het gezicht. Maor de vrije tied en benaom de aovends dielt e niet geern met aander. Hij is niet hielendal bliede met de sluting van het museum. De zolder wordt met een paar week vanneis inricht. Dan is e de vertrouwde plek kwiet. Dat zint hum niks.

De morgen was niet gaon as e wuld had. Smaangs as e een vrije dag nemp, liekt eenzölfde pad kronkelnd teveurschien te kommen. Betied wakker, ofwas op het aanrecht van de veurige aovend as kleine arfenis van de aovend der veur, en een zwaor gevuul in het heufd, een keel die dichttrök zunder dat der een touw an te pas kommen huufde. Het was dan asof zwaorte waor e gien grip op kriegen kun, op hum ofkwam. Dan kwamen met het dooie bruurtie ok Arnold, zien moe, zien va en aander naor boven en as het deurzette, as e gien kracht vuulde om de zwaorte vot te holden, kwam ok wat meer nog an verdriet en kwaodheid stromen kun. Paul had dan muite om overènd te blieven. Het vuul hum stoer van de dag te genieten en met een schilderij gaangs te weden of vot te gaon hen ien of aander museum. Bij toeren lag e dan de hiele dag op bère met strakke spieren om de börst en een hoge fluittoon tussen de oren die e niet kwietraoken kun.

Veur de diverdaotie had Paul een kraant haald. Hij las hoe het in de wereld toegung, drunk koffie en bund e stapel old papier bij mekaar. Hij had het neis van de dag votgooid, op een foto nao die e uutknipt had. Een foto van een kanaol met een boot diepe in het water. Hij wus niet waorum e die foto uutknipt had, zoas met aander foto's die e uutknipte en in een deus bewaorde.

Het spiet hum zowat dat e vrij is. Hij giet hen bère, bladert in een tiedschrift, slap evies en wordt zwieterig wakker, dèenkt an de folder die e veur Elisabeth maken zul.

Vanaovend giet e niet laangs het kold en warm buffet en stiet e niet bij de soep, pudding en ies. Veur hum gien koffie met een likeur, veur hum gien cabaret tussen schoefdeuren. Gien praotie met Van Reems, met Meijer, Borgman, gien praotie met Elisabeth. Hij trekt een lochte zummerboks an, zwarte schoenen die niet meer knelt, een blauw hemd met witte strepen in de lengte. Hij wet dat het hum goed stiet en hum slanker lieken döt, maor daor döt e het niet veur. Der scheelt niks an het lief. Hij is niet te zwaor, de bloeddruk en de hartslag bint goed. Hij hef een week leden een halve liter bloed of tappen laoten, der mankeert hum niks. Hij is al mooi op weg hen het golden speldtie van de bloedbaank. Dat red ik wel bijkaans, had e dacht, toen de plestieken puut volleup met het warm rood vocht. De naold had gemien in de aoder prikt, zielig weden was niks veur Paul, niet as aander lu in de buurt waren.

Een half uur laoter fietst e de stad in. Het is drok, maor nog niet overvol met toeristen die de tied deurbrengt met winkeln, kuiern en foto's maken veur laoter.

Bij de delicatessenzaok lat e hum salade en Fraanse keze ofwegen, cashewneuten, die hum an foetussen denken doet, bint in de anbieding. Hij koch een half pond. Hij knikt tegen het maagie en zöch een liter dure rooie wien uut. Hij zal humzölf verwennen, vanaovend. Hij hef der gieniend bij van neud. Gien collega's, ok Elisabeth niet.

As e op huus an giet, redt e deur de straot waor wiederop het museum is. De deuren bint dicht, het is half zesse west. Op het glas hangt een papier dat het publiek met een half jaor weer kommen kan. Elk van het wark is hen de Zulvern Ark veur de toespraok van Elisabeth en veur het warm en kold buffet. Paul bedèenkt hum en zet de fiets in het rek bij het grand café. De zun schient over het gemientehuus hen, dat der tegenover stiet. De slagboom van de parkeergarage die der onder is, giet omhoog. Een motorrieder in een bont leren pak broest de kelder uut. Op het terras bint nog stoelen vrij onder de boom die een taofel in de schaduw holdt.

'Een witbier graag,' zeg Paul. Hij knikt as het maagie vrag of e der een schief citroen in wul. Hij zet de zunnebril op. Paul kent Petra. Miestentieds kek ze lochtig en scharp, maor bij toeren ok stoens uut ogen die diepe votligt. De bienen hef ze strak onder de kont, asof de bienen van holt bint. Paul kent dat holterige gevuul,

dan wet e dat in de kop een barg zit, die e ofgraven mut. Dan wet e dat dood holt snuid worden mut. Petra holdt een bult vast in het lief, dèenkt e. Hij zöt het an heur lopen. Hij mag heur geern. Dan, zunder dat e wet wat hum dref, giet e in de bienen as het bier veur hum stiet.

'Ik bin zo weerom,' zeg e.

Petra knikt en zet lege glaozen van de taofelties op het dienblad. Paul lat de tas met eterij op de terrasstoel achter en giet hen de sigarenwinkel naost het café. Uut het rek pakt e een aovendkrant en as e bij de teunbank stiet vrag e: 'Ik wul geern een deusie sigaren. Tiene, meer niet. Een lichte soort, een milde sigaar. Heb ie die ok?'

De jongen met wilde blonde lokken dreit hum om en giet de schappen langs. Met de nagel van de doem drukt e de banderolle lös van een plat lochtgeel deusie. Het giet Paul zowat te gauw. Now kan e der niet meer onderuut, het deusie is verkocht veur e ja zegd hef. Tien sigaarties met tien bandties der om, slanke lochtbrune sigaren, zöt e naost mekaar liggen. Lochtbruun as het leren vlinderstrikkie dat Petra boven het zwarte serveerstersbloesie drag.

Paul knikt. De verkoper döt het deusie dichte. Veur Paul der weet van hef, het is asof de koop buten hum om gebeurd is, zit e vanneis op het terras in de schaduw van de boom. Zunlocht glinstert op het zwartdeuraoderd marmer van de taofelties. De kraant lig op de stoel en in de binnenbuuts van het jassie hef Paul een deusie met negen sigaren, de banderol deursneden. Paul rookt niet. Hij rookte drie, vier sigaretten. Hij was een kwaojong. Zien va leut hum twee sigaretten achter mekaar roken. Paul had speid. Geliek daornao weur de ofspraak maakt. Honderd gulden aj veur joen achttiende niet rookt. Het was makkelk zat. Zien va had vanneis een ritmeester in de braand zet. In het gele blikkie zaten twintig, genog veur ien dag.

Het was makkelk zat west, net as sparen op zaoterdagaovend. 'Aj de rieksdolder met weerom brengt, dan krieg ie der iene bij veur in de spaarpot.' Zo was Paul arm bleven, had e elke daansaovend de dörst lest an de kraan in de wc. Petra brengt hum vanneis een witbier met citroen, ze knikt naor hum.

'Hej lucifer veur mij?' vrag Paul. Zunder dat het vuur der in zit, braandt het sigaartie Paul al tussen de vingers. Hij nemp een slok en bestelt geliek een witbier der bij. Warme ogen hef het wicht, maor ok scharp. Petra had zien dochter weden kund, hij had zu'n dochter begeerd. Ze lacht. Ze kent hum.

As Petra het tweede glas neerzet, het eerste hef Paul zowat leeg, merkt ze dat ze de lucifer vergeten hef. 'Ik breng ze geliek.' zeg ze.

As ze vanneis komp, zit Paul met de sigaar klaor tussen de lippen. Ze komp stief naost hum staon en strek een lucifer an. Het vlammegie weit uut. Paul vuult het leren schoet tegen het bien. Hij huuft niet bezied te bugen om heur haand tegen de wang te vulen. Petra wet waor e verlet van hef. Ze strek vanneis een lucifer of. Paul roekt de locht van het maagie en dan de scharpe locht van zwaveldaamp. Hij döt een paar korte trekkies en pruuft de bittere smook in de mond. Petra schudt de haand, maor de lucifer is al uut. Ze legt het deusie op taofel.

'Veur as e joe uutgiet,' zeg ze. Ze löp met de lange bienen in gestrekte pas vot hen het café. Het is asof ze wet dat het de eerste sigaar van Paul is. De eerste die e zölf rookt. Uut vrije wil. Het was een duur deusie. Dommiet maak ik der een schilderij van, zeg Paul tegen humzölf en zög rook diep naor binnen. Het was een duur deusie, zeg e hardop. Ik heb der lang zat veur spaard, rieksdaolders. Hij holdt de doem tegen het uutende van het sigaartie. Het is asof e nooit aans daon hef. Asof e een vaste roker is. Zul het dan toch in de genen zitten, vrag e hum of. Zul het in elke cel in mien lief te vinden weden dat ik op mien va liek? Is deur mien hiele lief te vulen da'k mien va bin, ok al wul ik der gien weet van hebben?

Paul trekt vanneis veurzichtig an de sigaar. Zien va had duzenden blikkies sigaren in rook op gaon laoten. De longen hadden protesteerd en pas toen de chirurg een diel van een long votsneden had, was zien va met roken stopt. Zien moe had het gas toen al reuken. Draank bleef over veur zien va om treust bij te vinden en slaoppillen om de nachten deur te kommen.

Paul holdt de smook in de mond. Het is een bitter gevuul. Hij wet niet of e dit wel wul, en tegelieks wet e dat in vrijheid besluten kan een rokertie op te steken, zoas e in vrijheid besleuten hef het personielsfeest veurbij gaon te laoten. Zoas zien moe het gas verkeus boven chaos en zoas zien va in vrijheid besleuten had dat een jaor nao de operatie de veurraod pillen en draank groot genog veur de leste nacht west waren.

De askegel valt hum op de boks. Paul klopt de as vot en strek over de zitting van de stoel. Het is niet de eigen haand die de as votslag. Het is de haand van zien va. Vanneis is Paul verbaosd dat e dat zien en vulen duurt. Paul nemp een trekkie van de sigaar, holdt de smook in de mond, aosemt in en begunt zachties te hoesten

as de lochtpiep weten lat, dat der een vrumd gas binnenkommen is. Paul is niet kwaod, vuult gien agressie, gien woede, hij vuult verbaozing in het lief. Het is een verbaozing die langzaom overgiet hen lochte euforie. Paul zweeft boven de stoel, boven het terras, hij zweeft tussen de straot en het bladerdek van de boom, hij gledt over het zunlocht. Hij knikt vanneis naor Petra die langslöp. Ze wet dat ze nog een bier brengen mut.

'Met citroen?' vrag ze. Ze wet het antwoord.

'Vanzölf,' zeg Paul, 'en een jonge der naost.'

'Alstublieft.' Dan is ze vot. Paul zöt de ooghoeken van het maagie, de eerste rimpels zit der al. Kreiepooties, maor bij Petra bint het meer pooties van een liester of een merel. Ze is net hen de kapper west, liekt hum, het blonde haor is hiel kortknipt. Hij zal daor dommiet wat van zeggen, dat e dat schier vindt. Het hiele lief van Paul zingt. Hij dreit het sigarestompie tussen doem en wiesvinger hen en weer. Het dekbladtie lat lös. Elk kun zien dat e hier op een terras een sigaartie te roken zit, maor elk is an het kold buffet en luustert naor Elisabeth, gieniend kan hum hier zien. Paul kek bezied. Een vrouw van zien older, een taofeltie wiederop, schref een brief. Der staot pas een paor regels.

'Ik heb der niet recht vrede met,...' les Paul over de haand. Ze schref met een zwarte vulpen met golden golven der op. Paul les niet wieder, hij vuult gien opstaand in humzölf, niet meer. Zien moe had der niet recht vrede met had, dat wet e now, dat had ze heur man schreven en zien va had die brief niet hebben wuld, maor had hum niet weerom geven kund. Zo had elk an een aander deurgeven wat e niet dragen kun. Paul stek het stompie van de sigaar vanneis an. Hij hef muite de braand in de tabak te holden.

Een wichtie met een rugzak löp in een draf veurbij. Ze hef een bloot lief, een zwarte bloes die allent de lietse börsties bedekt. Onder het korte rokkie zöt Paul in een flits een zwart slippie. Het döt hum goed dat te zien. Hij kek allent, Paul huuft het maagie niet te vulen, dat e heur zöt en vrij bekieken kan, dat is hum now genog. As e wat wul, as e vrijen wul, dan zöch e hum een vrouw die dat ok wul en as e die niet vinden kan, dan zul e hen de hoeren gaon. Hij kent dat pad, hij wus die weg om zaod starker te maken, om moed te verzaomeln veur e Arnold het begun van de negen maond geven had.

As e an de sigaar trekt, merkt e dat het vuur der uut is. Ok die vrijheid vuult e, alles kan e now. Paul wordt lochter in de kop. Schil-

derijen van Herman Gordijn komt hum veur de ogen. Zwaore hoeren achter bloemegies. Hij stek het stompie an, döt de ogen dichte as de rook braanderig het netvlies bereurt.

Paul zet de fiets tegen het huus, zet de tas tegen de deur en pist in de tuun. Hij wet niet hoe hij de ofstaand van het grand café hen huus oflegd hef. Hij wet niet meer of hij Petra groet hef toen e votgung, bijkaans is e hen de hoeren west. Het is hum ontgaon. Uut de koelkast pakt e een flessie bier en schenkt het uut. Gien citroen der bij. Gien lach van die jonge vrouw met het blonde koppie, met de merelpooties naost de ogen. As een wilde warkt Paul keze en neuten naor binnen. Hij hef gien rem. En nao een tweede flessie bier wet e hum hielendal niet meer tegen te holden. Hij pist achter de schuur en stöf dan met verdwaosde blik in de ogen de trap op, hen de zolder. Hij zet een canvaskarton op de schildersezel en smeert varf met grote halen over het doek. Het wordt een abstract schilderij in rood, blauw en geel. Hij kek gedurig naor de kraantefoto van Elisabeth die an de kaant hangt, asof e heur portret varft.

Dan slat de muheid toe. Dan mut e de ogen dicht doen. Paul stek de kwasten in een weckfles, kek een maol naor het schilderwark en lacht hardop. De bittere smaak van sigaresmook komp boven. Achter in de keel vuult e het begun van speien, hij boert een maol, rochelt diepe vot, dan is de drang veurbij. Hij vluukt, scheldt op het gas, op zien moe en op sigaren, op hoeren, draank en pillen, op ofvalbakken naost de hege.

As Paul in de stoel in het atelier wakker wordt, is de locht in de varte nog rood en oranje. De zummernacht is kort. Hij vuult hum wild en tegelieks leeg in het heufd. Hij bargt de lege flessies op en lat een glas vollopen met kold water. Onderin de rug vuult e een olde pien, maor het gef hum niks. Het is zien pien, ok die olde pien is van hum, net as zien va, die Paul een sigaartie roken leut, die net as Paul de as met korte kloppies van de boks veegde, die prikkende ogen kreeg van blauwe smook die gries omhoogkringelde.

Op de zolder kek Paul naor het schilderij dat e in de roes maakt hef. Het is gien kuunst, het hef gien weerde veur de ieuwigheid, dèenkt e, maor het hef de weerde veur vandage. As ik zo schildern kan, alle dagen, dan huuf ik gieniend om mij hen, dan huuf ik Elisabeth niet bij mij in huus, niet bij mij in bère, dan huuf ik niet met heur dreumen, huuf ik heur nooit schrieven. Dan iniens, zunder waorschowing, ropt Paul het doek van de ezel en slat het op de

raand van de taofel in stukken. De haanden kleurt hum blauw en rood en geel.

In de kamer, as e onder het locht van de schemerlaamp in een boek over moderne kuunst bladert, zöt e tiekenings van Ensor over de maskers en de galgen, dan wordt e overvallen deur aander gevulens. Dan wul e Elisabeth bij hum, dan wol e dat e bij de collega's in de Zulvern Ark an de koffie met likeur zat, dan wol e dat e sleup om de depressie die e an kommen vuult de baos te blieven tot morgenvrog en laoter as het kun.

Elke veraandering giet laangs de weg van verwarring en chaos, wet e, as e de resten van de eterij opruumt. De cashewneuten mikt e in de ofvalbak, hij wul die nooit weer. Onder de douche zingt asof het leven der vanof hangt. Hij wet dat dat ok zo is. Zolang e nog schrouwen en zingen kan, hef e het keelsgat nog lös.

23

Bij de post is een brief van de recherche. Elisabeth zöt het an het vignet op de butenkaant. Ze is beneid wat dat weden kan, maor ze lat de brief tot het leste liggen. De kantinejuffrouw brengt intied een kop koffie en zet de vaas met bloemen midden op de vergaodertaofel. Elisabeth wacht tot ze vot is en snedt dan de brief lös. Vertrouwelijk, stiet in grote letters bovenan.

De heufdcommissaris uut Den Haag schref dat der een internationaal onderzuuk gaangs is naor beschadigings van kuunstwarken. Details wul de commissaris in het kader van het onderzuuk niet geven, maor omdat een aantal van de schilderijen ok in het gemeentelijk museum hangen hebt, zal e binnenkört een ofspraak maken veur een gesprek. Wieder benaodrukt e dat, om het onderzuuk niet in de warre te sturen, vertrouwelijkheid neudig is.

Elisabeth schöf de vaze met bloemen naor het einde van de taofel, kek naor de reproduktie van de blauwe peerde van Marc. Ze wet niet recht wat ze met disse brief an mut. Dit kan ze niet gebruken, zo vlak veur de leste verbouwing en met de drokte van de opening van de neibouw. Ze hef al genog an de kop. Vertrouwelijk, les ze vanneis, vertrouwelijk en in het kader van het onderzuuk.

Ze holdt der niet van geheimen te hebben, daor kan ze niet goed tegen. Het valt heur stoer lasten te dragen die aander heur op het bord legt en die ze dan allent dragen mut. Begriepen döt ze het wel, maor ze mist een aander die ze kan vertellen wat heur bezwaort. Was Anita der maor, Anita, met al de fratsen en onoprechtheden, Anita met al de tekörten. Maor Anita is der niet meer, Anita is dood. En butendes, sund Anita het heil en verlangst bij Rianne vund, sund die tied was het vertrouwen der uut. Het zwiegen was Elisabeth niet goed ofgaon. Het had heur sloopt, in het begun. Elisabeth had niet meer eten, niet meer slaopen en as de neud hiel hoog was, had ze bij toeren weer in traonen heur verhaol en heur leed an Anita zegd. Het had locht geven, elke maol een beetie minder, maor het had locht geven. Gedurig had Elisabeth leerd de verhaolen bij heurzölf te holden, hiel langzaom was dat gaon.

Maor as der veul tegelieks gebeurde, as der ingriepende dingen op het pad kwamen, dan mus ze het verhaol vertellen, dan mus ze kwiet wat heur bedrukte en benauwde, maor ok wat heur verbaosde, verwonderde en bliede maakte wol ze vertellen. Zoas

de kwaodheid en ontreddering die zie ze vuuld had, toen ze die vrouw die op de walkaant van het diepien liggen zien had. Aander lu meugt zeggen wat ze wult, meugt schrieven wat ze wult, ze maakt zölf uut wat ze verzweg en wat ze zeg.

Ze treft Paul niet in de grote zaol. Een bezuker stiet met de neus dicht tegen een schilderij. Ze wul der wat van zeggen, maor veur ze zowied komt zet de vrouw een stap terugge. Elisabeth bekek het schilderij, ze kek met aander ogen, bint der beschadigings? Ze duurt niet goed kieken. Van Reems zit achter de balie. Ze vrag hum of e Paul ok zien hef.

'Die gung een half uur leden hen boven, hen de verdieping,' zeg Van Reems.

Elisabeth telt de treden van de trap, ze mut de gedachten verzetten. Wat zul de commissaris wullen, wie zul e ondervragen, hoeveul doeken bint beschadigd, en hoe zit het met het toezicht, hef ze faald? Op de tweede verdieping zöt ze Paul. Hij haakt het koordtie dat de trap naor de zolder ofsleut vanneis vast an het haakie. Hij schrikt een beetie as e Elisabeth zöt.

'Moi,' zeg e, 'of doe ie nog ienmaol de ronde veur de aannemer komp?' De volgende weke wordt de zolder ontruumd, dan gaot de schilderijen, de deuzen, de bielden en de veurraod hen de neibouw. Met veertien dagen begunt de aannemer met de verbouwing, dan verdwient veur een paor maond het uutzicht op de kerke, op de toren van de verzekering en klinkt het geklingel van het carillion even aans as Paul wend is. Zien verbarg giet vot.

'Ik zöcht joe,' zeg Elisabeth. 'Ik zie dat ie alle plekken van het museum bewaokt.' Ze prebeert met een lochtige toon te praoten, maor het valt heur niet met.

'Ik had mien rustplek, hierboven,' zeg Paul. 'Dit was mien nylon rope trick.' Hij wes naor het koord dat de wenteltrap ofslöt. Now de verbouwing der an zit te kommen, en zien stek vot giet, kan e dat gerust zeggen. De stille plek huuft niet langer geheim te blieven. 'Hierboven is het hiel rustig en aj het gebouw van de verzekering votdèenkt, heb ie een schier uutzicht over de stad. Wuj het iens zien?'

Hij giet Elisabeth veur de trap op en even laoter stiet ze naost hum achter het dakraam en kek ze hen buten. Ze was hier maor ienmaol west, ze kende de zolder veural van de tiekenings van de aannemer en van de verhaolen over de opslag van kuunst die

tweede keus was. Elisabeth had nog gien tied had de warken uutgebreid te bekieken.

Het carillion speult kwart veur twaalf. Elisabeth lat Paul wiezen waor de schilderijen in rekken staot, de deus met de scharven van opgravings, van roodbruun eerdewark, schoengespen en speldties. Ze lat hum uutleggen van wie de bronzen bielden bint onder stof en dat die dommiet ok inpakt worden mut. Dan schöf Paul de stoel achter de taofel vot, vuult even an de la die op slöt zit, en giet zölf op de taofel zitten. Wat wul ze met mij, wat wul ze hier, dèenkt e. Hij vuult een vrömde spanning, asof der wat an zit te kommen wat hum niet goed uutkomp, bijkaans is het niet meer as dat ze hum dit onderkommen ofpakken zal, disse stek die e in de kommende weken toch al kwietraoken zal. Even komp de gespletenheid in hum boven en is e benauwd dat e ofglieden zal hen verwarring, maor hij holdt het verstaand bij mekaar. Paul zöt de spits van de toren deur het glas en wacht tot het klokkenspel het nommedaguur slaon zal, verpakt in ien of aander lied.

Elisabeth zit in de rechthoekige pilaor van locht dat deur het dakraom hen binnen valt. Paul kek uut het halfduuster vanof de taofel op heur neer. De blondeerde tippen bint uut het haor gruid, meer en meer griezen komt teveurschien. De wienvlek op de haand valt zowat vot onder de zulvern ring. Ze is een schiere vrouw. Dan vertelt Elisabeth van de brief, van de beschadigings en het onderzuuk dat op gaang zet is, dat ok het museum, oens museum, zeg ze, bij het onderzuuk betrokken is.

'De recherche schref niet welke doeken beschadigd bint,' zeg ze. Ze wul het der eigenlijks niet over hebben, het is geheim en het onderzuuk kun der deur bemoeilijkt worden, maor ze mut het verhaol kwiet. 'Ik weet niet of ik dit joe wel zeggen mus,' zeg ze. Ze kek hum eernsachtig an, de beide ogen kiekt dezölfde kaant op. De operatie an het oog is goed lukt. De blauwe plekken die der rondumme zaten bint vot. 'Ie kunt zwiegen,' zeg ze vraogend.

Paul knikt. Ie bint der mooier van worden now beide ogen dezölfde kaant opkiekt, dèenkt Paul, maor hij zeg het niet. Hij kan zwiegen. 'Ik zwieg as het graf as het moet. Ie heurt mij niet.'

Elisabeth kek evies achteromme asof ze zeker weten wul dat de deur dichte is, dan giet ze naor het dakraam dat op een glief stiet en trekt het naor beneden tot het in het slot valt. 'De recherche komp binnenkört,' zeg Elisabeth, 'der bint schilderijen uut oenze collectie bij,' zeg Elisabeth.

Ze huuft niet te zeggen, dat ze niet wet wat ze der met an moet. Paul zöt het an het gezicht.

'Ie mut der over zwiegen, dat mut ie mij beloven,' zeg ze. En dan, asof ze het lange opspaard hef, zeg ze: 'Ie bint mij niet hielendal onbekend, zo kört as we mekaar ok kennen meugt. Ik vuul me vertrouwd bij joe.' Ze kleurt tot diepe achter de oren. Paul wet welke doeken het bint, hij kent ze, hij wet waor de krassies zit, de merktiekens die hum een plek in de ieuwigheid geven mut. In de catalogi hef e ze anstreept. De boeken ligt in de slaopkamer op een staopel. Hij kan ze zo opzuken, maor hij wet het ok uut het heufd. Van Roessing de schaopskudde, van Marc de blauwe peerde, de hotelkamer van Hopper, van Willem Bartel van der Kooi de minnebrief die beneden in de grote zaol hangt, hij wet ze allemaol, Nolde die in bruuklien geven was, Kandinski die now weer in Boymans van Beuningen hangt, en aander, aander, veul meer tot wied in Zuudamerika hef e de merktiekens achterlaoten. Het bint die doeken die e in de tekst veur de folder nuumd hef.

Paul kek Elisabeth an. Het is niet heur schuld, hij wet het, maor ze is raakt an wat heur dierbaor is, dat zöt e. Hij kreg medelieden met heur, dommiet komp uut wie as de krassies op de doeken maakt hef, dan is de teleurstelling nog groter, nog dieper. Hij zal der niet meer weden om tegen te schelden en te tieren, de recherche zal hum vinden, gien twiefel meugelijk.

24

De zun zakt traog in het westen, de bol liekt platter op de grèens van locht en laand. De locht kleurt hoog boven Paul aal donkerder blauw en wordt griezer, met tegen de horizon roodoranje en smaangs gele kleuren. Het is slim rustig op het fietspad deur de weilaanden. Paul is nao het wark in de stad bleven. Hij winkelde, kocht een kraant en zat op het terras van het grand café lu te bekieken die veurbijgungen. Hij smoesde met Petra, die zunder vraogen hum draankies bracht. Ze is een jaor of vieftien jonger, maor hij zul verkering met heur hebben kunnen, as e wuld had, maor hij wol niet.

In huus had Paul vanneis een sigaar rookt. Het deusie met de negen had nog in de servieskast legen, die had e niet vanneis anraakt, niet nao die iene maol, hij had niet meer roken huufd. Vannommedag had hij Petra om een sigaartie vraogd. Ze had dichtbij hum staon en hum een vuurtie geven. Dat was wat e wol, meer was niet van neud west. Hij had niet keken wat op de kaort stun. Hij had het lekkerste besteld. Het lekkerste was niet het duurste, had Petra zegd. Parelhoen en eendeborst, verse gruunte, gebakken eerpel. Ach, het was meer as genog west. Koffie met een likeur en op de achtergrond muziek van Mozart, of bijkaans van Mendelssohn. Het had hum goed daon.

Paul had gien gedachten in het heufd had, en as ze der al waren, dan waren het lösse flodders. Hij had keken, hij had zien wat e zien had en niet dacht an wat west was en wat kommen gung. Het was een vrömde rust die in het hiele lief te vulen was. Het was asof de brief, die Elisabeth hum zien laoten had, veur hum bedoeld west was, asof het een verlössing was, zoas een pyromaan naor de braand blef kieken en bliede weden kan as e herkend wordt.

Op weg hen huus, deur weilaanden waor koeien te wachten lagen tot het witte waas het uutzicht vothaolen zul, heurde Paul een tjiftjaf zingen. Het blad an de bomen begunde te verkleuren in aal meer tinten. Nao egaol zummergruun gaf de harfst eerst duzend tinten bruun, rood, paors en dan het egaole natte donkerbruun van de winter.

Het is al fris as e in huus komp, maor Paul schöf de serredeuren lös en zet de rotanstoel op het plattie. Hij schenkt hum een glas bier in, pakt het deusie sigaren uut de kast en stek hum ien an. De

locht in het westen kleurt now van donkerrood en geel, as achter de peerde van Nolde. Boven hum bint de eerste steerns te zien.

Het mus der een maol van kommen, zeg e tegen humzölf. Dit kun niet ongestraft gebeuren, elke kras is het begun van een breuk zoas een kras op het glas zien lat waor de scheiding kommen mut. Het is dan zaak om van de scharpe raanden of te blieven, dèenkt e. Der huuft gien bloed an de vingers te kommen. Wied vot zöt Paul een vuurrooie ballon tegen de aovendlocht. Met tussenpozen locht de ballon op as vurig gas de locht verwarmt om het maandtie op heugte te holden.

Hij was gister, met Elisabeth op de zolderkaomer in het museum, niet recht schrökken toen ze vertelde van het onderzuuk, van de beschadigings van de doeken en van het onderzuuk. Hij was weerom stapt op het pad dat e wel kende, dat e jaoren in praktijk bracht had en nog lang niet vergeten was. Paul had het verstaand gebruukt, hij had keken en luusterd en het gevuul buten schot holden. Hij had de smalle mond van Elisabeth in hum opzeugen, de smalle samentrökken lippen, de wangen met weinig kleur, die gedurig rooier weuren toen ze het verhaol vertelde. Hij had naor de lochtblauwe ogenschaduw keken die glinsterde op de oogleden en waor schilferties van lösleuten. Paul had keken, luusterd en registreerd, maor hij had niet vuuld wat Elisabeth zegd had, niet vuuld wat ze zien laoten had. Hij had de andacht verlegd naor het witte baandtie van de beha die net onder de mouw van het blauwgrieze hessie te zien west was, naor de moedervlek even boven het oor, naor de blauwe pumps die op de holten vloer zenuwachtig hen en weer scheuven. Hij had dacht an het portret dat e van heur varven wol, dat ze naakt veur hum poseren much, dat e dat geern wol, maor niet vraogen zul.

Paul had dacht an heur lief, het lief dat verhit en in toezel was deur het arrestatiebevel van Paul dat ze in de haanden huuld, een brief as veurbode veur gevangenisstraf. Hij had van het lief van Elisabeth dreumd, een lief om in te dreumen zunder te vrog wakker worden, zunder an Arnold te dèenken, zunder dat de plek buten de begraofplaots hum deur de kop zul scheuren.

Op de raand van de taofel, waor hij het scalpeermessie in de la wus, had e maor half luusterd naor de woorden, hij had woede in hum raozen vuuld, onmacht en geliek ok overgaove en diepe rust. Het onvermijdelijke mus weden, dat had e vuuld. Het carillion speulde een vrolijk nommedagdeuntie.

Even had Paul Elisabeth vastholden toen ze de wenteltrappe ofgung en het koord van het haakie lösmaakt had. Ja, ze hadden wat met mekaar, had e zegd toen e de blote bovenarm vastpakte, de locht reuk van heur bezwiete lief. Der had een zoen in de locht hangen.

'Ie zwiegt,' had ze zegd. Elisabeth had stief bij hum staon, de bienen een eindtie van mekaar, asof ze steviger staon wol, een vaste basis zöcht veur wat heur te wachten stun. Heur buuk raokte Paul zowat, net niet. Alles in heur lief, in heur gezicht vreug der om, maor ze had niks meer zegd, Paul had heur niet kust. Hij wet niet of hij spiet hebben mut.

In een boom wiederop fluit een merel, een hoge toon, dan iniens brek het geluud of. Paul prebeert in het heufd het lied of te maken, het lukt hum niet. Een krassie op een schilderij. Naost het bère ligt de catalogi met de streepies op de ofbieldings. Rooie en blauwe streepies in het boek. Gedurig in de linkerhoek an de onderkaant. Een miniem krassie, maor wel het teken veur de ieuwigheid. Het zul nog even duren, maor elk zul hum kennen, tot wied in de toekomst. Hij had zien tieken in dit interval achterlaoten. Hij zul wieder leven in de doeken. Elisabeth zul hum nooit vergeten.

Bijkaans heurt het zo te weden dat een grote liefde maor ienmaol in het leven een kaans kreg. Bijkaans heurt dat zo, dèenkt Paul. Ienmaol is genog en neudig om het eigen leven in de muut te kommen. Die eerste liefde, de hartstocht die neudig is om jezölf te verliezen, om te vergeten daj der bint en dat de wereld vol is met dooie poppies.

Die overgave an zien Paulus, zien Arnold, was neudig west om te weten dat e overleven kun nao het verlies. Nao stried komp dan inkering, komp verlies van hartstocht en van overgaove, dèenkt e, dan komp ofscheid en verdriet, dan is het de beurt an rouwen en traonen. Dan is het tied te vulen dat, wat overblef de muite weerd is. Dan mut overgaove en hartstocht vanneis veroverd worden.

Uut de la van het bureau zöch e een ansichtkaort met een schilderij dat hum anstiet. Hij zöch in de stapel vanneis en vanneis. In elk museum waor e komp, koch Paul kaorten met ofbieldings van de eigen collectie. Dan vindt e ien die hum anstiet. Hij schref ien regel op de achterkaant en stek de kaort in een envelop. Hij stek de envelop met de kaort in de buuts van het witte hemd dat over de leuning van de stoel hangt.

Krassen op de ziel, streepies die zien laot waor breuken teveur-

schien kommen zult. De merel fluit vanneis, holdt vanneis halverwege het lied op, vanneis prebeert Paul in het heufd het wieder te zingen, vanneis speult e dat niet veur mekaar. Hij haolt een flessie bier uut de koelkast.

Paul zet het glas en het flessie op de tegels van het plattie. Hij löp een eindtie het grös op en trek de rits van de boks lös. Hij kek hen de steerns, naor de raand van het heelal, as e vuult hoe de blaos de spanning kwietraokt, heurt e het zachte ritseln van het water in het grös. Hij zucht diepe.

Dit is zien terrein, dit is zien tuun zunder de woekerings van wat achter de hege is. Hij hef de hof met zörg ofscharmd. Hij schrouwt as een olde wolf, een schrouw die veraandert in homerisch lachen, een lachen dat hum tot in de buuk zeer döt. Hoog boven hum zöt e een zulvern streepie tegen de donkere locht. Honderd man of meer hangt tussen hemel en eerde. Hoe e ok luustert, hij heurt gien geluud van motoren. Het is doodstille. Hij drinkt het glas leeg en schenkt humzölf bij. Hij keert het flessie omme tot der niet ien drup meer uut komp. Hij zet het flessie vot. Hij hef de tonge dik in de mond.

Paul giet de hal in, trekt het jassie an. As e laangs de schilderijen löp valt de blik op het medallion. Hij trekt de speld uut het behang, holdt het bottie vast. Maria liekt op Elisabeth, as e het zien wul, maor hij huuft het niet meer te zien. Hij lat het kleinood in de jasbuuts glieden en giet vanneis hen buten. Aal meer steerns zöt e wied boven hum, aal meer. Nog ienmaol pist e in het grös. In hum schrouwt vanneis de olde wolf, maor hij lat het biest niet naor buten, een vrömde wil slöp het heufd van Paul binnen. Hij trekt de rits omhoog, nemp de stoel met de kamer in en drukt de schoefdeur dichte. Hij legt het blauwe pak klaor, de zwarte schoenen haalt e uut de kast. Een bordeauxrood slippie, witte sokken legt e over de zitting van de stoel. Dan kröp e nakend tussen de lakens. Hij valt in een dreumeloze slaop.

25

'Ik bin trots op joe,' heurt Elisabeth. 'Ik bin trots op joe.'

Een va dreugt in het badhokkie naost heur een maagie van een jaor of vier of. Het klapdeurtie stiet lös. Het kind bibbert en lat heur willig deur ofdreugen. Elisabeth zwöm om fris te worden en gedachten op een riege te kriegen. Dommiet komp de recherche op bezuuk.

'Zwemmen is niet makkelk,' heurt ze de man zeggen. 'Joen armpies en bienties tegelieks bewegen en dan ok nog aosemhaolen. Dat valt niet toe. Gef niks daj de mond vol water kregen, dat komp wel goed. Oefenen, aal maor weer. Het water stroomt joe vanneis in de mond, maor nao een paor maol, löp het der zo weer uut. Dat leer ie wel. Dat giet niet in ienmaol goed. Dat is met alles zo.'

Elisabeth drukt het deurtie van het badhokkie dichte. Ze scharniert de plaank van het bankie naor veuren. De beide deurties zit klem. Ze trekt het badpak uut en dreugt heur of, dan giet ze zitten. De naakte billen op het donkere holt. Ze luustert naor de man die naost heur met het kind an de praot is. Ze heurt de klaanken, maor niet meer de woorden die e zeg. Ze heurt enkelt nog 'Ik bin trots op joe. Ik bin trots op joe.' Maagie van nog gien vief jaor, rillend en bibberend an de aander kaant van het schot.

Het hef lange duurd veur ze dat van heurzölf zeggen duurde. Maor now ze het museum goed in de vingers hef, en in de gaten hef dat ze bij toeren fouten maken mag en dat ok döt, wordt het leven der makkelijker van. Dat ze Paul in vertrouwen neumen hef, daor had ze wel even last van had, maor teglieks wet ze dat e zwiegen zal, dat e de vrundschap, die gruit niet beschaomen zal. Paul is heur vertrouwd, al wet ze dat ze bijkaans een bield van hum maakt dat niet hielendal met de warkelijkheid overienkomp. Bijkaans is hij een aandere man as ze dèenkt, ze wet het niet, maor ze hef der gien hinder van. Het spiet heur dat ze hum niet kust hef, daor op de trap. Ze vuult een langzaome naodering, een vergruien zunder dat het zegd wordt. Het is as met een schilderij, of met een gedicht dat joe langzaom vertrouwder wordt, dat een diel van het leven wordt, zunder daj daor weet van hebt. Elisabeth döt het klapdeurtie van het badhokkie lös. Ze wringt het badpak uut boven het puttie in de vloer en rolt het natte badpak in de haanddoek. De va en het kind praot nog, trekt de kleren in een aander tempo an. Elisabeth

luustert niet langer. Ze hef genog kracht om de confrontatie met de plietsie an te gaon.

De rechercheur is een korte dikke man. Hij is in burger, een zieden strik op een gries pak en zwarte schoenen met een veeg zaand der over. Hij hef laangs de bouwput lopen. Elisabeth lat thee brengen. Ze praot over de verbouwing, de reize uut Den Haag en over het weer. As ze genog an mekaar reuken hebt, komp de rechercheur met de bosschop waor e veur kommen is. Hij leg het koffertie op de vergaodertaofel en haolt der een map uut. Even laoter ligt een stuk of tien kleurenfoto's op de taofel. Marc, Kandinski, Nolde, Hopper, Roessingh, Monet, het bint foto's van de hiele doeken, dan uut een aander mappie leg de rechercheur foto's van details op taofel. Hij schikt de foto's bij mekaar. Met het potlood wes e op de krassies in de linkerhoek op de doeken. Smaangs bint ze klein en ondiepe en zowat niet te onderscheiden van de craquelé scheurties van honderd jaor dreuge varf. Aander krassies gaot tot op het doek.

'Een diel van de schilderijen komt uut joen museum. Hier,' hij tikt met de wiesvinger op taofel, 'of ze hebt der een maol hangen. Van een paor weet we het niet zeker, bijkaans kun ie oens dat zeggen.'

Elisabeth kent de doeken. Ze zeg dat ze niet van allemaol wet of ze in het museum hangen hebt. Ze zeg dat ze hier nog maor een jaor warkt.

'Met permissie,' zeg ze, 'ien van de suppoosten zul de foto's iens bekieken kunnen. Hij warkt hier al jaoren en wet bijkaans of de doeken hier west bint.'

De rechercheur aorzelt. Hij wul het onderzuuk zo geheim meugelijk holden. Elk die der van wet kan het an de daoder zeggen en het onderzuuk in de warre sturen, zeg e. Dan stemt e toe as Elisabeth zeg dat die iene metwarker heur minnaar is. Ze zal hum halen.

Paul is niet op de plek. Van Reems wes naor boven. Elisabeth giet de trap naor de verdiepings op. De derde en de zeuvende tree kraokt. As ze de leuning vastpakt, vuult ze dat ze klamme haanden hef. Hielendal rustig in het lief is ze niet. Hoe hoger ze komp, hoe meer het vrömde gevuul, in heur gruit. As ze op de tweede verdieping de bocht nemp an het einde van de trap, zöt ze dat het oranje nylon koord veur de wenteltrap naor de zolderkaomer vot is. Het locht in het grune lichtbakkie met: nooduutgang braandt

niet meer. Benauwd zwiet brek heur uut, ze vuult iniens lood in de bienen. Ze wet wat heur te wachten stiet, maor ze wul het niet weten. Ze giet in een raom de trap op en drokt de deur lös.

In donkerblauwe pak met rooie das, de witte sokken, zwarte schoenen, ien knoop van het jassie dichte, ien lös. Over de taofel met de la half lös lig een lochtgrieze regenmantel. Het heufd van Paul hangt schief, asof e veur een leste maol uut het dakraom kieken wol. Elisabeth wet niet wat ze zöt, ze wet het, maor wul het niet weten. Ze pakt hum bij de bienen en tilt hum op. Het heufd schöf bezied en komp tegen het beschot van het schuunse dak. Ze lat Paul lös, het lief zweit om de as. Op de taofel lig het scalpeermessie. Elisabeth schopt de schoenen uut, streupt de rok omhoog, klimt op de taofel en snedt het nylon deur. Met een klap valt Paul tegen een lege deuze. Elisabeth rolt Paul op de rugge, uut de buuts van het jassie valt het medallion van Maria met kind.

Elisabeth ropt het koord lös. Uut de buuts op het hemd stek een witte envelop, heur naam stiet der op. Ze les de iene regel op de achterkaant van de ansicht van *Hotel an het spoor.* Een wolk gledt veurbij, een straol zunlocht strek Paul over het gezicht, koestert de deuzen met potten en vazen, de rekken met schilderijen. Het carillion van de Jozefkerke begunt het deuntie veur het volle uur.